

Fig. 1. Herlufsholm. Ydre, set fra Nordvest.

V. H. 1930

HERLUFSHOLM KIRKE

ØSTER FLAKKEBJERG HERRED

Ved Brev af 29. November 1135 gjorde Biskop Eskil af Roskilde vitterligt, at Peder Bodilsen og dennes Brødre Hemming og Jørgen samt deres Moder Bodil havde skænket Kirken i Næstved (*ecclesiam in Næstweth*), som de ejede, og andet Jordegods til dér at oprette et Benediktinerkloster, indviet til S. Peder (*»Deo et sancto Petro ad monasticam inibi instituendam vitam secundum beati Benedicti regulam«*). Peder Bodilsen, hvis Moder maaske var af kongelig Æt, var en sjællandsk Stormand, Ven af Knud Lavard og stærkt kirkeligt interesseret¹. I Skovklosters Dødebog kaldes han Klosterets Grundlægger (*»fundator hujus loci«*) og Eskil kaldes hans Medhjælper og Medarbejder (*»coadjutor et cooperator in fundatione Domini Petri«*)². I Klosterets *Kalendarium*³, fra o. 1250, viser et Billede ogsaa Peder Bodilsen, der knælende overrækker en Kirkemodel til S. Peder, Klosterets og sikkert tillige hans egen Værnehelgen. Kirken, der maa formodes at skulle forestille Klosterkirken og ikke Bykirken i Næstved, er fornedet af Kvadersten og har Apsis, Kors over Skibets Østgavl, Tvillingtaarne i Vest med Glugger og Pyramidetag, men man tør dog ikke drage bygningshistoriske Slutninger af dette Billede. Man har ment, at Klosteret oprindeligt skulde have ligget i Næstved og først efter en Brand i 1261 være flyttet ud til sin nuværende Plads, men Carl Neergaard har i 1915 gennemgaaet hele Kildematerialet og godtgjort, at Klosteret i hvert Fald fra o. 1200 har ligget udenfor Byen. Hertil kan yderligere føjes, at de nyeste Undersøgelser af Klosterkirken og Resterne af Anlægget gør det overvejende sandsynligt, at Klosteret altid har haft sin Plads ude ved Susaaen. Kvadrene i Murværket (S. 1117) kan meget vel være Rester af den romanske Kirke, som Peder Bodilsen ejede og skænkede.

Klosteret, der ogsaa kaldtes Skovkloster (første Gang dette Navn er overleveret, er i et Brev fra 1363), brændte 3. Paaskenat den 26. April 1261 (*»combustum fuit claustrum Nestwæth«*), men hvor omfattende Skaden var, siges ikke. Dog nævnes, at

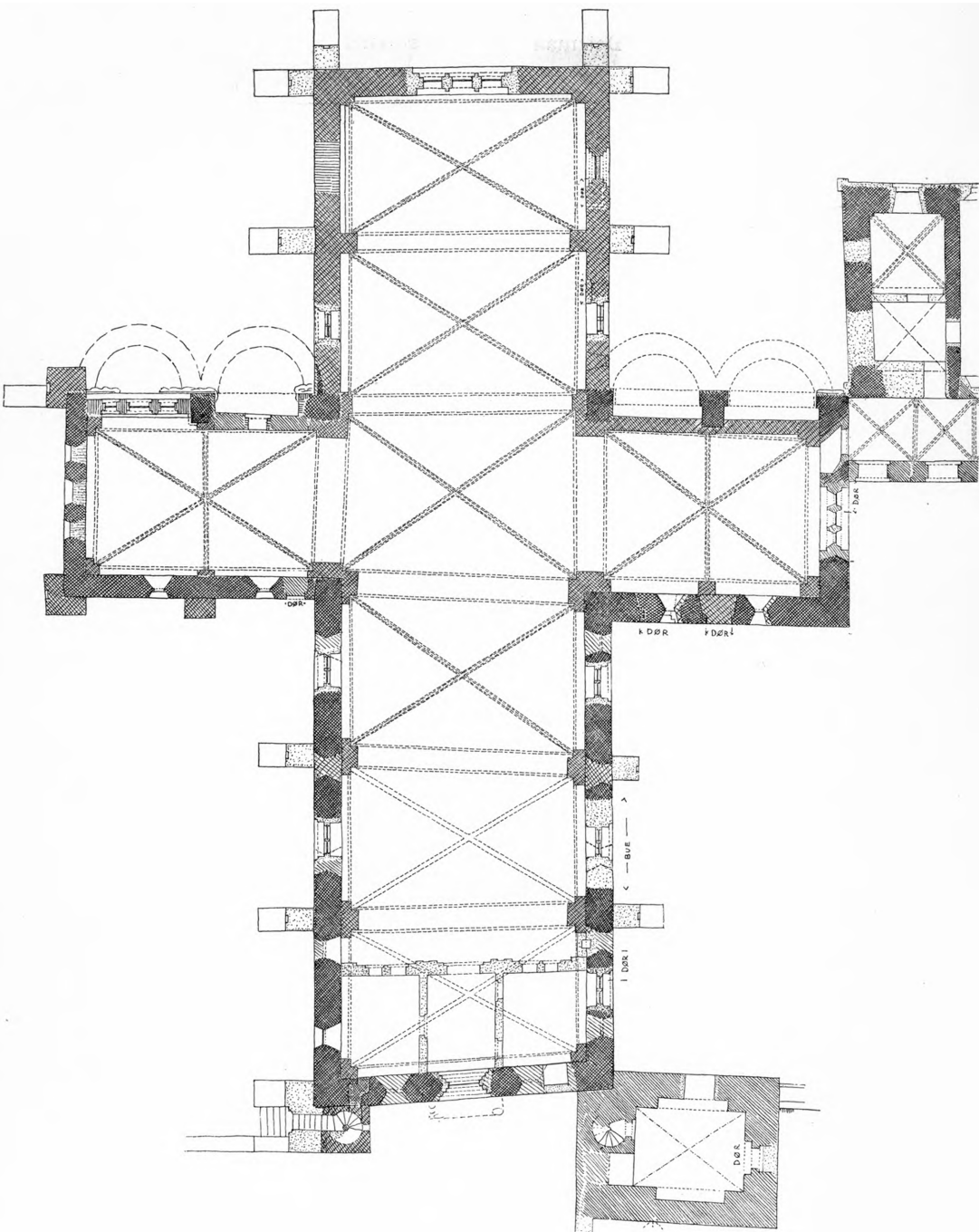

Fig. 2. Herlufsholm. Plan. 1:300. Maalt af Charles Christensen 1929 (C. G. Schultz 1939). Øst opad.

Niels Wæræsund, der maa være død før 1267, har grundlagt Koret af nyt (»sanctuarium de novo fundavit«). Det maa sikkert være en Følge af Branden⁴. Efter Reformationen fik Ove Bilde den 3. Dec. 1540 Livsbrev⁵ paa Skovkloster mod at holde de Munke, som da var indgivne, »efter gammel Sædvane og deres Nødtørftighed«, men Klosterorganisationen vedblev dog endnu en Tid, idet der stadig fandtes en Abbed; den sidste Abbed, Christoffer Hansen, døde 1559 (sml. Gravsten).

Ved Mageskifte med Frederik II fik Herluf Trolle og Birgitte Gøje den 1. Juli 1560 mod at afgive Hillerødsholm og Græse Hovedgaarde⁶ overdraget Skovkloster, som derefter fik Navnet Herlufsholm. 8. Juli 1560 fik Herluf Trolle Jus patronatus til Skovkloster Kirke, idet samtidig Vredsløse og Ladby Sogne blev henlagt hertil, og Kongen gav en Gaard i Rejnstrup til Præstegaard⁷.

Ved Fundats af 23. Maj 1565 oprettede Herluf Trolle og Birgitte Gøje den frie adelige Skole Herlufsholm, til hvilken Stiftelse Kirken endnu hører⁸.

Af Kapeller og Altere nævnes i Middelalderen følgende:

Oluf Axelsøn Thott og hans Hustru Johanne stiftede i 1430 et Kapel, viet til S. Bendt⁹, i Klosteret og gav dertil Gods »for hver Dags Messer«.

Ved samme Tid lod den byggelystne Abbed, Jakob Germundson, opføre eller indrette (»fieri fecit«) S. Erasmi Kapel¹⁰.

Til Højalteret (»majus altare«) gav Fru Elseff i 1314 en Kalk og andre Prydelser, og paa Højalteret fandtes senere et Jomfru Maria Billede (»imago beate Marie in summo altari«), hvilket Billede blev indviet 1407 af Biskop Peder Jensen Lodehat¹¹.

Hellig Kors Alter (»altare crucis«). 1305 gav Niels Olsen Gods til Messelæsning, 1368 gav Fru Silæ Gods til Vokslys¹².

Den hellige Jomfrus Alter (»altare beate virginis«). 1393 gav Jacob Boesøn en forgyldt Kalk til Alteret, foran hvilket han vilde begraves med sin Hustru. 1407 blev Alteret indviet af Biskop Peder Jensen Lodehat. 1486 gav Væbneren Bo Jensøn og hans Hustru Margrete Gods til Messelæsning for Vor Frues Alter¹³.

S. Olavs Alter, der fandtes til venstre for Højalteret i Koret, blev grundlagt 1388 af Peder Finkenov¹⁴.

S. Kathrines Alter. 1314 gav Fru Elseff en Kalk hertil¹⁵.

S. Birgittes Alter blev 1405 indviet af Biskop Peder Jensen Lodehat¹⁶.

Allehelgens Alter. 1469 gav Elitze, Hr. Jep Lunges Efterleverske, Gods til Messelæsning for dette Alter¹⁷.

Johannes Evangelists Alter¹⁸.

Klosteret ejede følgende Kirker: S. Peder og S. Morten i Næstved samt Tjæreby, Haarslev, Ladby, Vredsløse og Gunderslev¹⁹.

Kirken, der ligger paa jævnt Terræn nær Susaaens vestre Bred, har udgjort Nordfløjen i det skævt firsidede Klosteranlæg, der var fuldstændig bevaret indtil Ombygningen 1868—70. Nu er kun underste Etage af Østfløjen²⁰ gammel, fra henimod 1250. Mod Sædvane ligger den ikke i Forlængelse af Kirkens søndre Korsarm, men saa langt mod Øst, at der ikke har været direkte Adgang til denne (Fig. 2), og Fløjen kan derfor næppe være oprindelig. Korsgangen blev, ifølge en kridtskaaren Indskrift over en af dens Bueaabninger: »An(n)o D(omi)ni mdii^o abbate Olauo p(ræ)sid(ent)i« (»I det Herrens Aar 1502, under Abbed Olavs Ledelse«), tilbygget langt senere, og fra denne er der aabnet en skævt gennemløbende Dør til Kirken.

En muret romansk Grav, der 1913 undersøgtes ud for søndre Korsarm²¹, viser, at der i Middelalderen var *Kirkegaard* i hvert Fald Øst for Kirken.

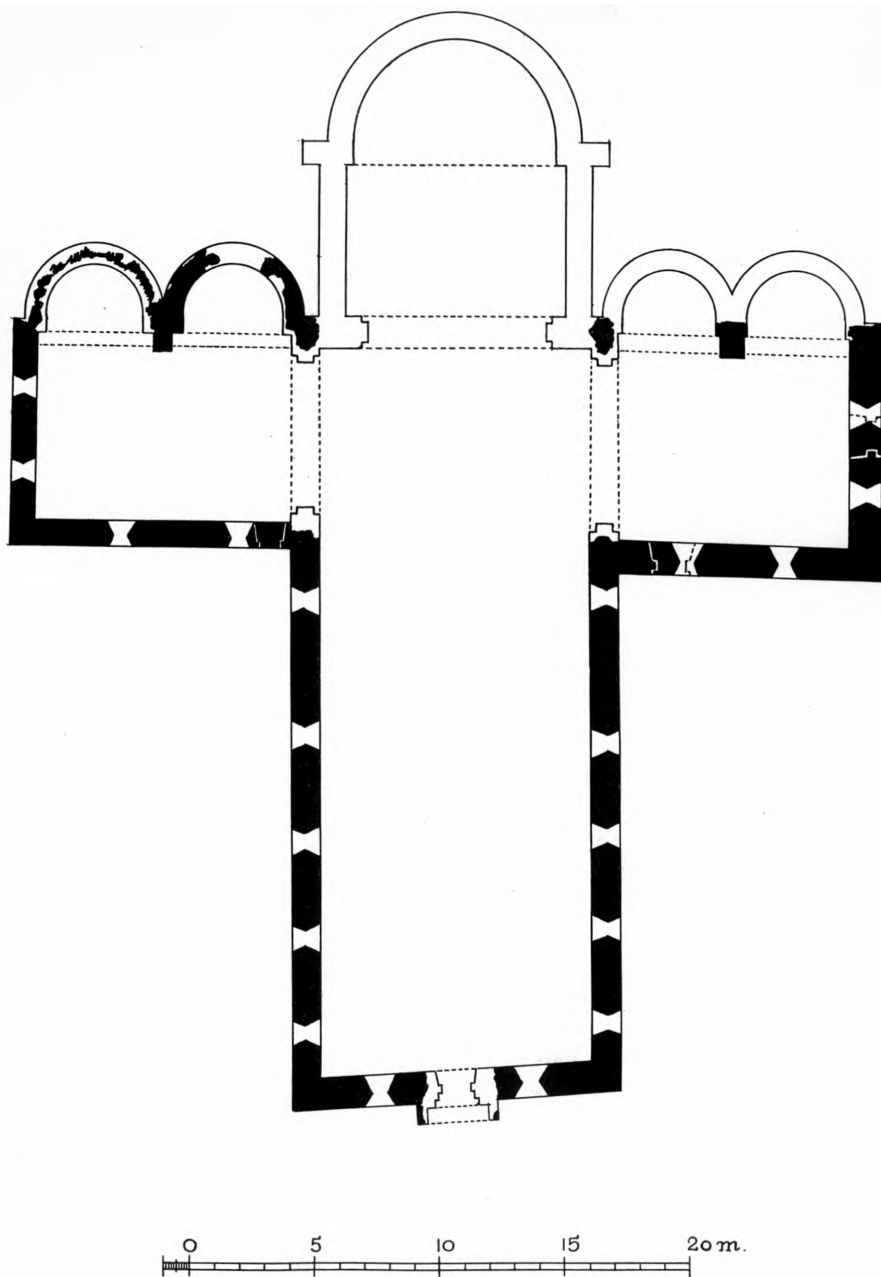

Fig. 3. Herlufsholm. Rekonstruktionsplan af den oprindelige Kirke. 1:300. (C. G. Schultz 1939). Øst opad (S. 1116).

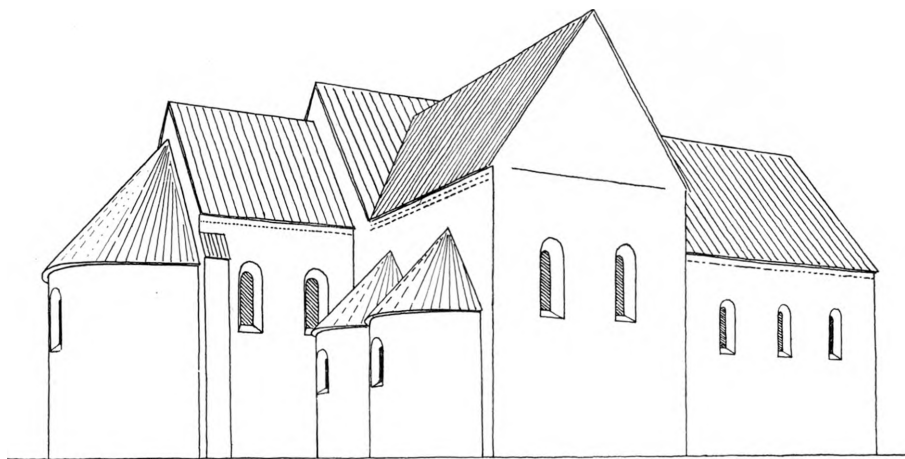

Fig. 4. Herlufsholm. Rekonstruktion af den oprindelige Kirke, set fra Nordøst
(C. G. Schultz 1939) (S. 1116).

En vestlig Kirkegaard indviedes 1509²², men var nedlagt i Slutningen af 1600'erne. Den nuværende, der ligger henved 300 m Nord for Kirken, er fra 1806²³.

Den nuværende Bygning er en enskibet, romansk Korskirke med Kor i Overgangsstil og ved Skibets Sydvesthjørne et senmiddelalderligt Taarn, der er forhøjet i Renaissancetiden.

Det ældste, fladloftede Anlæg (Fig. 3, 4 og 5) har oprindelig haft et rigere Østparti, idet der til hver af Korsarmene har sluttet sig to lige store Apsider. Fundamenter af dem alle fire er i 1913 fremgravet og opmaalt af Arkitekt Chr. Borch. Denne Komposition er sikkert en direkte Efterligning af S. Bendt i Ringsted, hvor en tilsvarende, simplere Ordning af de fire Tværskibsapsider, uden de nuværende Østkapeller, var planlagt, men blev opgivet inden 1170²⁴. Sandsynligvis var Herlufsholms ældste Kor, om hvilket intet sikkert vides, derfor ogsaa kort, som planlagt i Ringsted, og havde Apsis. Skibet er med sine 10,75 m det bredeste enskibede Kirkerum i Landet; nordre og søndre Korsfløj har derimod kun været henholdsvis 6,50 og 7,00 m brede. Kirken har derfor næppe haft noget fuldt udformet Tværskib med særligt Korsskæringsfag; som i Sorø før Overhvelvningen (S. 40) naaede Skibet helt frem til Korbuen. Den anden store, enskibede, romanske Korskirke paa Sjælland, den næstældste, S. Peder i Næstved²⁵, der var Klosterets Ejendom, har haft oprindelige Hvelvinger og dens Korsarme og Hovedskib var lige brede. I Sammenligning hermed virker Herlufsholm mere gammeldags, idet man ikke engang har planlagt Hvelv i Korsfløjene, hvilket fremgaar af disses aflange Grundplan og spredte og uregelmæssige Vinduesfordeling. Som man paa Forhaand kunde vente, har Munkene da fuldført deres egen Kirke, før de nybyg-

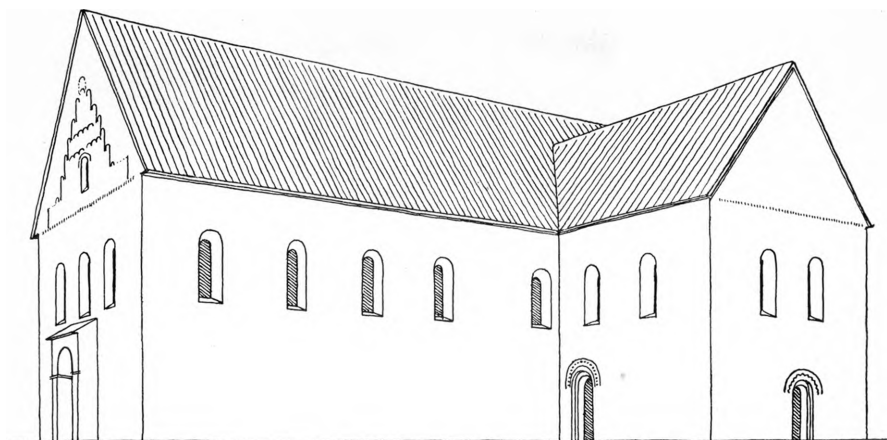

Fig. 5. Herlufsholm. Rekonstruktion af den oprindelige Kirke, set fra Sydvest (C. G. Schultz 1939). (S. 1116).

gede S. Peder i Næstved. Den ældre Antagelse, at Klosteret oprindelig laa i Næstved By og først efter en Brand i 1261 flyttedes udenfor denne, har vist sig at bero paa en Mistydning. De bygningsarkæologiske Forhold angiver, at Klosteret sandsynligvis blev grundlagt paa den nuværende Plads, og efter det anførte synes Kirken paabegyndt lidt senere end Ringsted og Sorø og er rimeligvis blevet færdig inden 1200. De faa omtrentlig daterbare Enkelt-heder, f. Eks. Ornamenterne i søndre Korsfløjs to oprindelige Portalers Stik (fra Slutn. af 1100'erne)²⁶, er ikke afgørende, da det er uklart, hvilke Dele af Kirken der er bygget først. Der er saaledes sikkert Forbandt mellem Skibet og søndre Korsfløj, derimod ikke med den nordre. Egentlige Standsninger under Opførelsen kan dog ikke spores.

Materialet er forneden *Granitkvadre* i indtil 3 Meters Højde (højest paa den østlige Del af Skibets Nordside, ialt 9 Skifter), derover *Munkesten*. Kvadrene er ret veltildannede og ligger i regelmæssige Skifter. Paa Vestsiden findes en fremspringende Dobbeltsokkel i Granitskifterne, foroven med en Hulkel under en høj, flad Rundstav, forneden med Skraakant (Fig. 15a). De to øverste Led er anbragt i Plan med Murfladen, uden Fremspring, og Sokkelsten og Kvadre er tydeligt nok genanvendt Materiale, der maaske stammer fra en *ældre Granitkvaderkirke* paa Stedet. Skibets Sydside har en Granitsokkel med Skraakant, Nordsiden et fremspringende Kvaderskifte uden Profilerung. Paa nordre Korsarm et nu jorddækket, glat Kvaderskifte, over dette har Gavlsiden en to Skifter høj Munkestenssokkel med Skraakant. Søndre Korsarm mangler Sokkel. Munkestenenes Størrelse er for det meste $28 \times 12,5$ — 13×8 — $8,5$, men i de gamle Partier af søndre Korsfløjs Østside er Stenene hyppigst 30,5 cm lange, og Sten af denne Længde findes iblandet i aftagende Antal jo længere man kommer mod Vest. Forbandtet er uregelmæssigt Munkeskifte med Tendens

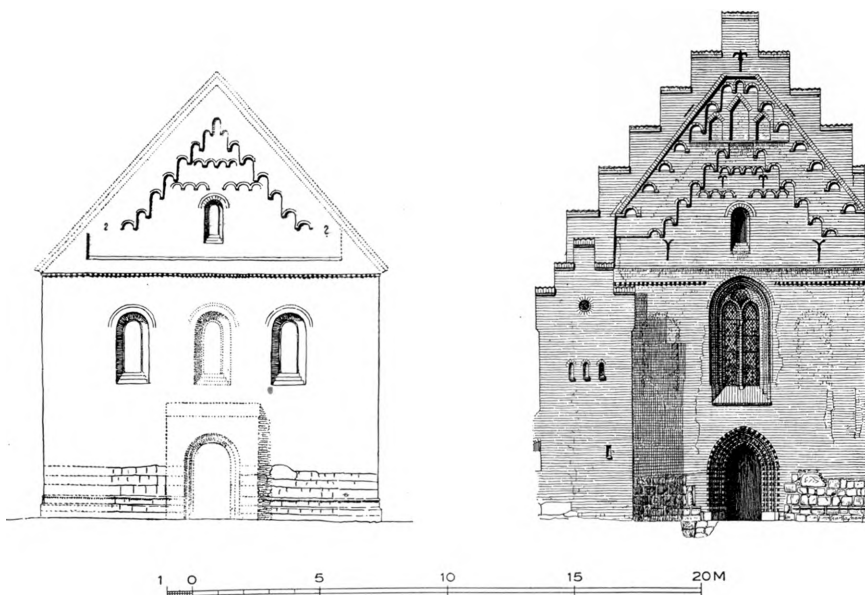

Fig. 6. Herlufsholm. Vestgavl. 1:300. Nuværende Tilstand til højre; Rekonstruktion til venstre.
Maalt af Charles Christensen 1929—30 (S. 1118, 1120). Efter V. Lorentzen.

til overtallige Løbere, ofte op til fem paa Række (sml. S. 21), og mindre Fejl i Skiftegangen er udlignet med kvarte Sten («Petringer») og endnu mindre Flækker. Flere Steder ses riffelhugne Sten, saaledes omkring den bevarede Kragbaandsstump fra nordre Apsis i søndre Korsarm (se S. 1119). 5 Skifter = 49—50 cm. Den oprindelige Murhøjde er o. 9,50 m.

I hver af Skibets Langmure kan der paavises fem rundbuede, smigede *Vinduer*, alle med Fladskifte af krumhugne Løbere udenom det egentlige Halvstens Stik. De fleste er stærkt ødelagt ved Ommuringer, tilmurede med Munkesten og sat ud af Brug ved Hvælvingernes Indbygning. Kun eet, det vestligste paa Nordsiden, anvendes endnu. Ommurede Pletter paa begge Sider af Vestgavlens nuværende gotiske, men vistnok helt nymurede, Vindue tyder paa, at der oprindelig har været mindst to, snarest tre Vinduer her (Fig. 6). Korsfløjenes nuværende Gavlf- og Vestvinduer er samtidige med Overhvælvingen, men den ældre Vinduesordning kan endnu fastslås. Tæt Vest for den brede Blænding, der omgiver søndre Korsarmsgavl's trekoblede Vinduesgruppe, ses et meget tydeligt Vinduesspor, og lignende Spor efter betydeligt lavere Lysaabninger findes tæt op ad Sydkanterne af de nuværende, højere Vinduer paa Korsfløjens Vestside. Ogsaa i nordre Korsfløj spores baade mod Nord og Vest Uregelmæssigheder i de nuværende Vindueskarmes Murværk, der tyder paa, at Vinduesordningen ogsaa her oprindelig var som i Sydfløjen.

I Skibets Langmure findes der ingen Spor af oprindelige *Døre*, men der maa vel have været en saadan paa Sydsiden, hvor Forholdene er stærkt forstyr-

Fig. 7. Herlufsholm. Romanske Døre paa søndre Korsarms Vestside (S. 1119).

rede ved senere Tilbygninger. Ved Udgravninger foretaget af Arkitekt Charles Christensen i 1931 blev der afdækket et o. 3,25 m bredt Fundament, der sprang o. 75 cm frem foran Vestgavlens Murflugt; muligvis har der oprindelig været en kraftigt fremspringende Portaludbygning af samme Art som i Ringstedes nordre Korsarmsgavl. Den nuværende spidsbuede Dør med glaserede Sten er gotisk^{26a}. I Korsarmene er der bevaret fire romanske, nu tilmurede Døre, deraf de tre i søndre Korsfløj. Den ene, lidt Øst for Midten af Gavlen, er oprindelig og har firdobbelt Stik, idet der mellem dets to almindelige Fladskifter findes et Zigzag-Ornament («chevron»), udskaaret i kvarte Munkesten (Fig. 9). Af de to andre, der begge sidder paa Vestsiden, er kun den nordre, i Vinklen mellem Korsarm og Skib, oprindelig (Fig. 7 t. v.). Den er tilmuret i Lysningen, saa dens ydre Fals er fri, og har firdobbelt Stik ligesom Gavl-døren, men det næstyderste Stik har her et Rudeornament, i hvilket de ned-skaarne Partier er pudsede; Gavl-dørens Ornament har sikkert været frem-hævet paa samme Maade. Syd for denne Dør, omtrent midt paa Muren, er der endnu i romansk Tid brudt en ny Døraabning (Fig. 7 t. h.). Den er meget lavere, har kun et enkelt Fladskifte om Stikket og er forneden forstyrret af senere Skalmuringer. Indvendig dækkes den af en Hvælvingspille. Den tilsvarende oprindelige Dør i Nordfløjens Vestmur staar udvendig blændet, har kun et udekoreret Fladskifte udenom Stikket og er ret slank, 218 × 80 cm.

Korsfløjenes Apsisbuer kan endnu følges, men er alle meget forandrede og ommurede. Ifølge Borchs Gravningsresultater maa Nordapsiderne have været smallere end Bueaabningerne og derfor have haft mindst een Fals i Overgangen mellem disse og Apsidernes Inderkrumninger. Det samme har været Tilfældet med det søndre Apside-Par. Her er der omkring den nordre Apsisbues søndre Vederlag endnu bevaret en Plet ikke omsat Murværk (Fig. 8 og

Snittet af søndre Korsarm Fig. 10). Midt i Murtykkelsen ses en Halvstens Fals; det 60 cm brede Parti mellem denne og Korsfløjens østre Murflugt er svagt hulet og maa være en Rest af Apsidens Inderflade. Apsisbuens Vederlagsprofil har været ført rundt om hele Apsidens Inderkrumning, hvor det har markeret det oprindelige Kvartkuglehvælvs Fodlinie. Paa nær Stumper af dets to underste Led er det nu helt borthugget, men en lille Udhugning i Buens senromanske Indskudsmur viser, at det har været tre Skifter højt og har bestaaet af Hulkant over halvrundt Led, adskilt af et Hulled. Denne af Blændmuren skjulte Del af Kragbaandet er *hvidtet*. Begge Apsisbuer er ved Herholdts Restaurering 1861—63 blevet fornyet i Façaden og har nu hver ni forskelligt profilerede, 2—3 Skifter brede Nedhæng, jævnt fordelt under Bueslagene (Fig. 11). De underste sidder i Vederlagshøjde, og den just omtalte Rest af det oprindelige Kragbaand viser, at der ikke kan have været noget Nedhæng her. Pynteledene naar kun en halv Sten ind paa de fornyede Partier af Bueslagenes Underside, og de urørte oprindelige Murflader længere inde, nærmest Falsen, er aldeles glatte. Hvis der, hvad der altsaa er meget tvivlsomt, virkelig ligger ældre Forhold til Grund for Nedhængene, maa de være samtidige med Overhvælvningen, ved hvilken Apsiderne blev nedbrudt, Bueaabningerne lappede mod Øst og udmuret ind mod Korsarmene. I nordre Korsfløj er den nordre Bueaabning ligeledes ommuret, men uden Nedhæng og Fals. Den er synlig indvendig, hvor der er bevaret en Rest af dens oprindelige søndre Vederlagsprofil (Fig. 13). Dette er tykt overpudset og vanskeligt at bestemme, men synes at bestaa af en Hulkant over to Rundstave mellem hvilke et Hulled, i saa Fald ganske det samme som i de tilsvarende Partier af Ringsted Kirke. I begge Korsfløjens Østmure er der bevaret Rester af de oprindelige Gesimser under de nuværende. Paa Sydfløjen, hvor der over Apsideaabningernes Top ses ommurede Pletter, vel Mærker efter Apsidernes Tagværk, er der to fremspringende, rundtandede Savskifter, hvis Tænder er lidt forskudt for hinanden; af det øverste er kun et Par Sten bevaret. Paa Nordfløjen to almindelige, forsænkede Savskifter med mellemliggende, glat Skifte og skæve Tænder.

De tre Gavle er alle forhøjede i senere Tid, men Rester af de oprindelige er let kendelige, idet det gamle Murværk paa Indersiden staar ufuget, mens Forhøjelserne har glat udstrøgne Fuger og er muret af lysere Sten. Af nordre og søndre Korsarmsgavl er kun et glat; tilbagespringende Felt bevaret; under det søndre er der et forsænket Savskifte. De oprindelige øvre Afslutninger kan ikke mere bestemmes. Vestgavlen har i Gesimshøjde et udkraget, skævtandet Savskifte. Midt i det tilbagetrukne Gavlfelt sidder der et rundbuet, smiget Loftsvindue, og udenom og over dette er der en rig romansk Dekoration (Fig. 6): Langs Gavlskraaningerne opadstigende, svagt udkragende Rundbuefriser med

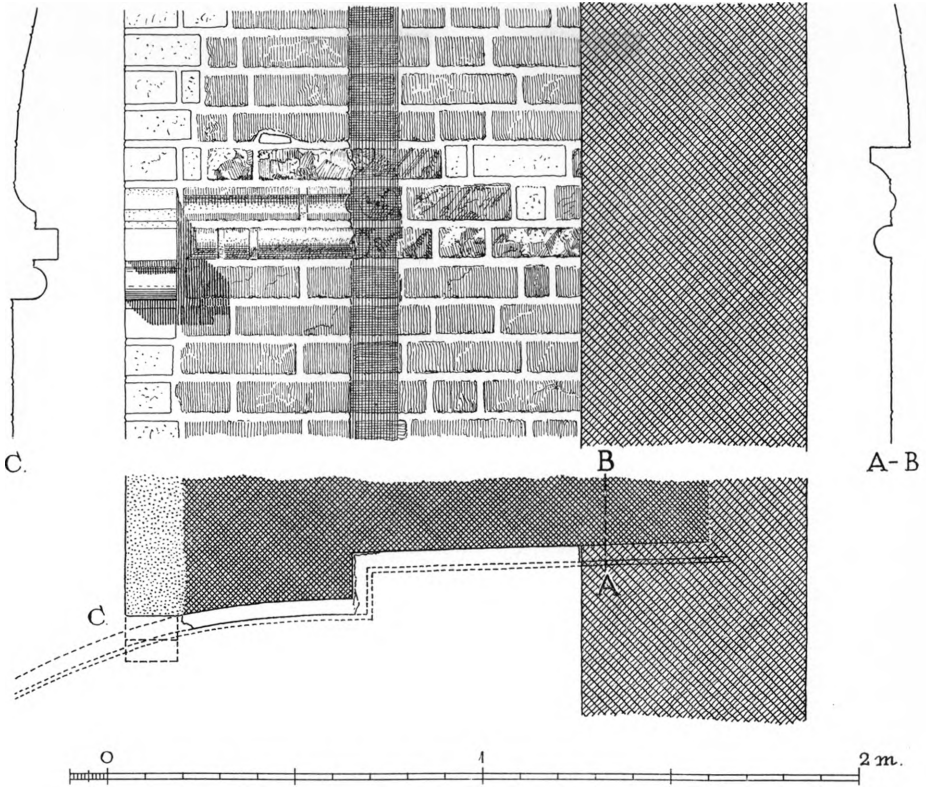

Fig. 8. Herlufsholm. A—B forhugget Kragbaand mod Syd i søndre Korsarms nordre Apsisbue; C et Pynteled fra Herholdts Istandsættelse. Murværket fra denne Restaurering 1861—63 staar lyst. 1 : 20. Maalt af C. G. Schultz 1939 (S. 1119 f.).

profilerede Konsoller, og tværs over Gavltoppen to lignende, vandrette Buefriser, den nederste helt i Murflugten, den øvre ganske svagt udkrægende.

Ombygninger efter Kirkebranden 1261. I sidste Halvdel af 1200'erne har Kirken været Genstand for store Ombygninger: *Indbygning af Hvælvinger og Opførelsen af et nyt og større Kor.* Det ligger nær at bringe disse store Byggearbejder i Forbindelse med Ødelæggelser forårsaget ved Klosterbranden i 1261; selv om der intet er overleveret om, at Kirken led Skade ved denne Brand, synes dog de medtagne Kvadre paa Vest- og Sydsiden at vise, at Ilden har slikket op ad Murene, og Kalken ser ud til at være brændt ud af Fugerne paa Indersiden af søndre Korsføj's Taggavl. Næstved-Kalendariet²⁷ siger desuden udtrykkelig, at Nicolaus Wæræsund,

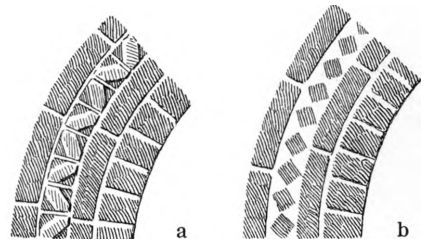

Fig. 9. Herlufsholm. Enkeltheder af Dørstik i søndre Korsarm. a fra Døren i Sydgavlen, b fra nordre Dør paa Vestsiden. O. 1 : 20. Efter Aarbøger 1898 (S. 1119).

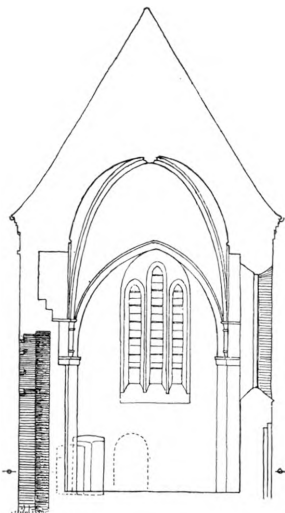

Fig. 10. Herlufsholm.
Tværnsnit af søndre Kors-
arm, set mod Syd. 1 : 300.
Maalt af Charles Christen-
sen 1929—30 (S. 1120,
1125).

en af dets Velgørere, der levede omkring 1260, »grundlagde denne Helligdom [dvs. Kor] paa ny«.

Koret nybyggedes i Skibets Bredde og fik en lige Afslutning i Øst. Materialet er her som ved Skibet Munkesten over nogle Skifter tilhugne Granitkvadre, men de er af en kortere og tykkere Type (26×12 — $12,5 \times 9$ — $9,5$ cm), og ogsaa Fugerne er meget svære; fem Skifter: o. 59 cm. Hele Østgavlen er ommuret i 1861—63 med Undtagelse af de underste Skifter, hvor der i Stenene er indridset en Del middelalderlige Indskrifter, baade Majuskler og Minuskler, der utvivlsomt er udført, efter at Stenene var indmurede paa deres nuværende Plads. Af de tre ældste, med Majuskler, (»Geruardus, Esb(ern) God, Nicolaus m(?) e(?) m° ccc° xxxii«) har den ene Aarstallet 1332, men de to andre er vistnok samtidige hermed. De er læst i 1897 af Ivar Hertzsprung²⁸, men er nu for største Delen skjult af Vedbend. I Syd-muren staar to Døre, begge bevarede som indvendige

Nicher, den østre rundbuet, lige gennemløbende, den vestre fladbuet og med Fals; denne sidste er sikkert sentmiddelalderlig. Skraat over den rundbuede Dør ses Overdelen af et spidsbuet, til begge Sider dobbelt falset Vindue, der er blændet i Lysningen og bevaret som en ydre og indre Blænding. Det er ejendommeligt derved, at det i Lysningen har en femkløverformet, smiget Bue, som kan ses inde fra Kirken (Fig. 14).

Det nye Kor er sikkert fra første Færd bestemt til *Overhvælvning*, og samtidig er man ogsaa skredet til at hvælve hele den ældre Kirke. Der indbyggedes to Fag i Koret, fire Fag i Skibet og eet Fag i hver af Korsarmene. Bortset fra, at Korsfløjenes Hvælv er seksdelte (Fig. 12), har alle Fagene simple Krydshvælvninger af ensartet Karakter og sikkert jævn gamle. De henføres efter hele deres Præg naturligst til sidste Halvdel af 1200'erne, idet de har Helstens Kapper og nærmest er af Kuppelform, kun ganske svagt indknebne over Ribberne. Forneden paa Oversiden er der svære Ringforstærkninger. Ribberne, der i Skibets to Vesthvælv blot er afrundede, men ellers har bred Trekløverprofil, løber sammen med de smaa Rundstave langs Kappernes nedre Kanter af paa Dværgsøjler med trapezformede, afrundede Konsoller (Fig. 13 og 15), nu som alle oprindelige Detaljer i Hvælvningerne tykt overpudsede. Vægpillerne, der er simpelt falsede eller, i Koret og Korsarmenes Mellemfag, blot firkantede, har højt, karnisprofileret Kragbaand. Skjold- og Gjordbuerne har Spidsbueform, de første er i Skibet og Korsarmene »styltede« indtil Overkanten af Dværgsøjlernes Kapitæler, hvis øverste Rundstavsled er fort videre som Kragbaand.

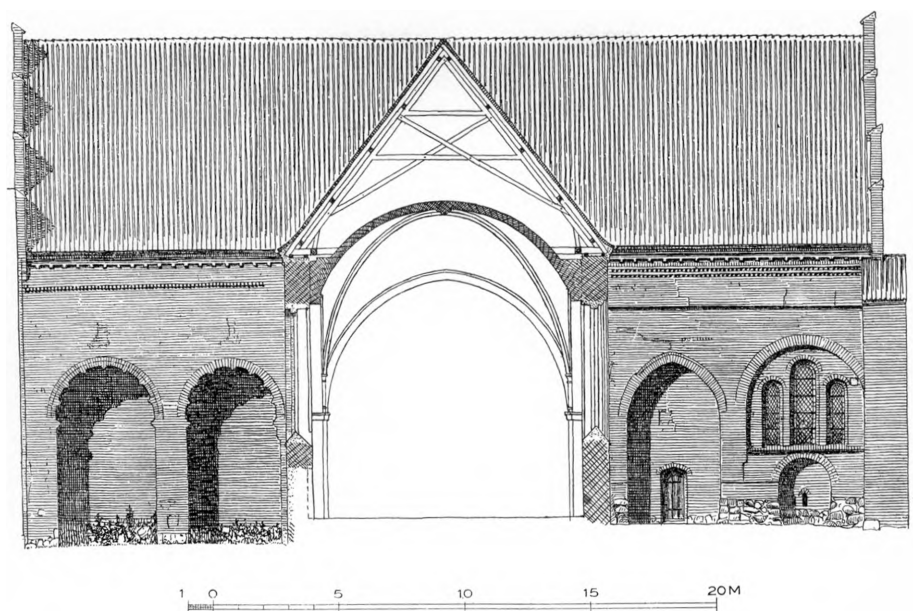

Fig. 11. Herlufsholm. Korsarmenes Østside og Snit af Kor; set mod Vest. 1 : 300. Maalt af Charles Christensen 1929—30 (S. 1120, 1128).

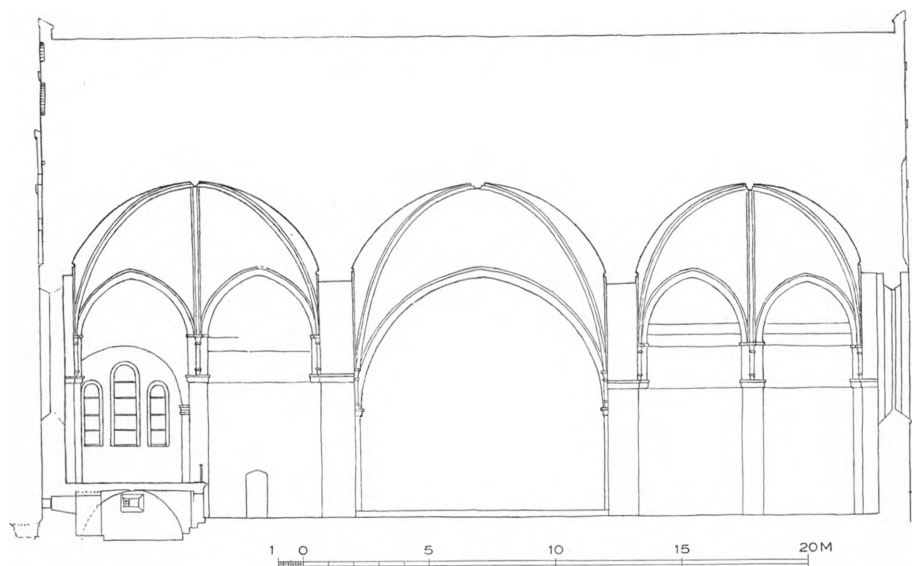
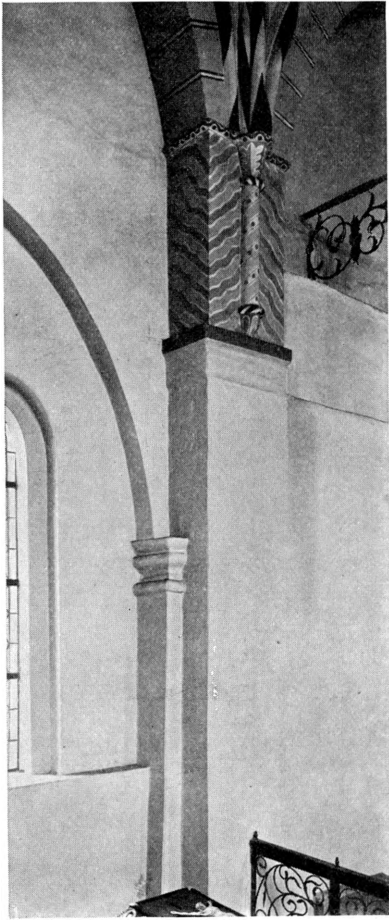

Fig. 12. Herlufsholm. Snit af Korsarme og Kor, set mod Øst. 1 : 300. Maalt af Charles Christensen 1929—30 (S. 1122).

V. H. 1930

Fig. 13. Herlufsholm. Nordre Korsarms Østvæg. Oprindeligt Apsis-Kragbaand, delvis dækket af senere Hvælvingspille (S. 1120).

en ny Opgang til Trappehuset fra Nord, men den oprindelige Indgang har, som ældre Planer viser, været inde fra Kirken. Af Hensyn til Hvælvingspillen i Skibets Nordvesthjørne er Døren ført igennem Muren med et ejendommeligt kroget Forløb, som ikke virker oprindeligt, og det er derfor muligt, at der har været en endnu ældre Dør længere mod Nord, og at Trappehuset er ældre end Hvælv. Det er dog, som det fremgaar af Murværket, i alle Tilfælde en Tilbygning til den oprindelige Kirke.

Nordre Korsarm har svære middelalderlige Støttepiller, der maaske er samtidige med Hvælvene. Paa Kor og Skib er alle Støttepillerne fra 1863, men det er muligt, at der bag det ny Murværk gemmer sig Rester af noget oprindeligt; ialfald ses paa Billeder og Planer fra Tiden før Restaureringen 1863 mindre Piller paa de samme Steder.

Skibets Østfag er heller ikke ved Overhvælvningen komponeret som et virkeligt Kors-skræningsfag; det har høje, svære Spidsbuearkader ind til Korsfløjene og Gjordbuer af normal Bredde mod Kor og Skib. Hvælvingshøjden i Skibets to Østfag er omtrent som Korsfløjenes, medens Skibets to Vesthvælv ligesom Korhvælvene er betydeligt lavere. I Forbindelse med Overhvælvningen er Murene i den oprindelige Kirke gjort højere og har faaet svagt udkragende Gesimser, Nordsiden en Trappegesims, Sydsiden en fire Skifter høj, glat Udkragning, der kun har Trappegesimsens nederste konsolagtige Led af Bindere med affasede Hjørner. Gavlene forhøjedes, Vestgavlen fik en ny Række opadstigende, dennegang lidt kraftigere udkragende Rundbuer langs de glatte Kamme og under Toppen tre korte Højblændinger med Spærstik; i Buefriserne staar Buefelternes Bund pudset. Korsfløjenes Gavle fik hver et enkelt, stort Blændingsfelt, i Syd rektangulært, i Nord med skraa Sider parallelt med Gavlkammene. For at skaffe Adgang til Rummet over Hvælvene tilbyggedes ved Vestgavlens Nordhjørne et *Trappehus*, hvis Vindeltrappe har svær, rund Spindel og Loft af udkragende Rundbuestik. Ved Restaureringen 1863 byggedes

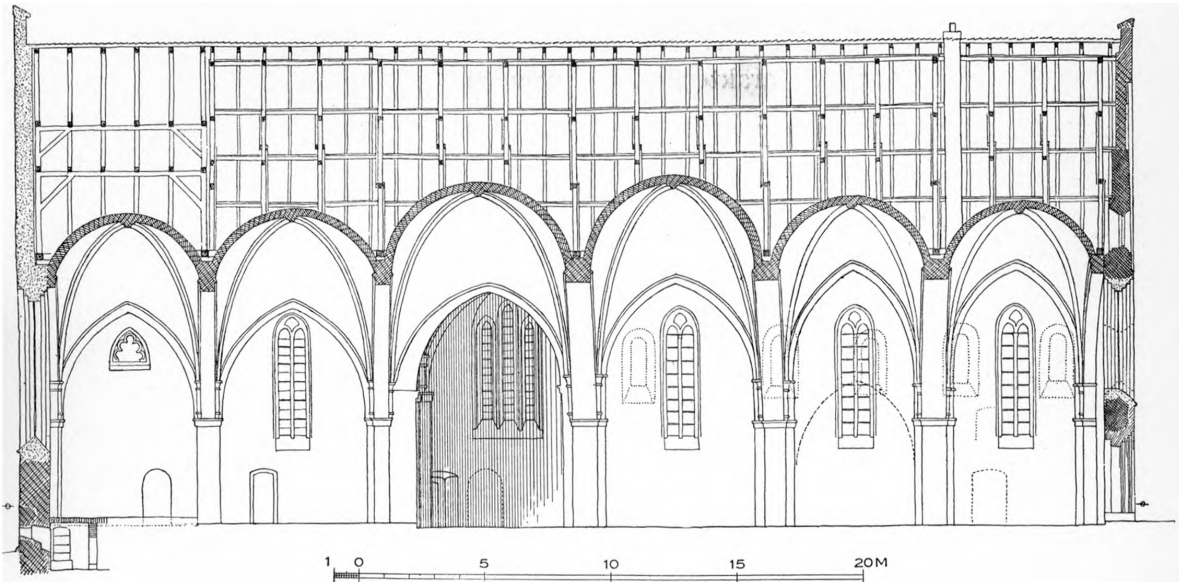

Fig. 14. Herlufsholm. Længdesnit af Skib og Kor, set mod Syd. 1 : 300. Maalt af Charles Christensen 1929—30 (S. 1122 ff.).

Den oprindelige Vinduesfordeling i Skibet forstyrredes ved Hvælvingernes Indbygning, og sikkert har man allerede med det samme bygget nye *Vinduer* midt i Fagene. De nuværende er imidlertid alle moderne. I Korsfløjene hjalp man sig tildels noget nemmere, idet de fire Vestvinduer, til Trods for deres noget skæve Plads i Hvælvingsfagene, bibeholdtes, men omdannedes; i Nordfløjen er de, saa vidt man kan skønne, blot blevet forlængede, medens de i Sydfløjen tillige er gjort smallere; de fik samtidig alle en svagt tilspidset Bue. Nordgavlens to oprindelige Vinduer forhøjedes, og et nyt blev brudt imellem dem, saa der fremkom en trekoblet Vinduesgruppe med forholdsvis brede Mellempiller (Neergaard og Beckett. S. 29, Fig. 3). Sydgavlens ligeledes trekoblede, men tæt sammenstillede Vinduesgruppe, der baade udvendig og indvendig omfattes af en fælles Spidsbue, er derimod helt nybygget paa denne Tid; Vinduerne har samme smalle, svagt tilspidsede Form som de omdannede Vestvinduer (Fig. 10).

Det ses af Grundplanen (Fig. 2), at det nye brede Kor skærer sig ind paa Korsfløjenes Apsider, og i søndre Korsfløj staar Hvælvingspillen saa skævt for den oprindelige Pille mellem de to Apsidebuer, at man nødvendigvis maa tænke sig Apsiderne nedrevet eller ialfald Buerne lukket med de nuværende, foroven aftrappede Spærremure, forinden Hvælvet byggedes. Derimod maa det anses for sikkert, at Apsiderne i Nord er blevet staaende efter Kirkens Overhvælvning. Kormuren er lappet, hvor den har grebet ind over Apsiden, og ogsaa Støttepillen paa Korsarmens nordøstre Hjørne har en Reparation, der muligvis har sin Grund i, at Pillen oprindeligt er blevet bygget ind over en

først senere borttaget Apsis. Den nordligste af Spærremurene er endvidere af en anden og nyere Karakter, og som nævnt staar den oprindelige Apsisbue endnu delvis bevaret her, synlig inde i Kirken (Fig. 12, 13). I Ydermuren, 12 Skifter under Gesimsen, er der indhugget en vandret Rille, sandsynligvis til Anlæg for et Halvtæg, der næppe kan have staaet i Forbindelse med Apsiderne, men snarest stammer fra en senere Udbygning paa denne Plads.

Tilbygninger og Omdannelser i Middelalderens Slutning og i Renaissance-tiden. Den formodentlig o. 1300 færdigbyggede Kirke ses ikke at være undergaaet gennemgribende Forandringer i Middelalderens sidste Aarhundreder, men den udvidedes paa forskellig Maade. Der tilbyggedes ved det sydvestre Hjørne et Klokketaarn, og henholdsvis Stiftelsen og Opførelsen af to *Kapeller* omtales i 1400'erne. Det ene, S. Bendts Kapel, kan ikke mere paavises, det andet, der var indviet til S. Erasmus og opført af Abbed Jakob Germundson o. 1440 (sml. S. 1114), er antagelig det, der har ligget paa Skibets Sydside inde i Klostergaarden. Her spores der endnu i Murværket en spidsbuet Arkade, udfor hvilken der i 1913 fandtes Fundamentrester. Dette Kapel fandtes endnu o. 1670 og er vist paa Resens Plan af Næstved med Herlufsholm. Vest for Kapellet er der i gotisk Tid anbragt en fladbuet Dør, der nu er helt tilmuret og en Del forstyrret af Skalmuringer, og højt over denne ses en Stump Fladbuestik fra en anden, senere gennembrudt Muraabning, vel en Dør. Ogsaa i Skibets Vestgavl, tæt opad Taarnet, er der Rester af en højsiddende sengotisk Dør; den staar nu som en indvendig Blænding. Korets gotiske Syddør er allerede omtalt (S. 1122). Endvidere har Gavlene i denne Tid faaet paabygget Kamtakker, Nordgavlen med tre store Rundblændinger under Toppen, men det ses ved Vestgavlen, at denne Ændring først er foretaget efter Taarnets Opførelse. *Taarnet* er bygget af Munkesten i Munkeskifte. Dets Underrum staar endnu med Ansatser til en Hvælving, som senere er nedtaget; i Øst og Vest findes spidsbuede Spareblændinger. En Dør paa Østsiden, den eneste som nu benyttes, er ny; men i Sydmuren ind mod Klosters nu nedrevne Vestfløj ses en tilmuret fladbuet Dør i en bred, fladbuet Blænding. Nordsiden har to ligeledes fladbuede Døre, den ene ud til det fri, den anden til en Vindeltrappe, som har ført op til det næste Stokværk, hvor der findes en i Muren løbende Gang til Klosterets Vestfløj, overdækket med en flad Tøndehvælving (Lorenzen. Tavle XIX, Fig. 3). I begge Gangens Sider fladbuede Nicher, der paa Nordsiden har en affaset Mellempille og i Buens indvendige Side en profileret Kant: Rundstav og Hulkel. Ogsaa i tredje Stokværk, der maa være det middelalderlige Klokkeloft, findes i Vestsiden en fladbuet Dør til Klosterfløjen, og til de tre andre Sider, hvor Forholdene er meget forstyrrede ved senere Udmuringer, spores Glamhul-Par, spids- eller fladbuede, udvendig i fladbuet Blænding. I Renaissance-tiden er det middelalderlige Taarn forhøjet med et

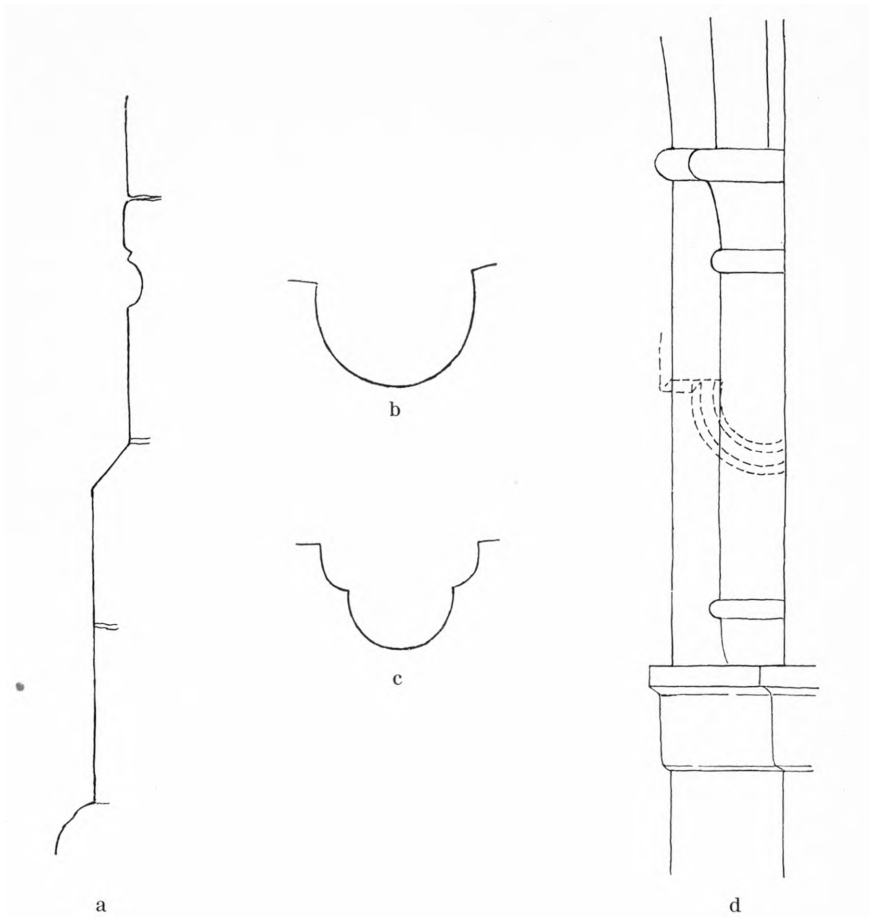

Fig. 15. Herlufsholm, a—c. Profiler. 1 : 10. a. Granit-Sokkel under Vestgavlen, b. Ribber i Skibets to Vestfag, c. Ribber i Kirkens øvrige Hvælvinger. d. Hvælvings-Dværgsøjle. 1 : 20. Maalt af Charles Christensen 1929—30 (S. 1117, 1122).

højt Stokværk af Munkesten i Krydsskifte, og her muredes til alle Sider spidsbuede, falsede Dobbeltglamhuller med Toprose, udvendig i spidsbuede, falsede, indvendig i fladbuede Blændinger. De har oprindelig strakt sig betydeligt længere ned i Murene end nu. Fra samme Tid stammer ogsaa de to Gavle i Nord og Syd, hvis Dekorationer under de vistnok nymurede Kamtakker i Syd bestaar af fire brede, spidsbuede Højblændinger, i hvis Bund fladbuede Blændings-Par med profileret Midtstav og omkring Højblændingerne smaa Rundblændinger, i Nord af fire Par simple, fladbuede Højblændinger uden Indfatning og lignende smaa Rundblændinger samt i Gavlens Midtakse et dobbelt K (»Spejlmonogram«) i Mønstermuring. I Gesimshøjde løber to Savskifter med modvendt stillede Tænder og mellemliggende glat Skifte helt rundt om Taarnet.

Andre Ændringer i Renaissancetiden staar i Forbindelse med Indretningen

af Gravkapel og -hvælvinger for de adelige Ejere og Skoleherrer. Under Korets Østende en nu delvis tilmuret Tøndehvælvning, under Nordenden af nordre Korsfløj en anden Gravkælder med Grathvælvning, nu forstyrret ved de senere Funderinger for Marcus Gøjes Monument ovenfor dette Sted (Fig. 12). I den nordligste af Arkadebuerne til de nedrevne Apsider ved Korsfløjene muredes i denne Tid (den ældre Renaissancetid) en Spærremur af Munkesten i Krydsskifte med tredobbelt Gruppe af rundbuede, falsede Vinduer og herunder udvendig en dyb, rundbuet Blænding (Fig. 11). Den tilstødende Apsisbue er udvendig ommuret i samme Periode af blandet Materiale, tildels Brokker, og har nu en uregelmæssig Spidsbue, og samtidig er vistnok først denne Apsis fjernet. Spærremuren i Arkaden synes derimod middelalderlig, omend Stenene for største Delen er fornyede; en ganske fladt spidsbuet Dør i samme Mur er ogsaa stærkt fornyet, men synes dog oprindelig i Murværket. Antagelig har denne Apsis staaet som et afskilret Rum i Tiden efter Kirkens Overhvælvning.

Om Bygningsarbejderi 1620^{28a} mindede en Indskrift i søndre Korsarm (S. 1129).

I 1811—12 undergik Kirkens Indre en Hovedreparation, men først ved en omfattende Restaurering²⁹ i 1861—63 (ifølge Mindetavle af Marmor i Østgavlen: 1862—63), der leledes af J. D. Herholdt, blev der raadet Bod paa dens Brøstfældighed. Hvælvningernes Tryk havde da presset Kormurene saa meget fra hinanden, at Hvælvene truede med Nedstyrtning. Ved Istandsættelsen blev der indlagt Jernankre under Gjordbuerne i Kor og Skib, og udfør disse opførtes Støttepiller (sml. S. 1124). Fra et Par Meter over Grunden nybyggedes hele Korgavlen og fik en trekoblet Vinduesgruppe omgivet af en fælles Spidsbue-Blænding. Hverken Vinduesgruppen eller Taggavlens rige Blændingsdekoration gengiver Forholdene før Restaureringen, men er rene Nykompositioner. I Skib og Kor blev der indsat slanke, spidsbuede, stavværksdelte Vinduer i samme nygotiske Stil, og Gesimserne nymuredes.

Tagværker. Kun Tagværket over Korets Østfag (Fig. 14) er ældre end den sidste Restaurering²⁹; det er af Dragerstolstype, men næppe ældre end 1700'erne.

Kirken staar nu overalt med blanke Mure og er teglhængt.

Fra Herlufsholm stammer en †*Munkesten* med fire Aftryk af et spidsovalt Signet fra o. 1300—1350 med et stort A som Seglmærke og Omskriften: »S' Acerus sacerdos de Rislef« (»Segl for Asser, Præst fra Rislev«); den blev 1862 indsendt til Museet for nordiske Oldsager, men synes nu forsvundet. I Kirken og vel særlig i Klosteret er fundet talrige **Gulvfliser* af midtsjællandsk Type, nu dels i Herlufsholms Samling, dels i Nationalmuseet. De fleste er kvadratiske, o. 15,5 × 15,5, nogle faa er aflangt firkantede, o. 32,5 × 23,5. Enkelte af de stærkt varierede Mønstre er nøjagtig de samme som paa Fliser fra Sorø Kirke (sml. S. 52, Fig. 27 midt i øverste Række, mellemste Række til højre, nederste Nr. 2 fra højre)^{29a}.

Fig. 16. Herlufsholm. Kalkmalerier. Korets Østhvælv, Vestkappen. Akvarel 1863 af R. Bertelsen (S. 1129).

KALKMALERIER

I Korets østligste Hvælving blev under Herholdts Restaureringsarbejder i 1863 fundet Spor af en aabenbart meget fornem Dekoration med store monumentale Figurer fra sidste Halvdel af 1200'erne, sikkert omtrent samtidig med Korets Ombygning. Billederne fandtes for medtagne til at bevares og kendes nu kun fra nogle Akvareller af Tegnælærer R. Bertelsen ved Herlufsholm Skole³⁰. I Østkappen var Kristus afbildet tronende paa Regnbuen, omgivet af en Mandorla, og med tilbedende Figurer ved Siden. I Vestkappen (Fig. 16): Maria tronende paa et af Løver baaret Tronsæde, omgivet af Engle. I hver af de to andre Kapper en stor Englefigur med Scepter og Rigsæble. Billederne synes at have staaet paa hvid Bund; Glorier og Dragtborter har været udført i forgyldt Stuk paa senromansk Vis. I andre Hvælvinger blev fundet Spor af grønne Plantemotiver saavel over Buetoppene som i Ribbekrydset. I »sydligste Hvælvings Sydkappe« (dvs. i Søndre Korsarm) afdækkedes en malet Frakturindskrift: »Bl[eff] denne kiercke forbedret dette Ar som man skre[ff] 1620«.

†Indskrifter (sml. S. 1154) nævnes 1734. Under Hvælvingen i Koret^{30a} stod »begge Fundatorum Vaaben og paa begge Sider med sorte Bogstaver: »Herluff Trolle og Frue Birgitta Giøe som gav Friderichsborg og Græse-Gaard [med] mere Gods for dette Stæd og Gods og kaldede det Herlufsholm Ao. MDLX«.

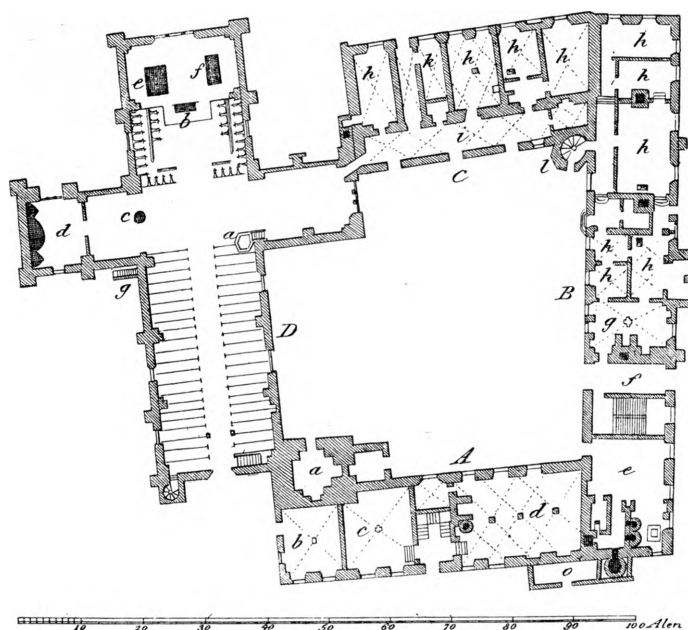

Fig. 17. Herlufsholm 1804. Plan, o. 1:750. Efter Melchior. Øst opad. D: Kirken. a: Prædikestol. b: Alter. c: Font. d: Marcus Gøjes Epitaf. e: Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Gravminde. f: Børge Trolles Gravsten. g: Trappe til Orgelet. A. a: Taarnet. A-B: de i 1868 nedbrudte Fløje af Klostret. C: den endnu delvis bevarede Østfløj.

De nuværende Dekorationer i Hvælvene stammer fra 1885, efter Udkast af V. Ahlmann (Kaldsbog); middelalderlig er kun en rødbrun, heraldisk Ørn paa søndre Korsarms Vestvæg, formentlig hørende til et Vaabenskjold.

INVENTAR

Alterbordet, af Træ, er fra 1863 (Rgsk.). Det tidligere Alterbord var ligeledes af Træ og havde 1811 afløst det gamle, der var opført af Mursten (Fig. 17, b)³¹. Fra dette stammer sikkert en *Kalkstensplade*, vistnok gotlandsk, 114 cm lang, 71 cm bred, med skraa Underkant og midt paa Oversiden et indhugget, lige-armet Kors (9 × 9 cm); nu anbragt paa to murede Piller, fra 1863, som et Slags Sidealterbord ved Syd væggen i Korets Østfag.

Alterklæde, fra 1863 (Rgsk.), af rødt Fløjl med Guld- og Sølvbroderi. †*Alterklæder*³². 1611 opbevaredes i Skoleherrens Sommerstue et rødt Fløjls Alterklæde, bestykket med Rødt, og to gamle Alterklæder. 1646 fandtes i Kirken et Alterklæde af rødt Fløjl med Trolles og Gøjes Vaaben paa, og et af gul og grøn Atlask. Melchior omtaler, at Birgitte Gøje udsyede et Fløjls Alterklæde og »smykkede det med de Perler, der forhen havde tient til hendes egen Prydelse«. Efter at et nyt Alterklæde var blevet skænket 1692 af Præsten

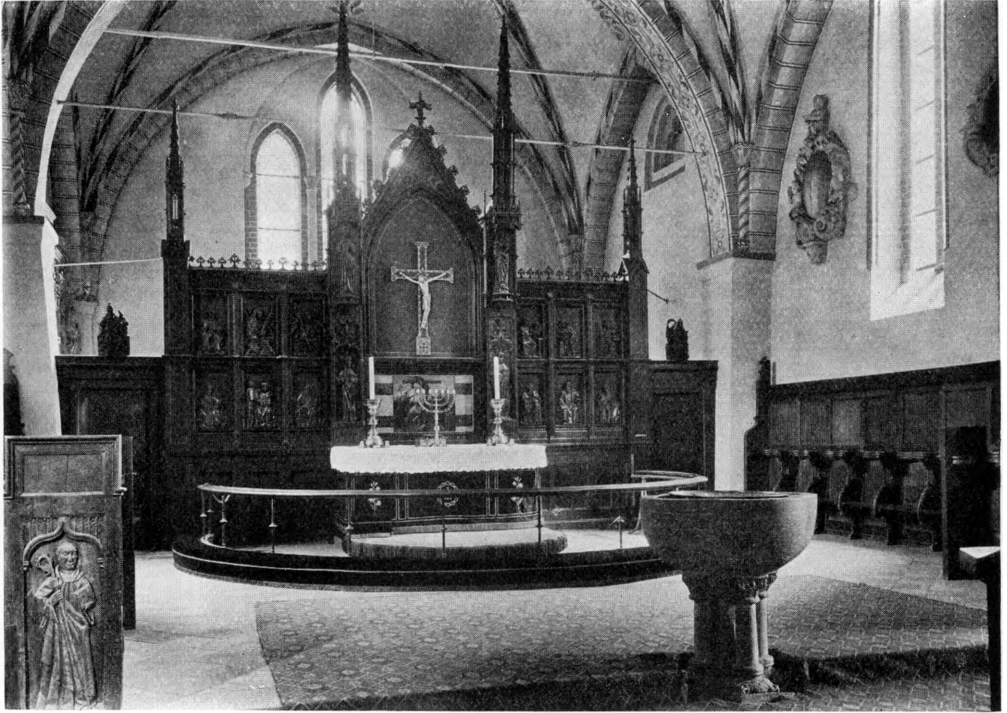

Fig. 18. Herlufsholm. Indre. Koret, set mod Øst.

V. H. 1938

Mag. Munksgaard (sml. S. 1138, 1145), opbevaredes Levningerne af det gamle »som Relikvier«, indtil Skoleherren Grev Thott lod Perlerne aftage og opbevare under Forsegling. Ved en Undersøgelse o. 1820 viste der sig at være over 600 ægte Perler (sml. S. 1150). 1646 fandtes i en †*Cypreskiste* bl. a. et gammelt, ubrugeligt †*Alteromhæng*.

Altartavlen, der er opstillet under Korets Mellemgjordsbue, danner tillige Skillevæg mellem Korets to Hvælvingsfag, med Adgang gennem to Døre, i Syd og Nord, til Trollernes Gravkapel i Korets Østfag (sml. Fig. 18). Den er tegnet af J. D. Herholdt og Snedkerarbejdet udført af F. Oxelberg, København, 1863 (Rgsk.). I Altartavle-Opbygningen indgaar følgende gamle Dele. Over Alterbordet er anbragt en sengotisk *Alterbordsforside*, fra o. 1525, 77 × 140 cm, med malet Fremstilling af Korsnedtagelsen (Beckett: Danmarks Kunst. II. S. 232, Fig. 310). Alterbordsforsiden har været til at vende (sml. S. 759), og har paa den anden Side et Maleri, men ret medtaget, af Kristus paa Korset. Malerierne skyldes, ifølge Beckett³³, den Mester, som har malet Omø-Tavlen fra 1522 (sml. S. 959), og er beslægtede med Altartavlen i Næstved S. Mortens Kirke fra 1526 (sml. Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 141).

Over Maleriet er i et nyt, spidsbuget Felt, kronet af en ny, gotisk Gavl, paa nyt Kors anbragt Kirkens ypperste Prydelse, det gotiske *Elfenbens-Krucifiks*

(Fig. 19)³⁴. Figuren, 72 cm høj, er udskåret af een Elefant-Tand, hvis naturlige Krumning er udnyttet af Kunstneren til at gengive Kroppens lette Svajning. Arbejdet er næppe hjemligt, men antagelig udført i Nordfrankrig o. 1220—40; Figurens Arme er dog af Hvalros-Tand og kan derfor være tilsat heroppe ved en middelalderlig Restaurering. Ved Istandsættelsen i 1863, af C. G. Wille, blev Lændeclædet ægteforgylt og en Tornekroner tilsat (Rgsk.), men sidstnævnte er senere atter fjernet.

Altertavlens Midtfelt flankeres af to *Gavle* («Spir») fra Korstolene (sml. S. 1144). Forneden er i lavt Relief fremstillet to Apostle (Peter og Paulus), med Bøger men nu uden andre Attributter, staaende under Æselryg-Bueslag; derover paa Konsoller: Maria med Barnet, og Maria Magdalena; begge Figurer, i kraftigt Relief, staar under Baldakiner, der krones af høje, gennembrudte Spir.

Til Siderne for Midtfeltet er paa nyt Rammeværk i tolv Felter anbragt Relieffigurer af Apostlene fra Lektoriet (sml. S. 1142). Mod Nord: Peter, Andreas, Jakob den yngre, Thomas, Matthæus (Fig. 21), Jakob den ældre (Fig. 21); mod Syd: Johannes, Filip, Bartholomæus, Matthias, Simon, Judas Taddæus. De ydre Topspir herover er nye. Over de to Sidedøre er opsat to Relieffigurer, ligeledes fra Lektoriet; mod Nord: Kirkefaderen Pave Gregor, mod Syd: Kirkefaderen Biskop Augustin. Figurer og Rammeværk staar med blankt (renset) Træ og lidt, ny Forgyltning.

Den tidligere *†Altertavle* stammede fra Kirkens Istandsættelse 1811—12 og bestod, ifølge Melchior³¹, af en »simpel Trætavle, af passende Størrelse og med moderne Indfatning, hvorpaa et omstraalt [hebraisk Jahve-Navn] og de Ord: Dette gjører til min Ihukommelse! hvorunder er anbragt et Christusbillede paa Korset. Dette Crucifix stod forhen over det nu borttagne Pulpitur; det er af massivt Elfenbeen men maadeligt Arbejde. Da Elfenbenet overalt var fuldt af sorte Revner, har man været nødt til at overmale det«.

Til Erstatning for denne Altertavle blev 1851 hos Billedhuggeren J. A. Jerichau bestilt en *Marmorfigur* af Den velsignende Kristus, men Figuren blev ikke anvendt. Den er nu opstillet i Søndre Korsarm³⁵.

Indtil 1811 var **Altertavlen* (Fig. 38) et lille, 130 cm højt, 70 cm bredt, epitafielignende Alabasterarbejde, opsat 1568 af Birgitte Gøje³⁶. Over et Postament, paa hvilket Aarstallet 1568 samt Stifterparrets Valgsprog og Navne staar med fordybede Versaler, knæler Herluf Trolle, rustningsklædt men uden Hjelm og Stridshandsker, og Birgitte Gøje, i Enkedragt. Mellem Figurene findes en dobbeltsidet Bedepult, paa hvis Forside er et Bydelsbak-Vaaben (hendes mødrene), og bag ved dem et Dommedagsrelief, indfattet i en rundbuet Portalramme. Til Siderne herfor er diminutive Storvinger med Skave-Vaaben (hans mødrene) og Gøje-Vaaben (hendes fædrene), samt i Topstykket et Trolle-Vaaben (hans fædrene). Som paavist af C. A. Jensen³⁷

Fig. 19. Herlufsholm. Krucifiks af Elfenben (S. 1131).

skyldes Arbejdet Cornelis Floris og det indgik i Udsmykningen af Trollernes Gravkor. Det var derfor et Brud paa Helheden, da man i 1811 fjernede Tavlen fra dens oprindelige Plads, fordi man³¹ »fandt det ei passende at have ubibelske Personer paa Alteret, og endnu mindre, at Menigheden skulde knæle for Skolens Stiftere«. Tavlen fik derefter Plads i Sakristiet (Korets Østfag) »ved Siden af Stifternes Gravminde« og er senere flyttet til Søndre Korsarm.

Altertavlen, der oprindelig har været forgyldt og bemalet, siges i Beskrivelsen³⁸ fra 1734 at være af »kostbar hvid Marmor med den sal. Herres og Frues Symbola og Navne med udgravede blaa Bogstaver« og stod i et »Træfoutral«, paa hvis Inderside var malet med forgyldte Bogstaver Indstiftelsens Ord, medens der udvendig paa den ene Side var malet Fundators Vaaben og »Sprog« samt Aarstallet 1568, og paa den anden Side: »Fundatrix Vaaben, Sprog og samme Aarstal«. Nedenpaa samme »Foutral« stod med forgyldte Bogstaver: »Vor Herris Jesu Christi Blod gjør os reene af alle vore Synder. I Johannis primo«. Tavlen har da oprindelig været af samme Type som Peder Oxe-Tavlen fra 1579, fra Øster Broby Kirke (S. 591), men Skabet til Herlufsholm-Tavlen er forlængst forsvundet. Søren Abildgaards Tegning 1756 viser kun selve Tavlen³⁹, og antagelig er da Skabet blevet kasseret ved en Hovedstandsættelse af Kirken o. 1735 (nævnt i Kaldsbogen 1738). Tavlen blev restaureret og renset 1863 af Billedhugger F. Kjerstrup (Rgsk.).

Den middelalderlige †*Altertavle*, som fandtes forud for 1568, blev bevaret og omtales af Resen o. 1670 som »Korets gamle Alter«, der bar Indskriften (formet som to leoninske Heksametre): »Anno milleno qvingentenoqve vigeno, Abbas me fieri jubet Erasmusqve poliri« (»I Aaret 1520 bød Abbed Rasmus, at jeg skulde gøres og prydes (forgyldes?)«). Tavlen bar »Billeder af Christian II og Frederik I.«, men desværre blev de ikke, som paatænkt af Resen, afteg-nede, og de er nu ligesom Tavlen selv forsvundet⁴⁰.

Tidligere fandtes et †*Jomfru Maria Billede* paa Højalteret (sml. S. 1114).

Altersølv. Kalk, af kbh. Prøvesølv 1904, en nøjagtig Kopi af den sengotiske Kalk, men paa Foden er den gamle Kalks Vaaben og Aarstal erstattet af Reedtz-Thotts og Bülow's Vaaben (henvisende til Herlufsholms Forstander Tage Reedtz-Thott og Hustru f. Bülow) og Aarstallet 1904; Mestermærke: A. Dragsted. *Disk*, sengotisk, fra 1515, med Graveringer: et korsbærende Lam, fra hvis Bryst en Blodstraale springer ned i en Kalk; samt Bladranke med Kogleblomst. Paa Godskontoret opbevares den gamle **Kalk*, af forgyldt Sølv, 22,5 cm høj, fra 1515 (Fig. 23). Den sekssidede Fod staar paa en gennembrudt Kant og har paa den ene Side en lille paaloddet Kristusfigur mellem to graverede Vaaben: Skinkel (Tinhuus) og Bille, henvisende til Rigsraad Laurids Skinkel til Egeskov (Lensmand paa Gotland 1509—17, død 1533) og Hustru Hilleborg Pedersdatter Bille (død 1536); hun var Søster til Ove Bille (sml.

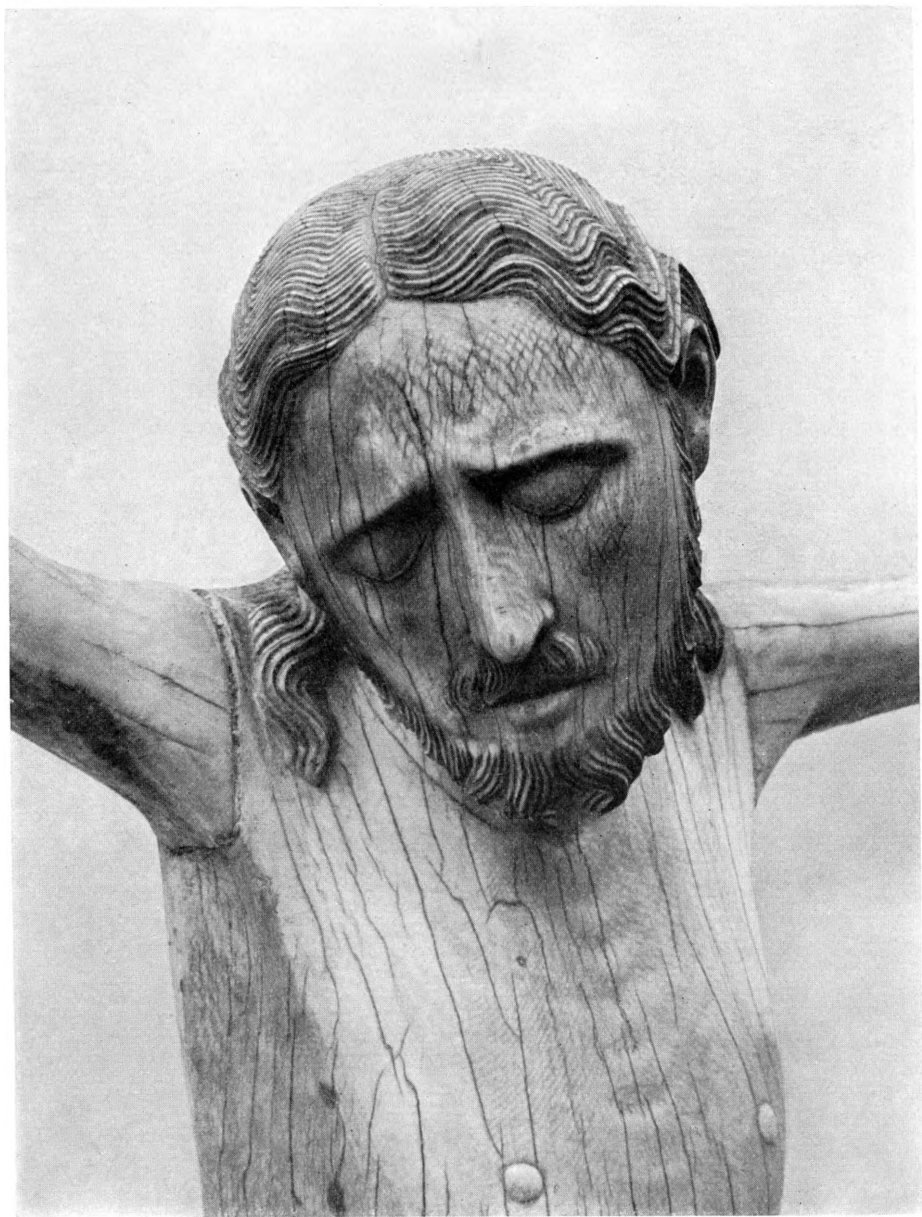

Fig. 20. Herlufsholm. Enkelthed af Krucifikset (S. 1131).

S. B. fot.

S. 1114), der kan have skænket Kalken til Kirken. Paa Fodens øvrige Sider er graveret: S. Katarina, Anna selvtredje, Kristus som Smertensmand (Kristus, med Naglegab i Haanden, ses bag ved en Sarkofag; til Siderne: Ris og Svøbe, og over hans Hoved er graveret Aarstallet 1515); desuden to gotiske Ornamenter, af hvilke der i det ene senere er graveret Versaler: »Herlovia« (»Herlufsholm«)⁴¹. Den store, kraftig hvælvede Knop har paa Over- og Undersiden seks Blade med graveret Stavværk og paa de mellemliggende Rudefelter graverede Minuskler: »Jesus« og et Maria-Monogram. Kummen er fornyet. *Oblatæske*, rund, af kbh. Prøvesølv 1856.

Sygekalk, af Næstved Prøvesølv, fra 1681, 13,8 cm høj, med rund, seksdelt Fod, seksdelt Skaft, flad Knop med 2 × 6 Blade; langs Kummens Rand graverede Versaler og Kursiv: »Herlufsholm tilhører denne Kalck oc Disk An(n)o 1681«; paa Fodranden Bymærke og Mestermærke for Dionys Willadsen (Olrik 610). Samtidig *Disk*, med graveret Cirkelkors; under Bunden samme Indskrift.

†*Altersølv*. 1623—24 omgjorde Willadtz Guldsmid i Næstved to Kirkesølvkalke, der vejede 66½ Lod, med 8 Lods Tillæg til en Kalk og en Kande; til Forgyltning brugtes ni ungerske Gylden og en Rosenobel. Endvidere omgjorde han en lille Sygekalk paa 12 Lod med 9 Lods Tillæg. 1646 nævnes en Sølvkande, indvendig forgyldt, en Sygekalk og Disk, af Sølv, hos Præsten samt en †*Tinflaske*⁴². †Middelalderligt Altersølv, se S. 1114.

Alterstager, meget svære, af Malm, 61,5 cm høje (Fig. 24), skænkede 1567 af Birgitte Gøje. Paa den ene Fodskaal er graveret med Versaler: »Her Herlof Trolle«, hans Vaaben og »HT 1567«; paa den anden: »Frw Birgitte Gøje«, hendes Vaaben og »BG«. Lyseskaalene har kredsstillede Huller og stavværksliggende Gennembrydninger. Stagerne hviler paa tre Løvefigurer. Paa den ene Stage er indprikket: 1811, paa den anden: 1811, 1844, 1863 (Aarstal for Istand-sættelser). Løverne er fornyede, men 1646 beskrives⁴³ Stagerne som »to store Messinglysestager med Trolles og Gøjes Vaaben; staar paa tre Løve«.

†*Kors*, af Sølv⁴⁴, nævnt 1477.

†*Akvamanile*(?). 1646 fandtes i Fogedens Kammer et »Løffkar« og et †*Bækken*⁴⁵.

Alterbibel, Christian IV.s (1633), skænket til Kirken 1815. †*Alterbog*, gammel, opbevarede 1646 i Spisekamret⁴⁶.

†*Lampe*. 1244 gav Johannes Dam sin Gaard i Broby til Skovkloster for at der af dens Afgifter kunde vedligeholdes en brændende Lampe i Kirken og købes Vin, Oblater og Røgelse⁴⁷.

†*Messeklæder*. 1611 opbevarede i Skoleherrens Sommerstue en forgyldt Messehagel, bestykket med Perler, og en gammel Messehagel⁴⁸. 1646 fandtes i Kirken en rød Fløjls Messehagel og en Messehagel bestykket med Perler, og i Cypreskisten: en gammel Messehagel og 39 smaa, løse Perler fra den nye Messehagel⁴⁹. †*Messesærke*. 1611 opbevarede i Skoleherrens Sommerstue fem gamle

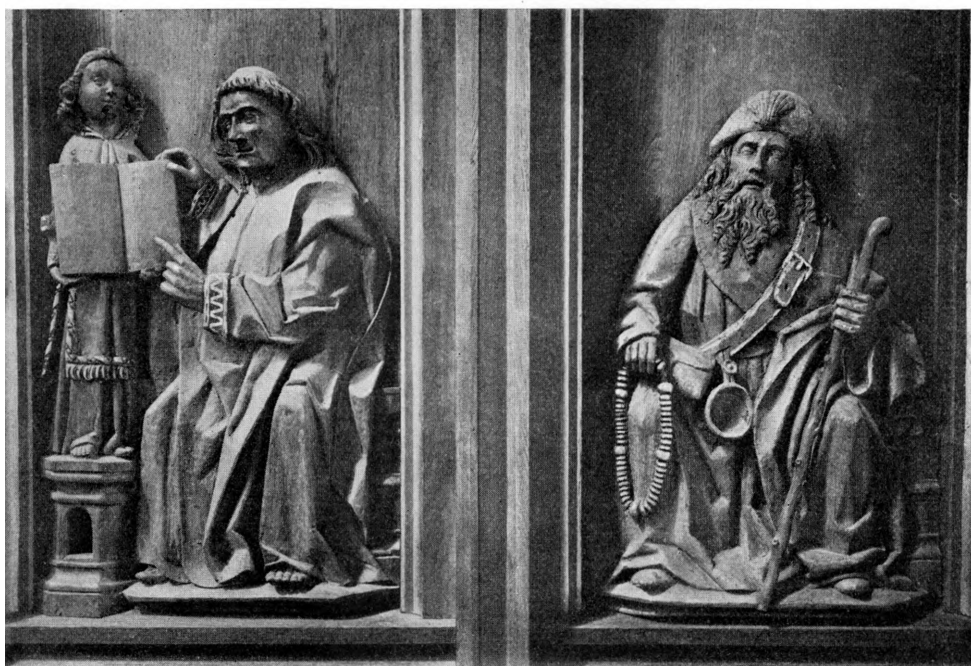

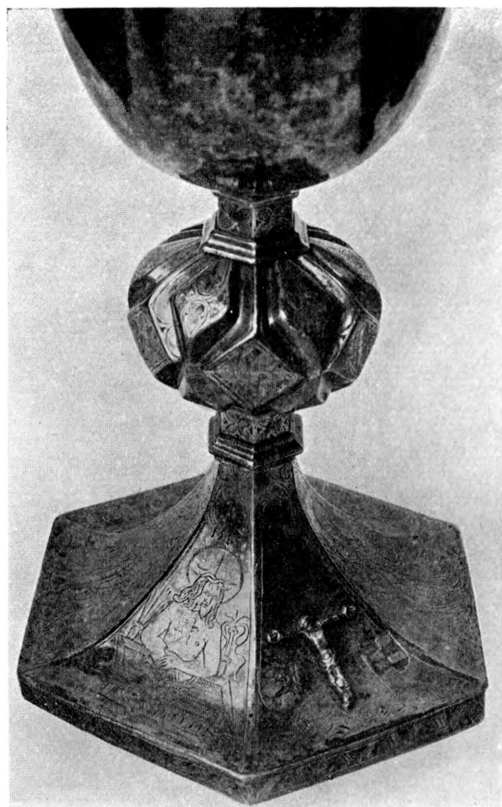
Fig. 21. Herlufsholm. Figurer fra †Lektorium, nu paa Altertavlen (S. 1132).

V. H. 1930

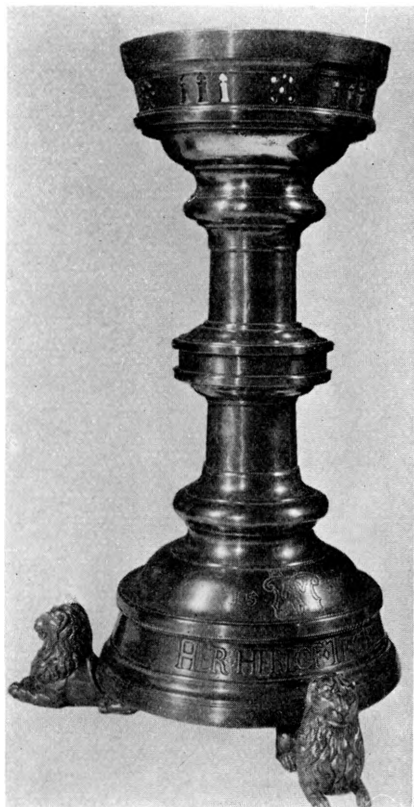

Fig. 22. Herlufsholm. Figurer fra †Lektorium, nu paa Korstolene (S. 1145).

V. H. 1938

V. H. 1939

Fig. 23. Herlufsholm. Alterkalk 1515
(S. 1134).

Hude fot.

Fig. 24. Herlufsholm. Alterstage 1567
(S. 1136).

Messesærke⁴⁸. 1646 fandtes i Kirken to Messesærke og i Cypreskisten opbevare-
des lire gamle ubrugelige Messesærke⁴⁹.

†*Alterskranke*. »Omkring Alteret, hvor Communicanterne sidder« stod⁵⁰: »Ao
1704. Gud til Ære, Guds Huus til Prydelse, Guds Born til Nytte, have Magister
Povel Munckgaar og Maren Strøger ladet dette her omkring Alteret opsette
og beprydet med tilforn givne Alter-Dug og Klæde paa Alteret« (sml. S. 1145).

†*Kristi Grav* (»sepulchrum Domini«) nævnes i Klosterets Dødebog. De, som
gik omkring denne Grav og som bad for Freden, for godt Vejr (»pro temperie
aëris«), for Danmarks Riges gode Tilstand og for dem, der var begravet her i
denne Kirke, fik 80 Dages Allad⁵¹.

Kristi Kors. Korstræ, dannet af to Egebrædder, 21 cm brede, 2 cm tykke,
o. 440 cm højt, o. 210 cm bredt. Korstræet har ikke baaret nogen Figur af
Kristus. Resens Atlas, o. 1670, siger, at det er »lavet af Planker, som før Re-
formationen er bragt hertil, som en Model af det Kors, hvorpaa vor Frelser
Kristus gennemgik sine Lidelser. Men at det ikke er det originale Eksemplar,

Fig. 25. Kvindehoved.

V. H. 1939

Fig. 26. Johannesfigur.

K.M. 1939

Fig. 27. Mosesfigur.

V. H. 1939

Fig. 28. Lukasfigur.

E. M. 1939

Fig. 25—28. Herlufsholm. Enkeltheder fra Prædikestolen (S. 1140 ff.).

fremgaar af Mangelen af Fodstøtten, og der er andet, som tyder paa, at det er en Kopi«. 1808 var det indmuret i Væggen i Sakristiet og »udgaves for Maalet paa Kristi Kors«. Nu opsat paa Søndre Korsarms Østvæg (Fig. 34)⁵².

Font (Fig. 30, sml. Fig. 18), snarest af gotlandsk Kalksten fra o. 1250. Den firkløverformede Kumme, Tvm. 110 cm, hviler paa et firsidet Skaft, der flankeres af fire senromanske Søjler. De fire Fodstykker, med Hjørneblade, er hugget i eet Stykke, de fire Blad-Kapitæler ligeledes i eet Stykke, ligesom Søjlernes Skafter og det firsidede Midterskaft er hugget for sig. Midt-Afløbshul; nu fyldt. Paa Kummeranden er senere indhugget: »A I 1561« [dvs. anno incarnationis: »Kristi Kødspaatagelses Aar 1561«]. Fonten er sikkert skænket af Herluf Trolle, da Kirken blev Sognekirke⁵³.

Daabsfad af drevet Messing, Tvm. 72 cm, med Kristi Daab, omgivet af Bladværk; paa Randen lignende Bladværk, hvori springende Dyr og et Skjold med graveret Kursiv:

»See her, o Christen from, huor Jesus lod sig døbe
Af Døberen Sant Hans, paa det hand vilde røbe
Den Synde-Smitte, som vi alle paa os bær
Aff Moders Liff, oc huor fornøden Daaben er.
Guds Søn lar døbe sig, den Hellig Aand nedfarer
I Duens Schichelse, Gud Fader self forklarer
Aff Himlen ved en Røst sin Søn den elskelig,
Som ham for alle er en welbehagelig.«

Langs Randens Inderkant er graverede Versaler og Kursiv: »Gud til Ærre, Kirchen til Prydelse er dette Bechen forærrer til Hærløfsholms Kirche Anno 1692 den 1. Jannuarij af Hans Pape Raad- och Handelsmand i Næsted och hans Hustru Susanna Johans Datter, som er salig Mag. Johan Damiani Dater, forðum Sogne Præst til Hærløfsholms Meninghed (!) och Prowist i Øster Flachebierne (!) Hærred«.

Fad af Messing, af sydtysk Arbejde o. 1550, 42,5 cm i Tvm., med fembladet Rose, omgivet af to Versal-Ringe; paa Randen stemplede Ornamenter.

Prædikestol (sml. Fig. 29), i Renaissance, af Ejler Billedsnider, 1623 (Rgsk.)⁵⁴. I de fire smalle, nicheformede Storfelter, der forneden har et konsolagtigt Fremspring med Stavværksarkader, staar slanke Evangelistfigurer med Bøger (Johannes har ogsaa en Kalk), medens Figuren foran det femte Felt vistnok forestiller Paulus. Felterne adskilles ved fremspringende Nicher, hvori en Muslingeskal med Hængestav, og foran disse sidder, paa Konsoller med Kvindehoveder, store Evangelisttegn. Gesimsen, der afbrydes af de høje Figurer, har Muslingeskalprydelser og Kasetteværk, mens de svagt karnisformede Postamentfelter dækkes af elegant Fladsnitsornamentik (sml. Krummerup S. 983). Stolen hviler paa en stor Mosesfigur (Fig. 27).

Baade Snedkerarbejde og Skulpturer er af høj Standard; de stofrige Kjortler

Fig. 29. Herlufsholm. Nordre Korsarm.

E. M. 1939

har det for Ejler Abelsen typiske Foldekast. Figureernes magre, bekymrede Ansigter er furede og hærgede (Fig. 28), paa Hænderne træder Aarerne gammelmandsagtigt frem. Kun Johannes (Fig. 26), der er fremstillet som en ung Mand, og Kvindehovederne (Fig. 25) har glatte Ansigter.

Den femsidede Himmel har glatte Frisefelter under Pærestavgesims, og under Hjørnekonsollerne hænger Kerubhoveder. Overbygningen bestaar af Bøjler, foroven samlede i et Topstykke, hvorover Jordkloden kronet af et Krucifiks. Paa Postamenter over Hjørnerne staar Figurer af vingede Engle

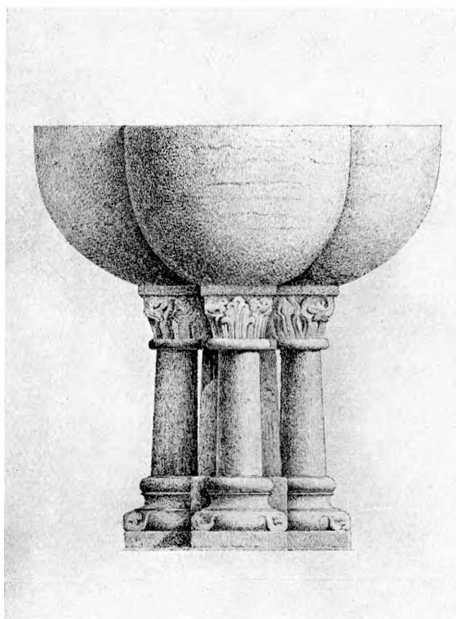

Fig. 30. Herlufsholm. Font. Tegning af
H. Storck 1869 (S. 1140).

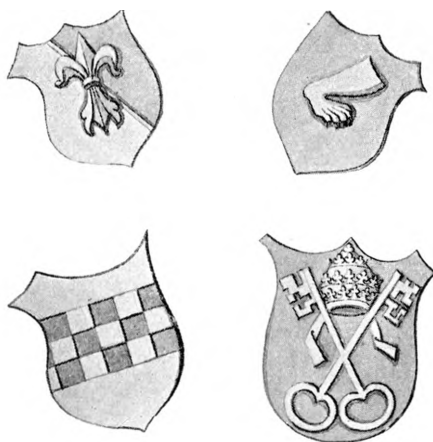
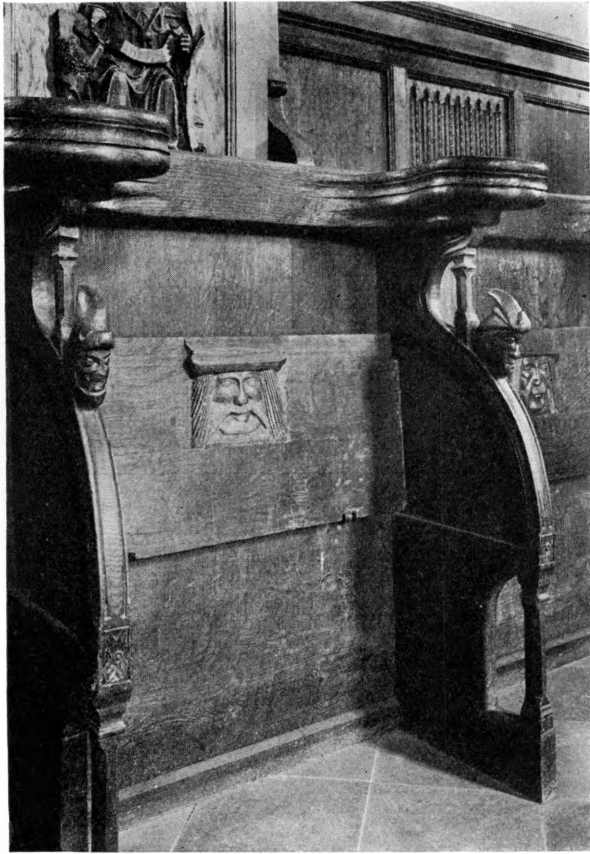

Fig. 31. Herlufsholm. Vaabenskjolde paa † Kor-
stole. Tegning af S. Abildgaard 1756 (S. 1145).

og mellem dem findes fire Vaabenskjolde: Rosenkrantz, Rantzau, Brahe og Rosensparre (henvisende til Palle Rosenkrantz, hans første Hustru Helvig Rantzau, hans anden Hustru Elisabeth Rosensparre, med hvem han blev gift 30. Juni 1622, og dennes første Mand Axel Brahe); over Uøren staar, bag et Skjold med Dobbeltvaaben: Rosenkrantz og Rosensparre, en vingeløs Engel med Stylus i højre, Bog i venstre Haand. Inde i Stolen sidder over Døren en Indskriftplade med relief-skaarne Versaler: »Anno 1623 loed e. oc w. Mand Palle Rosenkrantz til Glimminge, Befalingsmand paa Wordingborg Slot og Skoleherre, med sin kere Frue e. oc w. Fru Elisabet Rosenspar bekoste denne Predickestoel«. Han bekostede ogsaa Stolens Staffering 1627 ved Daniel Maler, men 1811—12 blev den ligesom det øvrige Træværk malet blaalig hvid⁵⁵; nu staar den med brunlig Lakering og lidt Forgyldning fra 1863 (Rgsk.). Opgangen stammer sikkert ligesom forskellige Enkeltheder fra 1885, da Stolen blev flyttet fra Hjørnet mellem Skibet og søndre Korsarm (sml. Fig. 17, a) til dens nuværende Plads ved Hjørnet mellem Skibet og nordre Korsarm.

†*Prædikestol*, nævnt 1611⁴⁸.

†*Lektorium*. Ved Istandsættelsen 1811—12 borttoges det sengotiske Lektorium, fra o. 1500, der indtil da havde bevaret sin gamle Plads tværs over Korbuen, og som tillige adskilte Skibet fra Koret. Ved Synet 1808 (Kaldsbog) udtaltes, at »Pulpituret i Koret« var saa brøstfældigt, at det ikke uden Fare kunde bestiges, og det derfor enten burde helt fjernes og Koret derefter ad-

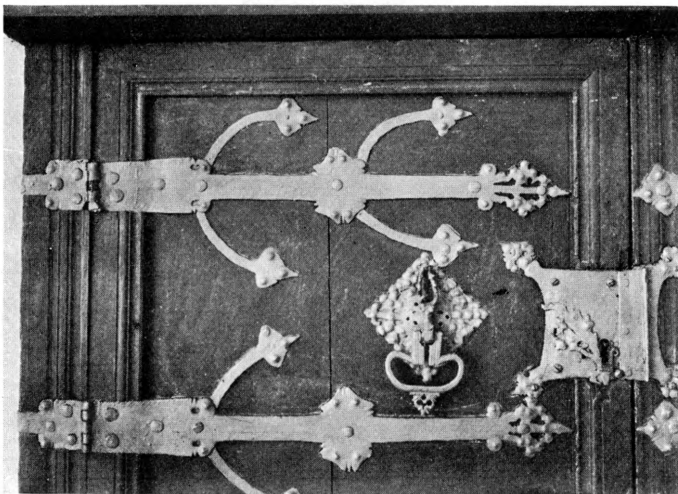
V. H. 1938

Fig. 32 a. Herlufsholm. Korstole
(S. 1144).

V. H. 1930

Fig. 32 b. Relief paa Kor-
stole-»Spir« (S. 1144).

V. H. 1938

Fig. 33. Herlufsholm. Skab i Korets Østvæg (S. 1145).

skilles fra Kirken ved et passende Gitterværk, eller sættes i forsvarlig Stand. Melchior beskriver (1808) Lektoriet som »et Pulpitur over Koret«, paa hvilket der »er anbragt 20 af Træ (i halvt ophøjet Arbejde) udhugne og malede Helgenbilleder; under ethvert staar Navnet paa den Helgen, det forestiller, f. Eks. Matthæus, Lucas, Jacobus, Augustinus. Fra Kunstens Side er disse Billeder ej af megen Værdi.« Han nævner ikke flere af Underskrifterne, hvad der maa beklages, da de siden er forsvundet. 1822 beskriver Melchior Lektoriet som »en vanzirende Udbygning, der strakte sig tvers over Indgangen til Choret og ligesom deelte Kirken i tvende Afdelinger« og tilføjer, at »trende konstigen udskaarne Trætaarne ... vare anbragte som Ziir for Pulpituret«, men denne sidste Oplysning maa sikkert være fejlagtig og skyldes en Erindringsforskydning. De reliefskaarne Figurer blev efter Lektoriets Fjernelse opbevaret i Koret⁵⁶ og siden anvendt til Altertavlen (sml. S. 1132) eller opsat ved Korstolene. Over Lektoriet havde Elfenbens-Krucifikset sin Plads (sml. S. 1132).

Paa Lektoriet har i Middelalderen vistnok været anbragt et *†Orgel*⁵⁷.

Korstole. Planen fra 1804 (Fig. 17), viser den oprindelige Placering af Korstolene i Korets Vestfag, og Melchior siger 1808, at »hele Koret var paa begge Sider besat med Munkesæder (et særskilt rundt Sæde for hver Munk) og desuden prydet med adskillige høje, smalle Taarne af Træ, som paa forskellige Maader er udzirede og paa hvis nederste Dele er i Basrelief af Træ udhugget Figurer af Munke og Biskopper«. Det synes heraf at fremgaa, at de fire »Spir« ikke har hørt direkte til Lektoriet, men været anbragt som Endestykker for Korstolene, sikkert for de to Rækker langs Væggene. To af »Spirene« er anvendt i Altertavlen (S. 1132), et tredje staar nu ved Søndre Korsarms Østvæg (sml. Fig. 34); det har forneden et Relief af en Pave (Fig. 32 b), foroven S. Antonius med sit Attribut, et Svin. Det fjerde »Spir« forsvandt ved Restaureringen 1811—12. Ved samme Lejlighed blev seks Korstole, »som stod paa Steengulvet noget lavere end de øvrige«, borttagne for at skaffe større Plads omkring Alteret. De øvrige fire og tyve blev anbragt paa »et noget ophøjet Trægulv«, saa at de næsten omgav Koret⁵⁸. Den nuværende Opstilling stammer i Hovedsagen fra 1863, hvor Stolene blev istandsat (Rgsk.). Langs Syd- og Nordvæggen i Korets Vestfag staar nu to Rækker sengotiske Korstole fra o. 1500, med otte Sæder i hver. Skilleplankerne har Reliefskæringer, især Rosetter og Stavværk (enkelte gennembrudte), og under Armlænene Smaasøjler, hvoraf flere har snoede Skafter. Rygpanelet har gotiske Høvlprofiler og i to Felter mod Syd og to mod Nord gotisk Foldeværk. Foran Korbuens Vanger staar to tresædede Korstole (Fig. 32 a), ligeledes fra o. 1500, nærbeslægtede med Korstolene i Næstved S. Peders Kirke (Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 100, Fig. 25). Under disse Sæder er Misericordierne bevaret, og Skilleplankernes Forkanter har fremspringende, hjelmklædte Hoveder. De to vestlige Gavl-

planker har reliefskaarne Figurer; mod Nord (sml. Fig. 18): en Abbed med Bog og Stav (S. Benedikt?), mod Syd: S. Andreas. Paa det moderne Rygpanel over disse Stole er nu anbragt de resterende seks Reliefskæringer fra Lektoriet; mod Nord: Klosterets Ordenshelgen, Benedikt af Nursia (Fig. 22), Evangelisten Lukas (Fig. 22), og Kirkefaderen Hieronymus; mod Syd: en Biskop, Evangelisten Markus, og Kirkefaderen Ambrosius. Træværket staar nu rensat. Af indskaarne Navne fra 1700'erne er det mest kendte: »Knud Lyhne Rahbek« (Student herfra 1775).

Paa de nu forsvundne Korstole var udskaaet fire † *Vaaben*, som Søren Abildgaard aftegnede 1756. Det øverste tilvenstre paa Tegningen (Fig. 31) var Klosterets Velgører Hans Tidikesens Vaaben (sml. Gravsten Nr. 7, Fig. 56), det nederste tilhøjre havde to krydslagte Nøgler under en Tiara, og disse to Vaaben fandtes »paa den højre Haand, naar man gaar ind i Koret«. Af de to andre, som fandtes »paa venstre Haand«, var det øverste Bjørnslægtens Vaaben; det nederste havde en skaktavlet Bjælke⁵⁹.

Stolestaderne i Skibet er istandsatte 1863 (Rgsk.), men i Hovedsagen gamle. Mens Snedker i Næstved gjorde i 1627 af Skolens Tømmer og paa Skolens Kost 44 nye Kirkestole med »Dukker«, Døre, Panel, Bund og Rækker« (Rgsk.)⁶⁰. Gavlene (nu 2 × 18) har paalagte, joniske, riflede Pilastre og tresidet Afslutning, hvorover et trekantet Topstykke med Sidevolutter. Østfagene har fire rigere Topstykker, formede som Kartoucher i begyndende Bruskbarok omkring reliefskaarne Vaaben: Herluf Trolles og Birgitte Gøjes fædrene og mødrene. Stolestaderne er nu uden Døre og staar i rensat Træ. Christian Maler i Næstved stafferede 1627 »begge de nye Herrestole i Kirken med de Trollers og de Gøjers fædrene og mødrene Vaaben« (Rgsk.). 1734 siges, at paa de to øverste Stole stod med forgyldte Bogstaver »H: H: T: Ordsprok: Alting kommer af Gud, Livet og Døden, Armod og Rigdom. Syr. XI. 1627. F: B: G: Ordsprok: Frygt Gud, gjør Ræt og forlad dig icke paa Mennisken«. Hvert af Østpanelerne har seks Fyldinger med rundbuede Portalfelter, de fleste med Skæl-Ornamenter paa Pilastre og Bueslag, og derover Trekantgavle. Hertil er 1863 anvendt de gamle Stolestadedøre (Rgsk.). Carsten Erichsøn, Snedker i Næstved, gjorde 1643—44 en ny † *Skriftestol*, 1644—45 syv nye Stole i Kirken og en Bæk paa Pulpituret (Rgsk.).

Lænestol, Barok, 1692, med indpresset Stjerne og Rude paa Sædets og Ryggens Læderbetræk. Bag paa Ryggen malet Fraktur: »Denne Stoel med Hiundet saa oc Altarklæde oc Altardug med paategnede Nafne haffver Povel Muncgaar oc Else Mai givet tel Herloff Holms Kirke Anno 1692«. I Koret.

Skabe. I Korets Østvæg er to sengotiske Egetræsskabe. Det ene, der sidder midt i Væggen, har eet Rum, 115 × 70 cm, og lukkes af een Dør med elegante gotiske Beslag, Laas og Laaseblik, og to Dørringe paa Beslag med støbte

Hjortehoveder, der holder Ringene (Fig. 33). Det andet, der sidder i Væggens søndre Del, er dobbelt, 137 × 120 cm, og har i det nordre Halvskab bevaret den oprindelige Inddeling: et nedre Rum i hele Bredden og derover 2 × 4 Smaarum; det søndre Halvskab er nu eet stort Rum, men har Spor af den samme oprindelige Inddeling. Ramme og Midtpost har gotiske Høvlprofiler. De to Døre har enklere Rosetbeslag og Gangjern samt foroven en Skyder⁶¹.

1808 siges, at de i Sakristiet indmurede to Skabe havde »smaa Afdelinger, som formodentlig har været brugt til deri at gemme dels Relikvier, dels Røgelsekar o. desl.; i det ene af disse er der en Del Hovedskaller, formodentlig foregivne Helgenrelikvier, men derom haves ingen Efterretning«. Intet af dette er nu bevaret.

To reliefskaarne *Vaabenfjldinger*, Trolle og Gøje, stammer antagelig fra et †*Renaissance-Skab*; de er nu ophængt paa Nordre Korsarms Ostvæg.

†*Pulpitur*. Ved Synet 1808 (Kaldsbog) udtaltes, at Pulpituret i Vest[enden af Kirken, sml. Fig. 17] enten maatte ombygges og forsynes med nye Stole og ny Opgang eller, som overflødigt, helt borttages. Ved Istandsættelsen 1811—12 blev det fjernet. Det nuværende *Orgelpulpitur* er fra 1863 (Rgsk.).

Orgel, af J. A. Demant, Odense, blev anskaffet 1863 (Rgsk.).

†*Orgel*, der før 1811 var anbragt »paa en smagløs Udbygning ligeoverfor Prædikestolen«, blev ved Istandsættelsen flyttet til Vestenden over Indgangen. Paa sin gamle Plads bar det en Indskrift, ifølge hvilken det var opsat 1703 af Skoleherren Jørgen Brahe, samtidig med at Kirken overalt blev repareret. Indskriften sluttede med et latinsk Vers af Skolens Rektor Mich. Hiort⁵⁶. 1759 siges, at det var smukt og af god Lyd. †*Orgel*, sengotisk, sml. S. 1144.

Præste-Rækker (»Series pastorum«). Paa Nordvæggen i Korets Vestfag er ophængt to ottesidede Trætavler i enkle Profilrammer. Den ældste, med gul Kursiv og Versaler paa Sort, giver paa Latin Præsterækken efter Reformationen til 1751 og er opsat af Povl Munkgaard, Sognepræst 1673—1717 (»qvi tabellam fieri fecit«, »som lod denne Tavle gøre«). Den anden er en senere Efterligning og bringer Resten af Præsterækken⁶².

*Klokke*⁶³. 1) Tidliggotisk, antagelig fra o. 1250. Skriftløs. Med to svage Linjer om Halsen og to ved Slagringen. Affasede Hanke. Tvm. 58,5 cm. (Uldall. S. 13).

2) Antagelig fra o. 1275—1300. Majuskler i to Skriftbaand. I det øvre, omkring Halsen: »Katerina vocor. Martinus me fecit« (»Katerina kaldes jeg. Morten gjorde mig«). I det nedre, ved Slagringen: »Tercius hane abbas Nicolaus reparavit campanam quem Cristi gracia celica servet« (»Denne Klokke istandsatte Abbed Niels den Tredje, hvem Kristi himmelske Naade bevare«). I den øvre Indskrift er der indskudt Aftryk af Abbedens Segl, 5 cm i Tvm., af hvilke de to er ens, medens det tredje er lidt afvigende; alle har to korslagte Nøgler og to Stjerner samt Omskrift med Majuskler: »Sigillum abbatis Nicolai III«;

V. H. 1938

Fig. 34. Herlufsholm. Søndre Korsarm.

V. H. 1938

Fig. 35. Herlufsholm. Portrætbuste af Pernille Gøje (S. 1154).

endvidere to ens Aftryk af et rundt Smykke, 3 cm i Tvm., vistnok med en vinget Løve (Markus-Symbol). Paa Klokkelegemet er der fire Aftryk af Relieffer, 9 cm høje, af siddende Figurer, vistnok holdende Bøger (Apostle?) samt et 23,5 cm højt, indridset Billede, med svagt ophøjede Linjer, forestillende den knælende Klokkestøber (med tilbageslaaet Hætte), som rækker Klokken op mod den staaende S. Peder, med Nøglen i højre Haand, og venstre Haand udstrakt velsignende. Klokkestøberen har langt Haar, S. Peder har Tonsur. Klokken Form svarer til Nr. 1; Hankene er ligeledes affasede. Tvm. 90 cm. (Uldall. S. 38—41, Fig. 37—41)⁶⁴.

3) 1440. Minuskler i to Baand: »a(nn)o mil(le)no cd° xl° sociato G(er)thrud(is) dicor Nicolai Je(n)s fuit actor expe(n)sas Jacob(us) G(er)mundi porrig(e)t abbas et dat Nestvedia mu(n)era multa sua help Maria s(anc)te Anna« (»I Aaret Tusinde og dertil fire Hundrede og Fyrre. Gertrud kaldes jeg. Jens Nielsen var Mesteren. Abbed Jep Germundson betaler Udgifterne. Ogsaa Næstved giver sine mange Gaver. Hjælp Maria og S. Anna«). De fire sidste Ord, mislykkede i Støbningen, staar meget svagt⁶⁵. Paa Klokkelegemet tre, o. 53 cm høje Relieffer med svagt ophøjede Linjer: 1) Jomfru Maria med Jesusbarnet paa højre Arm; 2) S. Gertrud med Kirkemodel paa venstre Haand; 3) S. Peder med Nøgle i højre, Bog i venstre Haand. I Indskriften er indføjet et Støbermærke, paa Klokkehuen er indridset et andet. Tvm. 100 cm. (Uldall. S. 84—86, Fig. 105—107). Sml. Gravsten Nr. 6, S. 1165.

4) 1848. Versaler mellem Blomsterranker (med Faun-Masker, hvorfra Rose og Tulipan) og Akantusblad-Række: »Støbt af B. S. Løw Kiøbenhavn Anno 1848«. Paa Slagringen: »Tempus ego noctis serva(n)dum predico doctis, signo freta D[e]i preuncia sum reqviei« (»Jeg forkynder de Lærde, at Nattens Tid bør tages iagt; stolende fast paa Guds Tegn er jeg Bebuder af Hvilen«). Indskriften, i to leoninske Heksametre, er en Gentagelse fra den gamle Klokke, som brugtes ved Morgen- og Aftenlovsangen⁶⁶. Tvm. 53 cm. (Uldall. S. XXI).

GRAVMINDER

TROLLERNES GRAVKOR BAG ALTERET

25. Juni 1565 døde *Herluf Trolle* i København og 15. Juli blev han begravet i Herlufsholm Kirke⁶⁷ »udi mange fromme Christnes Aasyn, som fulgte hans Lig her fra København til Herlufsholm«. 26. Juli 1574 døde *Birgitte Gøje* paa Sortebrødrekloster i Næstved og 12. Sept. blev hun begravet⁶⁸ »udi Herlufsholms Kirke hos sin salige Husbonde Hr. Herluf Trolle«.

Herluf Trolle er næppe straks blevet gravsat i Koret, men umiddelbart efter maa Birgitte Gøje have truffet Foranstaltninger til at indrette Korets Østfag til Gravkapel og give det en dertil svarende Udsmykning.

Til Kisterne blev der opført en *Gravkælder* under Gulvet. 1884 blev der fra Graven, hvori Arild Hvitfelds Kiste var nedsat, brudt Hul paa den søndre Sidemur til Gravhvælvingen under Herluf Trolles Monument. Her stod to Kister og fra den ene udtoges Dele af en Sværdskede og Klingen til et Sværd. Ved en Undersøgelse i 1885, som Henry Petersen og Konservator Steffensen foretog, var den oprindelige Nedgang (der 1759 omtales som tilmuret) til Gravhvælvingen paa den nordre Side af Alteret blevet midlertidig aabnet. Gravrummet var tøndehvælvet i Vest—Øst (4 Al. 9" langt, 3 Al. 6" bredt, 2 Al. 15" højt) og havde to lave murede Bænke, paa hvilke *Kisterne* stod. Herluf Trolles Kiste, der stod mod Syd, var ret beskadiget og bestod af en indre Blykiste og en ydre Trækiste med krydsende Læderremme og seks Jernhanke. Birgitte Gøjes Kiste, mod Nord, havde Kuffertform med svagt hvælvet Laag, var læderbetrukket med krydsende Læderremme og havde Rester af Beslag og Jernhanke. Inderkisten var af Bly. De to Kister blev nedsat i nye Inderkister af Tin og ydre Trækister⁶⁹.

Selve den kunstneriske Udsmykning af Gravkoret skyldes den nederlandske Billedhugger og Arkitekt Cornelis Floris i Antwerpen⁷⁰. Allerede 8. Sept. 1566 blev der brevvekslet om Sagen og 1568 blev Arbejderne opsat⁷¹. Det drejer sig om tre Stykker: den allerede (S. 1132) omtalte, lille Alabaster *Altartavle*, dateret 1568, det store fritstaaende Gravmæle paa Korgulvet (Fig. 17, e),

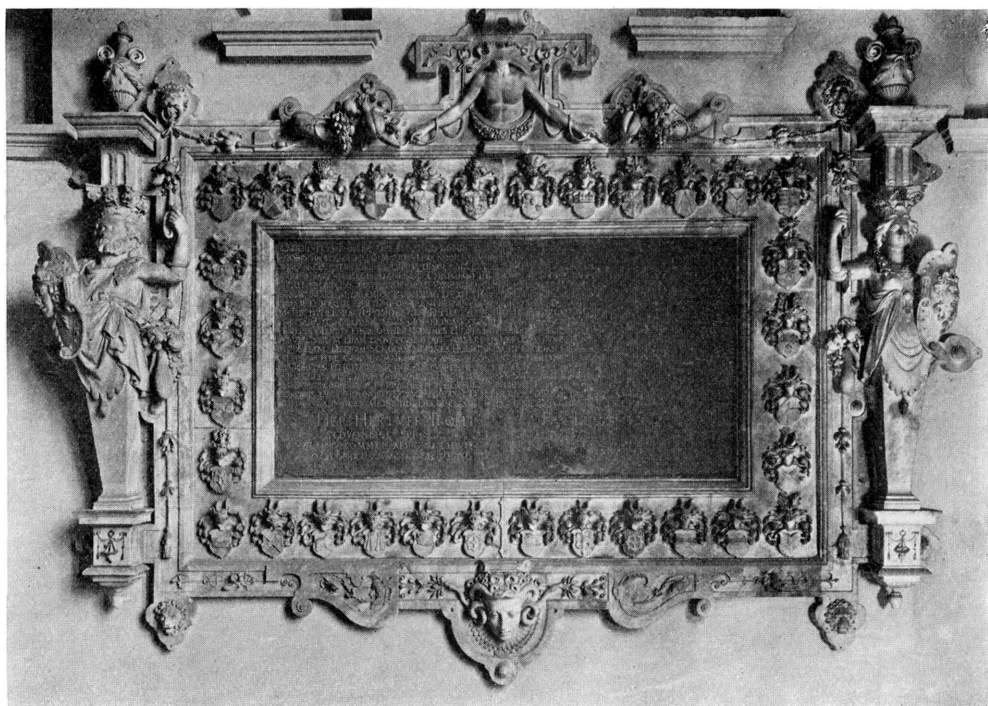

Fig. 36. Herlufsholm. Vægepitaf over Herluf Trolle og Birgitte Gøje (S. 1150).

V. H. 1930

Fig. 37. Herlufsholm. Mindesmærke over Herluf Trolle og Birgitte Gøje (S. 1150).

V. H. 1938

formet som en Sarkofag, men som rettere maa kaldes et Kenotaf, da Ægteparret ikke er begravet heri, og endelig Vægtavlen paa Nordvæggen.

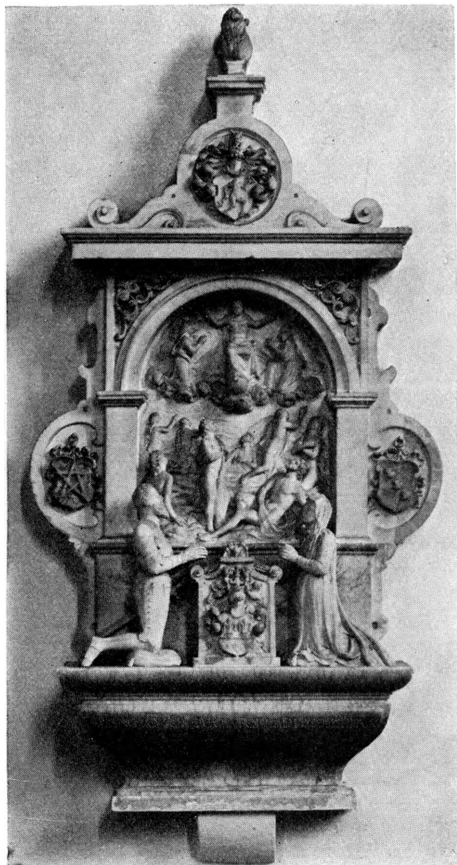
Gravmælet (Fig. 37) er af forskellige Stenarter. Fodstykker og Dæklade er af sort Kulkalk, Kisten af rødflammet Kulkalk, Figurerne af Alabast. Herluf Trolle ligger rustningsklædt, men uden Hjelm, med venstre Haand paa Lænden og højre Haand paa Sværdet ved hans Side; ved hans Fødder en Løve. Birgitte Gøje er i Enkedragt med Bønebog i de sammenlagte Hænder; ved Fødderne en Hund. Begge Figurerne er fremstillet som levende, med aabne Øjne (Fig. 40), hvilende paa flettede Lejer med broderede Hovedpuder. Paa Kistens Sider er der latinske Indskrifter med fordybede Versaler⁷². Monumentet flankeres af frie Figurer af Evangelisterne med deres Tegn (Fig. 37, 39). I Tidens Løb har Gravmælet lidt adskillig Overlast, vistnok 1811—12 blev der opsat et forsvarligt Stakit om det for at beskytte det⁷³, og 1864—65 blev det istandsat af Billedhugger Olsen under Professor Bissens Tilsyn⁷⁴.

Vægtavlen bestaar af en rektangulær Indskriftplade, 112 × 123 cm, af sort Kulkalk i Alabasterramme (Fig. 36). Den latinske Indskrift, med fordybede Versaler, giver en udførlig Skildring af Herluf Trolles Levned; derunder Ægteparrets danske Valgsprog. Udenom Skrifttavlen er i Rammen anbragt Ægteparrets 32 Anevaaben og til Siderne flankeres den af Hermer forestillende Krigsguddommene Mars og Bellona. Baade i deres Skjolde og i Kartouche-Nedhængen er der Medusahoveder, Symbol paa Herluf Trolles bratte Død; i Topkartouchen holder en Halvfigur (nu uden Hoved) Frugtsnore i Hænderne, Symbol paa Fred og Overflod. Rammen bærer Spor af Farver og Forgyltning^{74a}.

†*Epitafium* af Marmor, nævnt 1780, bærer Indskriften: »Monumentum hoc in memoriam mariti erigi curavit uxor Birgitte Gjøe anno 1568 12 Junii« (»Dette Mindesmærke lod Hustruen Birgitte Gøje i Aaret 1568, 12 Juni, oprejse til Minde om sin Ægtemand«)⁷⁵.

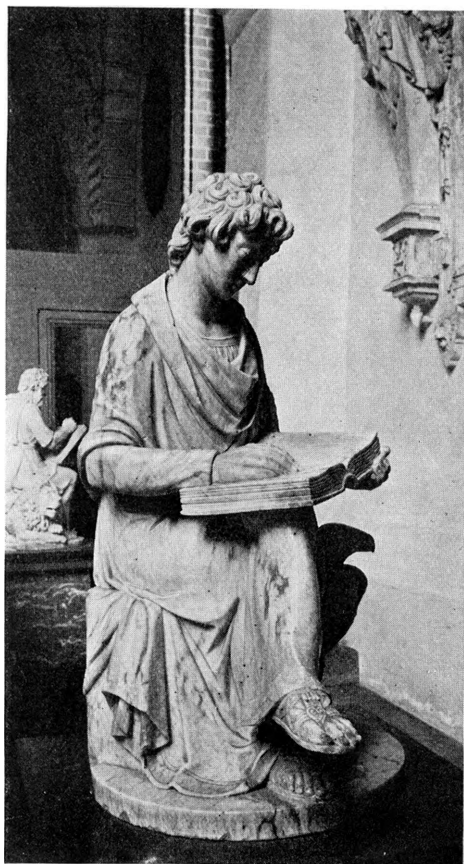
Andre Minder. 1642 og 1646 nævnes to *Harnisker* i Kirken⁷⁶ og 1808 omtales »to Jernharnisker, som siges at have tilhørt Herluf Trolle«. Melchior⁷⁷ henfører dem (1822) sikkert med Rette til Herluf Trolle og Børge Trolle, og Henry Petersen⁷⁸ har senere (1897) udfra Maalene af de to Brødres Legemshøjder bestemt den største af Rustningerne som Herluf Trolles. Den opbevares nu i en Montre (Fig. 41, t.h.) sammen med ca. 600 *Perler* fra Broderiet paa †Alterklædet (sml. S. 1131) og det fra Herluf Trolles Grav (1885) optagne Sværd.

Sværdet (Henry Petersen: *Minder*. Tavle 2) har langt Fæste, nu uden Beklædning, med Sølvknap og Beslag, forsølvet Parerstang (Fig. 43), med indridset Monogram (HT?) og Navn (»Herlof Trolle«), og ret beskadiget Klinge. Af selve Skeden er kun enkelte Dele tilstede, men bevaret er Sølvbeslaget og Dupskoens. Paa Bagsiden af Skeden er der to Smaahylstre til Kniv og Gaffel(?). Alt Sølvbeslag paa Sværd og Skede har rige Reliefornamenter, blandt hvilke

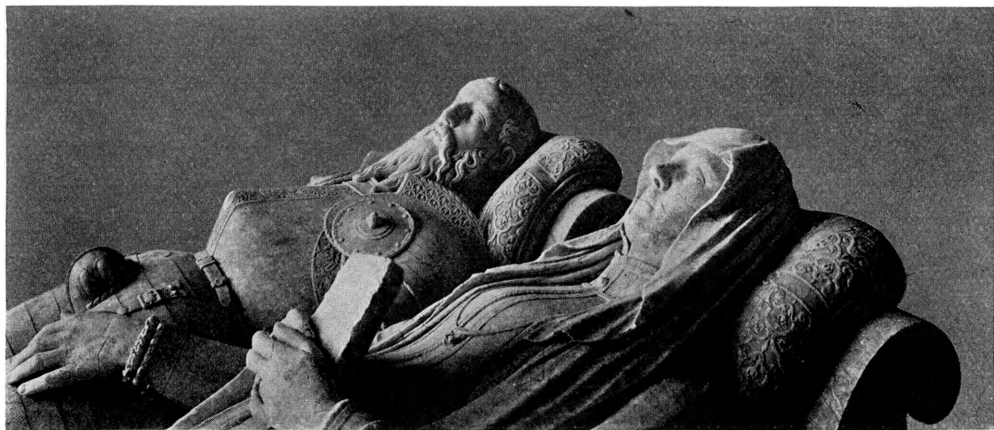
V. H. 1930

Fig. 38. Herlufsholm. Tidligere Altertavle fra 1568 (S. 1132).

V. H. 1980

Fig. 39. Herlufsholm. Johannesfigur fra Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Gravmæle (S. 1150).

V. H. 1939

Fig. 40. Herlufsholm. Portrætfigurer fra Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Gravmæle (S. 1150).

der hyppigt forekommer et Narrehoved og en Muslingskal (hentydende til Trolle- og Gøje-Vaabenet). Paa Skedens Beslag (Fig. 44) ses en Figur af Retfærdigheden og Bogstaverne: HGV B, maaske en forkortet Sentens⁷⁹.

Paa Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Gravmæle opbevaredes »den *†Kugle* hvoraf Herluf Trolle fik sit Banesaar«, men »ved Bygmesterens Skjødsløshed blev den bortkastet« ved Istandsættelsen 1811—12. Melchior⁸⁰ siger, at der var »indboret et Hul til den i Marmoret« og at den var »af Jern, af en god Riffelkugles Størrelse, for begge Ender udgaaende i en lang Spids«. Ogsaa i Resens Atlas o. 1670 omtales den⁸¹.

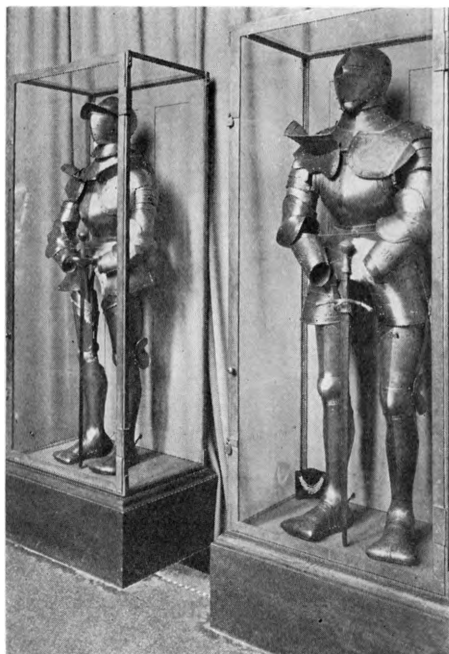
†Sværd. Resens Atlas nævner tillige, at der i en Krog af Koret fandtes et Sværd, beskudiget paa Spidsen, ved Siden af hvilket der paa Muren var skrevet følgende Vers: »Hoc septem innocuos qvondam necat ense vir unus« (»Med dette Sværd dræbte een Mand engang syv uskyldige«)⁸². Herluf Trolle havde ført det med sig fra Jylland, hvor Sagnet meddeler, at det var baaret af en Mand ved Navn Hjelm og havde været opbevaret i Dover Kirke⁸³. I Herlufsholm skal det være forsvundet o. 1750—1800⁸⁴.

**Malerier.* »Bag Koret« (dvs. i Korets Østfag) fandtes 1734 endvidere to Kopier af Stifternes »Skilderier, hvortil Ridefogeden har Originalerne«. Paa det ene stod: »Herlof Trolle Herr Jacob Trollis Søn til Lilløe, Ao ætatis suæ 36«, paa det andet: »Frue Birgitte Herloff Trollis, Herr Magnus Gøes, Danmarks Riges Hoffmesters Datter, Ao ætatis suæ 38«. Kopierne er nu i Skolens Spisesal, Originalbillederne i Festsalen⁸⁵.

Børge Trolle, Herluf Trolles Broder og Skolens første Forstander, blev ogsaa begravet i Koret (mod Syd; Fig. 17, f).

Figursten over Børge Trolle, død 28. Juli 1571, og Fru Pernille Gøje, død 1552 (Fig. 61). Under en rundbuget ionisk Arkade staar, paa skaktavlet Gulv, Børge Trolle i fuld Rustning, med aabent Visir, støttet til en Lanse og i venstre Haand holdende et Skjold med Slægtsvaabenet; og ved hans Side Hustruen Pernille Gøje i Fruedragt. Paa Bueslag, Pilastre og Postamenter er anbragt Ægteparrets Ane-Vaaben, tilvenstre (fra oven nedad): Trolle, Skave, Tott, Valkendorf, tilhøjre: Gøje, Bydelsbak, Rosenkrantz, Brok. Indskriften, med fordybede Versaler, staar i en Kartouche mellem Postamenterne; ifølge denne døde »Børre Trolle« 28. Juli 1571 og »Pernille Gøye« »Løffverdagen for Santi Gregorii« [5. Marts] 1552 og hun er begravet i »Torpenfelde Kirke«. I en Kartouche i Arkitraven er indhugget Herluf Trolles og Birgitte Gøjes Valgsprog; denne Indskrift, med Versaler, staar paa Hovedet i Forhold til Stenens øvrige Udsmykning. Gotlandsk Kalksten, 315 × 175 cm. Stenen ligger paa et Fundament, ophøjet over Korgulvet. Den maa være hugget mellem 1571 og 1574 og har en vis Sammenhæng med Arbejder fra Hans Malers Efterfølger i Roskilde⁸⁶.

Fra *Gravhvælvingen* under Ligstenen optoges i 1885 hans Sværd, der sam-

V. H. 1989

Fig. 41. Herlufsholm. Borge Trolles og Herluf Trolles Rustninger (S. 1150, 1154).

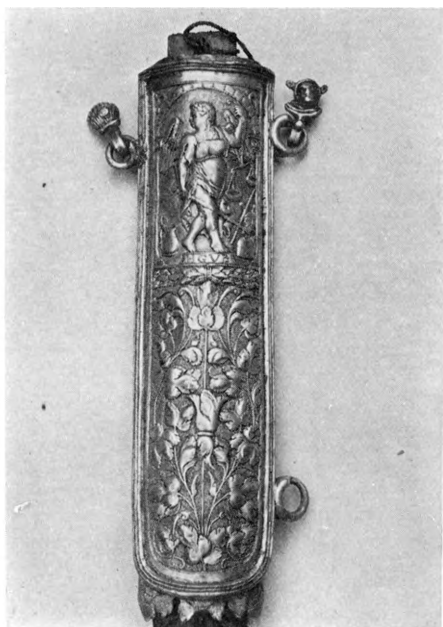
V. H. 1939

Fig. 42. Herlufsholm. Enkelthed af Borge Trolles Rustning 1538 (S. 1154).

V. H. 1989

Fig. 43. Herlufsholm. Herluf Trolles Sværd-hæfte (S. 1150).

V. H. 1939

Fig. 44. Herlufsholm. Skedebeslag fra Herluf Trolles Sværd (S. 1152).

men med et forgyldt Sølvkrucifiks, med Aarstallet 1571, laa paa Kistelaaget. *Kisten* var af samme Type som Birgitte Gøjes, men blev ikke nærmere undersøgt⁸⁷.

Sværdet (Henry Petersen: Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gjõe. Tavle 2) har kort Fæste, beviklet med Metaltraad, lang, fliget Parerstang og paa Klingen et Vaabensmedemærke: en Cirkel hvorfra udgaar et Kors⁸⁸.

Pragtrustning (sml. S. 1150) efter Maalene sikkert Børge Trolles, af sydtysk Arbejde med rige Ciseleringer og Aarstallet 1538 (Fig. 42). Rustning og Sværd er nu opstillet i en Montre (Fig. 41, t.v.).

†*Indskrift*. 1734 nævnes, at paa Muren i Bag-Koret stod »begge deres Vaaben og paa Siderne disse Ord: Her ligger begravet erlig og velbiurdig Mand Herr Byrge Trolle, til Lilløe, Hr. Joachim Trolles Søn, som døde d. 28 Julii Aar 1571. Hr. Byrge Trolles Frue, erlig og velbiurdig Frue Pernille Gøie, som døde Aar 1552 og ligger begravet i Torbenfeld Kircke«⁸⁹.

Pernille Gøje. Halvfigur i naturlig Størrelse af en Kvinde (Fig. 35), i Gips, med Rester af Legemsfarver og Forgyldning paa Hue og Armbaand⁹⁰. Fr. Beckett⁹¹ henfører Figuren til Jacob Binck, der til Fremstillingen af Hovedet synes at have benyttet en Ligmaske. Portrættet maa antages at forestille Pernille Gøje, død 1552. Nu anbragt paa Sydveggen i Gravkoret, paa moderne Konsol. I Resens Atlas⁹² o. 1670 beskrives Figuren som »en Jomfru ned til Navlen, med et Halsbaand af Helsilke. Denne Jomfru siges at have været en krigersk Kvinde, en Slags Amazone, men naar og hvor hun levede, vides ikke«. 1808 omtales den i Sakristiet (dvs. Gravkoret) som »en Fruentimmerfigur af Gips i naturlig Menneskestørrelse (det er noget mere end blot Brystbillede), klædt i Fløjel og med Guldzirater paa Hovedet«. Figuren, der var temmelig beskadiget, skulde efter Sagnet⁹³ forestille »en Skjoldmø, som i Striden skulde have dræbt Herluf Trolle«. 1810 siges, at Figuren fandtes »ved Væggen i Dragt i en Kasse« og endnu 1822 var der »forrevne Stumper af en Fløiels Kaabe«, som hang Busten over Skuldrene⁹⁴. Dragt og Kasse er siden forsvundet.

I Gravkoret er endelig Herluf Trolles Søstersøn, Skolens Forstander, Historieskriveren *Arild Hvitfeld* begravet. I en tilmuret Gravkælder, mellem Herluf Trolles og Børge Trolles, staar hans *Kiste*, fornyet 1812, efter at den oprindelige var blevet ødelagt og Liget havde været Genstand for usømmelig Behandling⁹⁵. I Resens Atlas⁹⁶ o. 1670 nævnes †*Kisteplade* med dansk Indskrift, ifølge hvilken Arild Huitfeld til Odisberg, fordm Danmarks Riges Raad og Kansler og Høvedsmand paa Dragsholm, døde paa Herlufsholm 16. Dec. 1609.

Gravstenen (Fig. 60), i Gulvet mellem Herluf Trolles Mindesmærke og Børge Trolles Gravsten, har Tværskrift med fordybede Versaler, oprindelig sikkert udfyldte med Messing: »Memoriæ nobilissimi viri Arnoldi Hvitfeldii de Odis-

berga qvondam supremi regii secretari post regni cancelarii et senatoris nunc pulvis et umbra obiit ano MDC VIIII, XVI Xbris« (»Til Minde om den ædelbaarne Mand Arnold Hvitfeld af Odersbjerg, fordum Øverstesekretær, derefter Rigskansler og Rigsraad, nu Støv og Skygge, han døde i Aaret 1609, 16. December«). Midtpaa Stenen et ovalt, reliefstøbt Hvitfeld-Vaaben, i de fire Hjørner lignende, men mindre Vaaben (Hvitfeld, Blaa, Trolle, Skave). Sort Kulkalk, 235 × 135 cm.

GØJESLÆGTENS GRAVMINDER I NORDRE KORSARM

Marcus Gøjes Epitafium (Fig. 29) med Mestersignatur: »Tomas Quellin fecit anno 1700«. Det pragtfulde Monument, af sort Kulkalk (muligvis belgisk eller fra tilgrænsende Egne) og hvidt, italiensk Marmor, er paa Grund af den underliggende Gravkælder (sml. Fig. 12) hævet højt over Nordfløjens Gulv og behersker ganske Rummet. Fire hvide Søjler med korintiserende Kapitæler bærer en brudt Gesims og deler Epitafiet i et bredt Midtfelt, med en firkantet, af 16 Anevaaben omgivet Indskrifttavle, og to smalle, guirlandesmykkede Sidefelter, over hvilke to tunge Gavlvolutter. Foran Midtfeltet hviler paa et Postament, med Gøje-Vaabnet, Marcus Gøje i halvt oprejst Stilling paa et straa-flettet Leje (Fig. 47). Han er i fuld Rustning og bærer Dannebrogssordenens Kæde om Halsen. To Genier holder Skjolde med hans Vaaben og Navnetræk, og den ene holder en Laurbærkrans over hans Hoved. I Sidefelterne staar Figurer af Retfærdigheden og Pallas Athene, og over Gavlen svæver Fama med en Trompet i hver Haand.

Den tvedelte, buede Indskrifttavle bærer en versificeret Gravskrift, med svagt fordybede, forgyldte Versaler, forfattet af Thomas Kingo:

»Her hviler Marcus Gjø, den siste Mand af Stammen,
 Gudfrygtig, lærd og wiis, godgiøren uden Brammen,
 Retsindig udi Dom, ret talend uden Skye
 For den betrengtes Sag, saa tit deraf gik Rye.
 Hand blev opfødt paa Soer men dog til forne hiem(m)e
 I alt, som viides bør og kand en Mand forfrem(m)e
 I Naade hos sin Gud, i Wiisdom og Forstand,
 At tiene Kongen og hans Riger, Stad og Land.
 Hand siden fremmet Land og Riger saa besøgte,
 Hvor hand sit Wiisdoms Pund paa fem Aars Tid forøgte,
 At han ved Hiemkomst sin æ(!) Konning Friderich
 Den Tredie da strax en god Bestilling fik
 Og vartet hannem op som Cammerherr til Hofve,
 Hvor hand i tuende Aar lod see stor Tro og Lowe,
 At Kongen for slig Fliid forskikkede ham saa
 I fremmet Riger der hans Gavn at forrestaa,
 Hvor hand i Frankerig og Holland med stor Ære
 Lod see sin Nidkierhed for Kongen og sin Herre,

I Engeland dernest og saa til Spanien
 Hand efter Ordre foer til Kongens Tienist hen.
 Saa tiende denne Mand Kong Friderich til Føye
 Saa og Kong Christian den Femte efter Nøye
 I toe og tifve Aar, først som en Emvoie
 Dernest Ambassadeur lod saadan Troskab see,
 At ham Kong Christian i Naade siden kaldte
 Til Riget hiem igien, der efter ham udvalgte
 Til sin Geheime-Raad og sat i Ridderstand
 Saa og Stiftsbefalings-Mand at staa for Lollansland.
 Det ny Academi, som ridderlig blef kaldet,
 I Kiøbenhavn opret, blef denne Mand udvaldet
 Til Oberhofmester, at Ungdommen der hen
 Tilholdes kunde saa enhver fik Hu og Nem

Sin Gud sin Konge og sit Fødeland til Ære
 At tiene som de af hans Viisdom kunde lere,
 Hans Lærdom og Forstand de daglig hørte paa,
 Frembar en yndig Vext i Ympenstor og smaa.
 Saa lefde denne Mand tre Sneese Aar med Ære
 Og tre dertil, enhver kand om ham Vidne bære
 Saa erlig, klog og from, hand kientes af hver Mand,
 Saa salig, fuld af Tro udgaf hand her sin Aand.
 Hand og beklædet saa sit høye Dommersæde,
 At mand ham aldrig saa fra Rettens Vey at træde
 Med Forsæt fuld af Ret foer hand til Retten hen,
 Med god Samvittighed kom altid hiem igien.
 Sit Hvilested hand sig ved Herlofsholm søgte,
 Hvor hand den Kierkes Gavn og Indkomst saa forøgte,
 At rundeligen hun derfor blef betalt,
 Hans Eftermæle til Berømmelse ofver alt.
 Fra Arilds Tid har de af ædle Giøes Stamme
 Beflitted sig paa Dyd og Ære at beramme,
 Den første sig derved forhverved Hielm og Skiold,
 Den siste til sin Død den førte i Behold.
 Thi kand nu sigis ret lyksalig Giøe Stamme,
 Hvis Ære, Dyd og Tro har altid brendt i Flamme,
 Til Enden har holdt ud i denne siste Mand,
 At hans prisværdig Lif aldrig forglemmes kand.
 Med ald Berømmelse hans Siæl er nu i Ære
 Og siunger frydefuld for Skaber sin og Herre
 I høye Englechor Hale Hale Luia.
 Hans Krop og Been som Støf hun drøfted fra sig, da
 Hun self foer op til Gud, i Grafven vi nedsetter
 Den Rest og ofver det et Monument opretter,
 At alle troer og veed, som her nu mindis kand,
 Her Marcus Giøe var en braf og ypperlig Mand«.

Epitafiet er bekostet af Marcus Gøjes Enke Jytte Dorothea Thott over den i Begyndelsen af 1690'erne erhvervede Begravelse; ogsaa det kunstfærdige Smedejernsgitter stammer fra 1700 og skyldes Quellinus' Anvisning; her stod

V. H. 1939

Fig. 45. Herlufsholm. Portrætbuste af Jytte Thot (S. 1158).

V. H. 1938

Fig. 46. Herlufsholm. Portrætmedaillon fra Sophia Gøjes Sarkofag (S. 1157).

imidlertid tidligere en Træskranke med Jerndøre, som Marcus Gøje selv havde ladet opsætte; noget af Gitteret herfra anvendtes i det nye Rækværk, men Resten og en Del af Træværket opbevares nu i Samlingen paa Herlufsholm (Beckett: Herlufsholm Kirke. S. 48 f.)⁹⁷.

Foran Epitafiet staar tre *Sarkofager* (Fig. 48):

1) Marcus Giøe, Herre til Brahesborrig, Ridder, Kongl. Maist. til Dannemark og Norge Geheime Raad, Ober Hofmest. over det kongelige ridderlige Academie i Kiøbenhafn, Skoleherre for Herlovsholm Skole, død 28. April 1698, 63 Aar gammel. Sarkofagen er helt klædt med Kobber og rigt prydet med Messingbeslag: paa Langsiderne kronede Gøjevaaben, paa Smalsiderne henholdsvis kronet Monogram MG og vinget Død med Le, Timeglas og Kranium; paa Laagets konkave Sider 2 × 4 dobbelte Anevaaben; ovenpaa Laaget et Krucifiks og Indskriftpladen, med Versaler, af Tin i kartoucheformet Messingramme. Paa Laaget er endvidere opstillet en oval Plade med malet Gøjevaaben, hvorunder med Kursiv: »Dette er hans Excellence Her Margus Gøes fæderne Vaaben; og som hand er den siste aff den Stame paa Suersiden, nedlegis det med hanem i Gralluen med Ære 1698«.

2) Jomfru Sophia Giøe, Datter af Marcus Giøe og Jytte Dorothe Tot, »trolovet med sin Frelser i Daaben, efter V Aars og IV Maaneders Udlændighed i Verden hiemfærdis af hannem til Brullup i Døden [1700]«. Indskriftplade af hvidt Marmor med fordybede Versaler. Den lille Sarkofag er af sort Kulkalk

(som Epitafiet) med Enkeltheder af hvidt, italiensk Marmor: paa den ene Smalside et Gøjevaaben, paa Langsiderne 2×8 Anevaaben, samt fra den anden Smalside en Medaillon (Fig. 46), med idealiseret Portrætbuste af det femaarige Barn (nu løst henlagt paa Laaget) samt et Malmkrucifiks over et i Laaget indlagt Marmorkors.

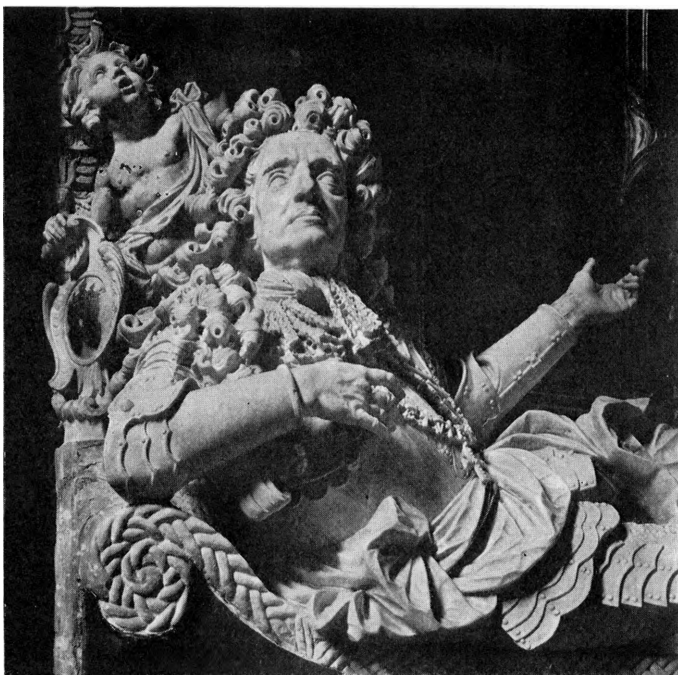
3) Fru Jytte Dorthe Thot, født paa Ness i Skaane 17. Jan. 1668, Datter af Geheimeraad Knud Thot til Gaunø etc. og Sophie Brahe, gift 2. Febr. 1686 med Geheimeraad Marcus Giøe til Brahesborg; to Døtre; Enke 28. April 1698, død paa Brahesborg 14. Nov. 1717. Sarkofagen er af graasort, flammet Kulkalk med kraftige Profiler; paa den ene Smalside Vaaben for Gøje og Thott, paa Langsiderne 2×8 Anevaaben og paa den anden Smalside en Portrætbuste i højt Relief af den Afdøde som ung (Fig. 45); ovenpaa Laaget Marmorkors og Messingkrucifiks, samt en Indskriftplade med fordybet Fraktur. Alle Enkeltheder i hvidt, italiensk Marmor.

Sophia Gøjes Sarkofag er, ifølge Thorlacius Ussing⁹⁸, udført i Quellinus' Værksted, og det er muligt, at Fru Jytte samtidig har ladet sin egen Sarkofag lave hos samme Kunstner.

I den til Marcus Gøjes Gravmæle hørende Hvælving staar to *Kister* paa Løvefødder, begge klædebetrukne og med talrige Beslag af Tin.

1) Mandrup Due til Krastrup og Gundested, hans kongl. Majts velbestalter Oberst over hendes Majts Dronningens Livregimente, født 5. Febr. 1668 paa sin fædrene Gaard Krastrup, Søn af Bernt Due til Krastrup og Elisabet Krabbe, gift 19. Okt. 1708 med Charlotta Amalia Giøe, faldt 10. Marts 1710 i det blodige Slag ved Helsingborg. Kisteplade af Tin med Kursiv. Paa Kistens Hjørner staar Kvindehermer, der løfter Pegefingern til Munden, paa Langsiderne Duevaaben (Taube) omgivet af romerske Krigere med Faner og Vaaben (Økse, Spyd og Kanoner), paa den ene Smalside kronet Monogram MD, paa den anden Døden i en vinget, langskægget Gubbes Lignelse mellem Duevaaben, Krigsredskaber og Dødssymboler; paa Laagets konkave Sider 2×8 Anevaaben; ovenpaa Laaget et Krucifiks, hvorunder en svævende Kvindeskikkelse, samt Indskriftpladen.

2) Charlotta Amalia Giøe, »sal. IL Geh. Marcus Giøe til Brahesborrig og sal. Frue Jytte Dorthe Thott til Gavnø deres eeniste Datter«, født 11. Febr. 1689, gift første Gang 18.(!)Okt. 1709(!) med Manderup Due, der blev skudt ved Helsingborg 1710, »og efterlod sig ingen Børn«, anden Gang 30. Nov. 1717 med Baron Christian Rantzau til Woldbiere, Ridder, kgl. Mayts Kammerherre og Deputeret ved Søetaten, General Commissarius; fire Døtre og een Søn, Otto Manderup Rantzau, »hvilcken eenen under Guds Forsiuns Øye lever«; hun døde 31. Juli 1724, »da hun med sit dødfødte Pige barn 21de Dagen efter en haard Forløsning blev indbunden i de levendes Knipper«. Indskriftplade af Tin med

V. H. 1938

Fig. 47. Herlufsholm. Portrætfigur af Marcus Gøje; udført af Thomas Quellinus (S. 1155).

V. H. 1938

Fig. 48. Herlufsholm. Marcus Gøjes Sarkofag (S. 1157).

Kursiv. Paa Kistens Hjørner Kvindehermer med Kors og Fakkelt, paa Langsiderne Gøje-Vaabenet mellem Tro og Haab, paa Smalsiderne dels tom, gennembrudt Ramme (til mødrene Vaaben), dels vinget Død med Dødssymboler; paa Laagets konkave Sider 2×7 dobbelte Anevaaben (med Slægtsnavne), ovenpaa Laaget ligger et Krucifiks af Tin samt Indskriftpladen.

†Kister stod (1897) i Gravkælderen under Marcus Gøjes Epitaf:

1) Friderique Lovise Rantzov, født 16. Marts 1718, død 18. Juli 1718, Datter af Christian Rantzau og Charlotta Amalia aff Giøe. Læderbetrukken Barnekiste med Indskriftplade.

2) Christiana Caya Diderica von Rantzau, født 21. Okt. 1756, død 17. Okt. 1757. Klædebetrukken Barnekiste med Indskriftplade.

Gravfaner. I Nordre Korsarm hænger ud fra Østvæggen (Fig. 29) tre Gravfaner med sorte Silkeduge, de to uden Indskrift, den tredje med paamaalet Vaaben og Indskrift, med forgyldte Versaler, ifølge hvilken »herunder hviler« Manderup Due til Krastrup, Gundested og Kielgaard, Oberst over Dronningens Livregiment til Fods, født paa Fædrenegaarden Krastrup 5. Jan. 1668, død »tapper og mandelig for sin Konge og Fædreneland udi Slaget ved Helsingborg« 10. Marts 1710.

ANDRE GRAVMINDER

EPITAFIER. 1) Povl Jensen Kolding, Mag., født 27. Marts 1581, rejste i Tyskland, Bøhmen og Italien, var Rektor i Aalborg i 3 Aar, Præst i Vinding i 14 Aar, i Herlufsholm i 18 Aar og samtidig Forstander her i 9 Aar, Provst i Flakkebjerg Herred i 25 Aar, død 18. Okt. 1640, og Hustru Johanne Pedersdatter fra Malmø, født 1584, død 1640 paa ottende Dagen efter sin Mand. De blev begravet samtidig her i Koret, men efter 30 Aars Forløb lod deres Søn Rasmus Vinding deres Ben føre til sit Gravsted i S. Rochii Kapel i Vor Frue Kirke i København for at de dér kunde hvile sikrere. Epitafiet, der maa være opsat af Rasmus Vinding o. 1670, bestaar af en oval Plade af sort Kalksten, med fordybede, forgyldte Versaler, i Sandstensramme med Bruskværk og Kugler. Latinsk Indskrift. Epitafiet sidder paa Korets Sydvæg i Vestfaget, Vest for Vinduet; 1734 siges, at det sad »i Væggen over Præsterne's Begravelse«⁹⁹.

2) Povl Munkgaard, født i København 10. Dec. 1645, akademisk Borger 1663, Baccalaur i Filosofi 1664, udnævnt til succederende Sognepræst i Næs i Øvre Romerige 1670, rejst til Norge og England, Magister i Filosofi 1673, samme Aar Præst i Herlufsholm, Provst i Flakkebjerg Herred 1677, gift med Elise Mai, Moder til fem Døtre, død 16□ [1717]. Efter at Koldings Grav var blevet ledig, lod han dette Minde sætte for sig og sine Efterkommere, Kirken til nogen Prydelse. Latinsk Indskrift. Epitafiet bestaar af en oval Træplade med

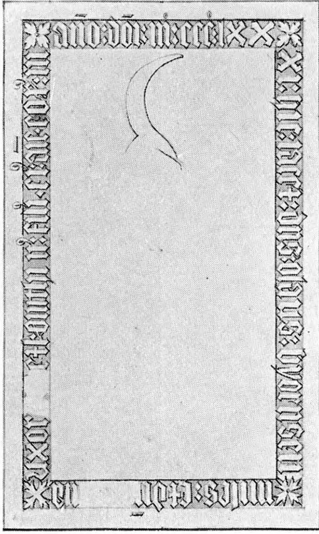

Fig. 49. Oluf Bjørnsen, død 1381, med Hustru og Søn (S. 1163).

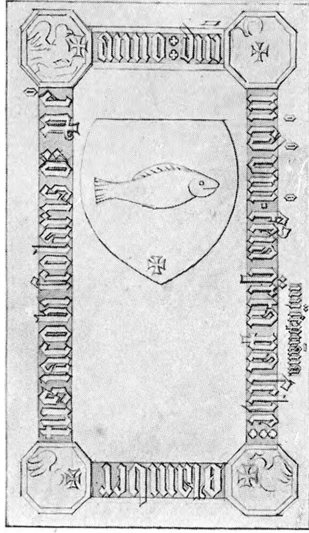

Fig. 50. Lambert Jakobssøn, død 1408 (S. 1163).

Fig. 51. Jens Jakobssøn, død 1409 (S. 1164).

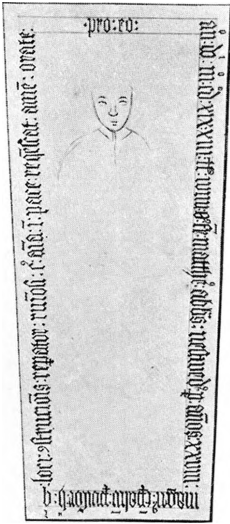

Fig. 52. Abbed Matheus, død 1419 (S. 1164).

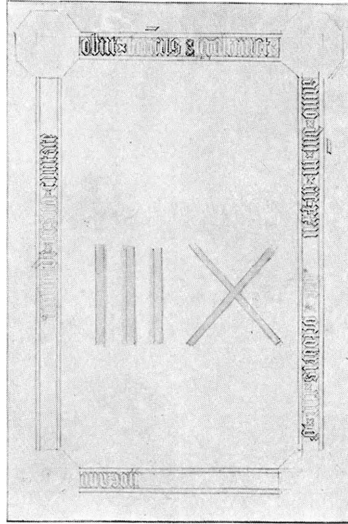

Fig. 53. Henrik Goltsmet, død 1422 (S. 1164).

Fig. 54. Sophia Grubbe, død 1562, og Anne Grubbe (S. 1167).

Fig. 49—54. Herlufsholm. Gravsten, tegnede af Søren Abildgaard 1756.

malede Versaler, omgivet af en Stukramme med Bladværk og Englefigurer. Epitafiet sidder paa Korets Sydvæg i samme Fag som Nr. 1, men Øst for Vinduet.

3) 1796. Maria K. Ørn, død 1768. Maleri paa Lærred, 93,5 × 78 cm, i enkel Ramme. En sørgende, hvidklædt Kvinde (ved Foden en Lyre) lægger et Skjold, med Indskriften: »Maria K Ørn, fød Studsgaard, døde 1768«, paa en sort Kiste, ved hvis Fodende Troen staar, iført blaa, hvid og rød Dragt og med Kors; landskabelig Baggrund. Forneden Henviisning til Ordsprog. 10. Cap. 7. V., 31. Cap. 28., 30. Vers, og Aarstallet 1796. Maleriet hang tidligere i Søndre Korsarm; nu er det, i ret beskadiget Tilstand, hensat under Orgeltrappen¹⁰⁰.

mindetavler¹⁰¹. 1) 1624. Herluf Trolle. Latinsk Lovprisning over Herluf Trolle med klassisk-mytologisk Ordspil over hans Navn (»Hieruluffo Drotle«), underskrevet J. P. R. [Hans Poulsen Resen, Sjællands Biskop, som 14. Juli 1624 gav et Legat paa 1000 Rdl. til Skolen]. Tavle, vistnok af sort Kulkalk, 82 × 71 cm, i Sandstensramme med Profillister, Senrenaissancevolutter og foroven Resens Bomærkeskjold (Guds Lam over tre Bølger), forneden et Kerubhoved. Opmalede Versaler. I Skibets anden nordre Vægpile fra Vest.

2) 1624. Birgitte Gøje. Lignende latinsk Lovprisning over Birgitte Gøje (»Pyrgit ta a Gioia«) i tilsvarende Ramme. Aarstallet MDCXXIV er ikke blevet opmalet, men kan spores. I Skibets anden søndre Vægpile fra Vest.

3) 1639. Hans Povlsen Resen, Sjællands Biskop, Skolens Velgører, død 1638. Latinsk Lovprisning »skrevet af Poul Jensen Colding, Præst og Provst 1639«. Fordybet Versaltværskrift. Rød, ølandsk Kalksten, 83 × 53,5 cm, i Profilliste-Ramme af Træ. I Skibets første nordre Vægpile fra Vest.

forsvundne epitafier. †1) Michael Jacobsen, Skaaning, Sognepræst for Herlufsholm, død 6. April 1605. Latinsk Digt af Skolens Rektor, Willichius Westhovius fra Jylland, poeta laureatus. Ophængt Tavle, sikkert med malet Indskrift¹⁰².

†2) Knud Nielsen Nordrup eller Ørn, [Sognepræst i Kongsted 1571—1606], død 12. Marts 1606. Latinsk Digt af Will. Westhovius. Ophængt Tavle, sikkert med malet Indskrift¹⁰³.

†3) Christian Bollesen [Luxdorf, død 1670], Økonom ved Herlufsholm. Latinsk Indskrift af Skolens Rektor Johan Brunsmand. I Koret¹⁰⁴.

†4) Christian Dähr, Kaptajn ved det vestre sjællandske Nationalregiment, født 26. Nov. 1650 i Friedland i Preussen, var i dansk Tjeneste »først Fourier, saa Sergeant, derefter Regiments Adjutant, siden Lieutenant, omsider Captain, var med at indtage Korck, Kingsal, Athlone, Golonne, Lemberg og udi det store Feldslag ved Achin i Irland, siden udi Flandern den Rencontre ved

V. H. 1938

fig. 55. Herlufsholm. Abbed Jakob Germundson,
død i 1440'erne (S. 1165).

V. H. 1988

Fig. 56. Herlufsholm. Hans Tidikesen
og Datter, begge døde 1500 (S. 1166).

Hall, i Trefningen ved Thimen og mange flere Steder, som en fortræffelig og mandhaftig Cavallier«, død 29. December 1702. Tavle i Muren, »opsat til Ære og Minde« af Sognepræst Povl Munkgaard¹⁰⁵.

GRAVSTEN. 1) Oluf Bjørnsen, Ridder, død 1381, med Hustru og Søn. Randskrift med Reliefminuskler: »An(n)o Do(min)i mcccxxxī hic iacet d(omi)n(u)s Olaus Byornsen miles et d(omi)n[a Hyl]la uxor [ejus] et Kønichin(us) fili(us) ei(us) a(n)i(m)e eor(um) in« (»I Herrens Aar 1381. Her hviler Hr. Oluf Bjørnsen, Ridder, og Fru Hille, hans Hustru, og Henneke (Henning), hans Søn. Deres Sjæle [hvile] i [Fred]«). I Indskriften, der staar i brede Baand med Hjørnefirblade, er der ikke blevet Plads til de sidste Ord (»pace requiescant«) af Slutningsformelen. Abildgaards Tegning (Fig. 49) viser i Stenens Midtfelt det øverste af Bjørnslægtens Hjelms og Hjelmtegn, men disse Rester af Vaabenet er nu næsten helt udslidt. Mørkegraa, gotlandsk(?) Kalksten, 210 × 129 cm.

Laa 1756 i Kirkens sydlige Gang. Nu rejst i Søndre Korsarm. Rigsraad Oluf Bjørnsen, der var Executor efter Valdemar Atterdag, nævnes med sin Hustru og Søn blandt Klosterets Velgørere¹⁰⁶.

2) Lambert Jakobssøn, Skolar (Klosterlærling), død 11. April 1408 (Fig. 50). Randskrift med Reliefminuskler: »Anno D(omi)ni med viii fe(r)ia q(ua)rta pasche m(ajor)i septi(m)ana [disse to Ord tilføjet over Linjen] o(biit) Lambertus Jacobi scholaris o(ra) p(ro) eo« (»I Herrens Aar 1408, den fjerde Ugedag [dvs. Onsdag] i Paasken, i den store Uge [dvs. »Dimmelugen«, Ugen før Paaske], døde Lambert Jakobssøn, Skolar. Bed for ham«). Ottekantede Hjørnefelter med Evangelisttegn i lavt Relief; i Stenens Midtfelt et Skjold med en Fisk. Midt paa Stenen og i Evangelisttegnene er indhugget fem smaa (o. 6 × 7 cm) ligearmede Indvielseskors, idet den senere antagelig har været brugt som Alterbordsplade; rød, ølandsk Kalksten, 170 × 101 cm. Laa 1756 i »Nordre Gang, tæt op ved Marcus Giøes aabne Begravelse«. Nu rejst i Søndre Korsarm¹⁰⁷.

3) Figursten over Munken Jens Jakobssøn, død 10. April 1409. Randskrift med Reliefminuskler: »Anno D(omi)ni m cd ix fe(r)ia iiij pasche o(biit) f(rate)r Joh(ann)es Jacobi mo(na)ch(us) or(ate) pro eo« (»I Herrens Aar 1409 Onsdagen efter Paaske døde Broder Jens Jakobssøn, Munk. Beder for ham«). Ottekantede Hjørnefelter med Evangelisttegn i lavt Relief. Midt paa Stenen (Fig. 51) har der været indridset en nu næsten udslidt Figur af en kronraget Munk med Bog i højre Haand, staaende under en (bevaret) fladbuget Baldakin med Spir og Tag. Rød, ølandsk Kalksten, 181 × 91 cm. Laa 1756 i »den vestlige Gang«. Nu rejst i Nordre Korsarm. Nr. 2 og 3 vistnok af samme Stenhugger¹⁰⁸.

4) Figursten over Abbed Matheus, død 20. Maj 1419 (Fig. 52). Randskrift med fordybede, delvis fyldte Minuskler: »An(n)o Do(min)i m cd xix xiii k(a)l-(endas) iunii o(biit) f(rate)r Mathe(us) abb(a)s Nestwed p(er) an(n)os xxviii magn(us) t(em)p(or)aliu(m) p(ro)visor h(ujus) q(ue) loci (con)struct(i)o(n)is rep(ar)ator rui(n)ose c(ujus) a(n)i(m)a i(n) pace req(u)iescat ame(n) orate pro eo« (»I Herrens Aar 1419, 13. Juni, døde Broder Matheus, Abbed for Næstved [Kloster] i 28 Aar, den dygtige Forstander for Klosterets timelige Sager og Genopbyggeren af dette Steds brøstfældige Bygning, hvis Sjæl hvile i Fred. Amen. Beder for ham«). Af Figuren er kun bevaret Ansigtet, i lavt Relief, samt den indridsede Halskrave. Rød, ølandsk Kalksten, trapezformet, 198 × 90—73 cm. Laa 1756 i den vestlige Gang. Nu rejst i Nordre Korsarm¹⁰⁹.

5) Henrik Goltsmet, død [13.] Oktober 1422. Randskrift med Reliefminuskler: »obiit He(n)ricus Goltsmet anno D(omi)ni m cd xxii ... [die] octobris [vir] o(biit)... [hoc ann]o ... [a]mbo [de nesua] civitate divi(?)«. Ottekantede Hjørnefelter med Evangelisttegn. Indskriften er stærkt slidt og Tolkningen ikke sikker. Abildgaard, efter hvis Tegning (Fig. 53) enkelte Ord er tilføjet, har fejllæst Aarstallet som mccccxii. Indskriften synes at have nævnt endnu

V. H. 1938

Fig. 57. Herlufsholm. Johannes Alexandersøn, død 1503 (S. 1166).

V. H. 1938

Fig. 58. Herlufsholm. Else og Magdalene Griis, o. 1520 (S. 1166).

en Person og Læsningen af Indskriften skal maaske begynde ved »Anno«. I Næstvedkalendariet angives: »III Idus Octobris obiit Henricus Dulken, dictus Golsmyt, frater noster«. Sortgraa, antagelig nordvesteuropæisk Kalksten, 220 × 150 cm. Laa 1756 nederst i den vestlige Gang ved Indgangen ad den vestre Kirkedør. Nu rejst i Nordre Korsarm, ved Vestvæggen. Midt paa Stenen er indhugget: XIII, sikkert et Inventariserings Nummer fra 1600—1700'erne¹⁰.

6) Abbed Jakob Germundsøn, død i 1440'erne. Randskrift med Reliefmuskler: »Hic iacet frater Jacob(us) Germu(n)di abbas Nestwed(e)n(sis) q(u)i o(biit) an(n)o D(omi)ni m cd □. Hic fieri fecit orreu(m) lapideu(m), capella(m) s(an)c(t)i Er(a)smi, majore(m) ca(m)pana(m), i(n)te(r)iore(m) p(ar)te(m) a(m)bit(us) pilaria (et) g(ra)d(us) ci(r)ca ref(e)ctoriu(m)« (»Her hviler Broder Jacob Germunds(son), Abbed i Nestved (Kloster), som døde i Herrens Aar 14□. Han lod gøre Laden af Sten, Sct. Erasmi Kapel, den største Klokke, den indre

Del af Omgangen, Pillerne og Trappen ved Refektoriet«). De to sidste Ord i Indskriften staar under Begyndelseslinjen (Fig. 55). I Indskriftens Hjørner smaa Firblade. Klokkeindskriften (sml. S. 1147) oplyser, at han var Abbed 1440, og et Brev fra 1. Nov. 1448 omtaler en anden Abbed (Jens). Graa, antagelig nordvesteuropæisk Kalksten, 187 × 112,5 cm. Laa 1756 »i den vestlige Gang, med den ene Side under et Stolestade«. Nu rejst i Søndre Korsarm¹¹¹.

7) Hans Tidikesøn og hans Datter Ingeborg, begge døde 22. Juli 1500 (Fig. 56). Randskrift med Reliefminuskler: »M Magdalene die d s(uper)adde se(r)ene nata p(ate)r bini burg Inge Joha(n) Tidichini inte(r)u(n)t ossa q(u)oru(m) su(n)t hic bene fossa mu(ner)a larga dabat sup(er)dict(us) in pace q(u)iescat« (»Paa Magdalenes Dag i Aaret 1000 — tilføj betænksomt 500 — dør baade Datteren, Ingeborg, og Faderen, Hans Tidikesøn; deres Ben er hæderligt begravet her. Rundelige Gaver skænkede ovennævnte. Han hvile i Fred«). Indskriften danner lire leoninske Heksametre, der for Rimets Skyld har maattet omstille Datterens Navn (burg Inge for Ingeburg). Midtpaa Stenen er Hans Tidikesøns Vaaben med en gotisk Dobbeltlilje i lavt Relief (sml. †Korstol, S. 1145). Lysegraa, gotlandsk Kalksten, 209 × 96 cm. Stenen laa indtil 1938 som Bund i den nordre Lysaabning i Marcus Gøjes Gravkælder. Nu rejst i Søndre Korsarm¹¹². Hans Tidikesøn, fordum Borger i København og senere »Provisor« for Gavnø, nævnes i Skovklosters Kalendarium som Klosterets Velgører; han skænkede 1482 en trykt Dekretsamling og andre Bøger (»Decretum impressum cum aliis libris«) til Klosteret¹¹³.

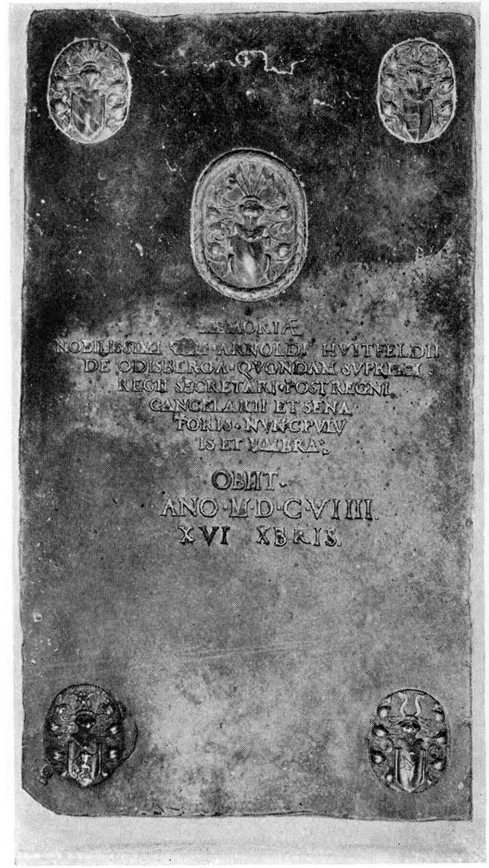
8) Johannes Alexandersøn, Sognepræst til Gunderslev Kirke, død 1503. Randskrift med Reliefminuskler i Skriftbaand, der for Enderne er oprullet: »An(n)o D(omi)ni m^o d^o 3° i(n) p(ro)festo s(anc)ti M(a)gni m(ar)tyris obiit ho(n)orab(il)is v(ir) d(omi)n(us) Joh(ann)es Alexa(n)d(r)i cu(r)at(us) ecc(les)ie Gw(n)dh(r)eslōf n(e)cno(n) q(u)onda(m) vica(r)i(us) Roskild(e)n(sis) hic tu(m)u-lat(us) c(u)jus a(n)i(m)a requiescat i(n) pace ame(n)« (»I Herrens Aar 1503 Dagen før Martyren S. Magnus Dag døde ærværdig Mand Hr. Johannes Alexandersøn, Sognepræst til Gunderslev Kirke og fordum Vikar i Roskilde, begravet her, hvis Sjæl hvile i Fred, Amen«). Midt paa Stenen (Fig. 57) et Skjold med en Kalk, hvori en Oblat. Lysegraa, gotlandsk Kalksten, 196 × 113,5 cm. Laa 1756 »i nordre Gang med det ene Hjørne under et Stolestade«. Nu rejst i Søndre Korsarm. S. Magnus Dag er 19. August¹¹⁴.

9) o. 1520. Jomfru Else Jacobsdatter Griis og Jomfru Magdalene Pedersdatter Griis (Fig. 58). Midtpaa Stenen er der over hinanden to Felter med Vaabenskjolde, Hjelme og Hjelmtegn, alt i lavt Relief; Indskrifterne, med Reliefminuskler, staar i dobbelte Tværlinjer over Vaabnene, saaledes at Vesselhornene rager op i de nederste Skriftlinjer. Over det øverste Vaaben (Griis) staar: »Jo(m)f(r)u Elsæ H(e)r Jacob Grisis doth(e)r«; over det nederste (Baad):

V. H. 1938

Fig. 59. Herlufsholm. Abbed Christoffer Hansøn, død 1559 (S. 1167).

V. H. 1938

Fig. 60. Herlufsholm. Arild Hvitfeld, død 1609 (S. 1154).

»Jo(m)f(r)u Magdalenæ P(er) Grisis doth(e)r«. Else var Datter af Joachim (= Jacob) Griis til Holmegaard, og Anne Baad; Magdalene var Datter af deres Søn Peder Griis. Graabrun, gotlandsk Kalksten, 158 × 57 cm. Laa 1756 i nordre Gang ved Marcus Gøjes Begravelse. Nu rejst i Søndre Korsarm¹¹⁵.

10) Figursten over Abbed Christoffer Hansøn, død [1559]. Randskrift med Reliefversaler: »Anno Domini MDL□ obiit vir eruditus et preclarus Christopherus Johannis abbas huius monasterii cuius anima in Domino vivit« (»I Herrens Aar 155 □ døde den lærde og fremragende Mand Christoffer Hansen, dette Klosters Abbed, hvis Sjæl lever i Herren«). N-Typen er vendt. De to sidste Ord findes foroven i Billedfeltet (Fig. 59). Abbeden, iført Kappe og med Hue, staar med Bog i højre og Stav i venstre Haand. I Type og Udførelse minder Figuren meget om de to Abbedsten i Sorø (S. 92, Nr. 17—18). Graa, ølandsk Kalksten, 183 × 117 cm. Nu rejst i Nordre Korsarm¹¹⁶.

11) Jomfru Sophie, død 3. Pinsedag 1562, og Jomfru Anna, [død 1575],

Døtre af Jens Grubbe (Fig. 54). Randskrift med Reliefversaler: »Her liger begrafvit erlige oc welbyrdige Jomfru, Jomfru Sophia oc Jomfru Anna, Jens Grubbis Døtter til Sandby oc døde Jomfru Sophia paa Herlofsholm tredie Dag Pigens MDLXII«, og som Tværskrift midtpaa Stenen: »[sam]meledis død Jomfrw Anne Ar MDL ...«. Over og under den stærkt slidte Tværskrift er der i de to Midtfelter anbragt fire ligeledes stærkt slidte, reliefhugne Ane-Vaaben; foroven: Grubbe (Sparre) og Baden; forneden: Grubbe og Halvegge. Bogstavtyper og Vaabenformer svarer til Stenen over Jens Brok, død 1565, i Spjellerup (Fakse Hrd., Præstø Amt). Graa, ølandsk Kalksten, 201 × 100 cm. Laa 1756 i den vestlige Gang og var allerede da stærkt slidt. Nu rejst i Nordre Korsarm. Resens Atlas gengiver Vaabnene og Indskriftens Slutning, et gudeligt Rim¹¹⁷.

Figursten over Børge Trolle, død 1571, og Pernille Gøje, se S. 1152.

Gravsten over Arild Hvitfeld, død 1609, se S. 1154.

12) 1668. Gregers Michelsen, født i Haderslev, Student fra Roskilde, i 9 Aar Hører ved samme Skole, derefter Rektor for Herlufsholm i 5 Aar, Sognepræst for Herlufsholm i henved 10 Aar, Fader til fem Børn, død i sit 42. Aar 1668. Tværskrift med Versaler. Hjørnecirkler med Evangelisterne og deres Tegn; mellem de øvre et lille sekssidet Felt med Opstandelsesrelief; mellem de nedre en rund Krans omkring et sammenskrevet GMSD. Blaagraa Ortoceratit-Kalksten (bornholmsk eller skaansk), 184,5 × 112,5 cm. Nu rejst i Søndre Korsarm. Indskriften, paa Latin, slutter med et Vers, som Skoleherren Jørgen Rosenkrantz opfattede som møntet paa sig, og som atter fra anden Side fremkaldte et Forsvarsskrift¹¹⁸.

FORSVUNDNE GRAVSTEN. †1) Oluf. Abbed 1482, død 29. Juli 1503. Lang versificeret Indskrift paa Latin. Han var begravet midt i Koret¹¹⁹.

†2) Olaf Christensøn, født i Torslev i Jylland, Præst i syv Aar, død 14. Sept. 1629, 37 Aargl. Latinsk, versificeret Indskrift. To Brudstykker af Stenen, med Versaler, var (1897) hensat ved Søndre Korsarms Østvæg¹²⁰.

†3) Povel Jensen Kolding, fordum Sognepræst og Forstander til »denne adelig fri Sted Herlovsholm«, Provst i Øster Flacheberre Herred, med sin Hustru Johanne Pedersdatter, som begge blev begravet 30. Oktober 1640. Indskrift paa Dansk, hvortil senere, 1685, er føjet en latinsk Indskrift, som oplyser, at Sønnen [Rasmus] Vinding lod deres Ben føre til København [til sit Gravsted i Vor Frue], hvorefter Dattersønnen Sognepræst Paul Munkgaard lod Graven indrette for sig og sin Hustru Elisa Mai. Gravstenen laa i Koret nedenfor Alteret¹²¹.

†4) Peder Pofuelsen, Dr. med., Søn af foregaaende, død i Herlufsholm Præstegaard 1645. Stenen laa 1734 »strax indenfor Kirkedøren«¹²².

V. H. 1938

Fig. 61. Herlufsholm. Gravsten over Børge Trolle, død 1571, og Hustru Pernille Gøje, død 1552 (S. 1152).

†5) Johannes Damianus, fordum Slotspræst i København, siden Herlufsholms Skoles Sognepræst og Herredsprovst, død 1658, med sin Hustru Kirsten Michelsdatter, [død 1654]. Brudstykke af Gravstenen, med Versaler, var (1897) ligeledes hensat ved Østvæggen i Søndre Korsarm¹²³.

†6) Peter Feldman, født 6. Okt. 1660 i Wilster, blev 1690 kejserlig Kommissions Sekretær i Hadelen, 1696 Kammer- og Landsekretær hos Enkehertuginde Frederica Amalia af Slesvig Holsten, 1703 Forstander paa Herlufsholm, gift 1704 med Christine Woldborg Schovboe (fem Sønner, tre Døtre), død her paa Herlufsholm 21. April 1721. Paamindelsesvers¹²⁴.

†7) Johan Feldman, født paa Herlufsholm 24. April 1705, død 13. Juni 1705¹²⁵.

†8) Margrete Feldman, født paa Herlufsholm 9. Maj 1706, død 7. Sept. 1707¹²⁶.

KIRKEGAARDSMONUMENTER. 1) Johannes Ludvig Bernth, født i Lyndelse 10. Sept. 1724, død 24. Febr. 1804, Professor i Filosofi ved Universitetet, Rektor paa Herlufsholm fra Marts 1755 til sin Død. Indskrift paa Latin og Dansk. Sandstensmonument, med Marmor-Portrætmedaillon af T.Muhle, rejst af Herlovianere 1859¹²⁷.

2) Frederich Iulius Kaas, født 24. Aug. 1758, død 11. Jan. 1827, [Konseilspræsident, Forstander for Herlufsholm] og Kirsten Kaas, født Nilson, født 31. Marts 1757, død 11. Jan. 1827. Granitmonument, med Marmorplade.

3) Hans Bøchman Melchior, født i Grenaa 14. Maj 1773, død 11. Sept. 1831, Overlærer paa Herlufsholm, Skolens Historieskriver. Sandstensmonument, med Marmorrelief, af H. E. Freund, forestillende Melchior, der underviser sine Disciple. Rejst af Herlovianere 1833¹²⁸.

4) Anders Winding Brorson, født i Klim 11. Nov. 1755, død 30. Juni 1833, Rektor paa Herlufsholm fra 18. Maj 1804 til sin Død. Indskrift paa Latin og Dansk. Sandstensmonument, med Marmorrelief (Erato, en sørgende Kvinde med Lyre), et signeret Arbejde af H. E. Freund¹²⁹. Sat af Kolleger, Disciple og Venner 1836.

5) Gustav Adolph Dichman, født 18. Apr. 1795, død 16. Aug. 1853. Rektor paa Herlufsholm. Sandstensmonument, med Marmorrelief, af G. Chr. Freund, forestillende en sørgende Kvinde.

6) Poul Christian Steman, født 14. Apr. 1764, død 25. Nov. 1855. Konseilspræsident, Forstander for Herlufsholm. Enkel Jerntavle foran en Stendysse.

7) Albert Emil Leth, født 23. Nov. 1822, død 20. Juni 1884. Overlærer paa Herlufsholm, Skolens Historieskriver. Broncestatue, en sørgende Genius, af A. F. Pacht; rejst af Herlovianere.

8) Carl Christian Hall, født 25. Febr. 1812, død 14. Aug. 1888, [Konseilspræsident], Forstander for Herlufsholm, og Hustru, død 1891.

KILDER OG HENVISNINGER

Litteratur. Kj. Hasselbalch-Larsen: Bibliographia Herloviana. Trykt som Manuskript. Kbh. 1934. — H. B. Melchior: Historisk Efterretning om den frie adelige Skole Herlufsholm. Kbh. 1822 (cit. som: Melchior. 1822). — H. B. Melchior: Historiske Efterretninger om Herlufsholms Stiftelse. Paany udgivne, fra 1788 omarbejdede og fortsatte af Albert Leth. Næstved. 1865 (cit. som: Melchior og Leth. 1865). — Chr. Listov: Indskrifter paa gamle Gravstene i Herlufsholms Kirke. Skoleprogram. 1866. — G. L. Wad: Herlufsholms to ældste Inventarier [1611—12, 1646—47]. Skoleprogram. 1880. — Henry Petersen: Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gjøe Kbh. 1897. — Næstved St. Peters Kloster. Herlufsholm Kirke. To Afhandlinger udgivne af Herlufsholms Stiftelse. Kbh. 1915. (Indhold: Carl Neergaard, Næstved St. Peters Kloster og Skovkloster. Klosterbranden 1261. S. 9—24; Francis Beckett, Herlufsholm Kirke. S. 27—53. Cit. som: Neergaard og Beckett. 1915). — Vilh. Lorenzen: De danske Benediktinerklostres Bygningshistorie. Kbh. 1933. S. 248—266, Pl. XVIII—XXVIII. — Skovkloster. Herlufsholm. 1135—1935. Kbh. 1935 (heri: H. J. Helms, Oversigt over Skovklosters og Herlufsholms Historie. S. 9—59). — Arne Nystrom: Den romanske Del af Skovklosters Østfløj (Aarbøger. 1938. S. 48—64). — H. J. Helms: Næstved St. Peders Kloster (Skovkloster). Lektor Helms har fra dette Værk (som 1939 er under Trykning) stillet forskellige Oplysninger til Raadighed for nærværende Beskrivelse.

Regnskaber 1585—1800, diverse Aar (RA). Regnskaber vedrørende Istandsættelsen, 1862—1. Apr.—1863, 1863—1. Apr.—1864 (Herlufsholms Godsarkiv). — Kaldsbøger 1738—1815 (LA); 1782—1818 (med Syn 1808—1812), 1818—1898 (ved Embedet). — Præsteindberetninger: 1755 om Skolen (NM); 1759 (LA); 7. Apr. 1808 af Melchior, foranlediget ved Skrivelse fra Oldsagskommissionens Medlem Prof. Thorlacius til Sognepræsten, Mag. Fog og af denne indsendt til Kommissionen (NM); 1890 om Kirkegaardsmonumenter (NM). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler og Ivar Hertzsprung 1897 (Bygning, Inventar, Gravminder); af Christen Borch og Hugo Matthiessen 1913 (Apsider og Grave); af C. A. Jensen 1927 (Gravsten før 1610); alle i NM. — Notebøger: Høyen VII (1830), 10; XII (1832), 38 f., 41, 43, 48—53. Worsaae IV (1851), 17; VII (1859), 41 f. Kornerup IX (1896), 23 ff. Henry Petersen I (1890), 106; V (1885), 49 ff., 78—84, 86, 104 ff., 117. Alle i NM.

Gengivelser af *Indskrifter*, *Vaaben m. m.* findes i Resens Atlas o. 1670 (Uldall. Fol. 186. II, 262—302; AM. Fol. 361, sidstnævnte Tekst er oversat i: Resens Atlas. Syd-sjælland. Udg. af Gunnar Knudsen. Kbh. 1935. S. 33—76; cit. som: Resens Atlas. Oversættelsen). »Herlufs-Holm, Scholæ Herlovianæ Fundatio, Inscriptiones Templi Herlovianæ« (Ny kgl. Saml. 4to. 647 c, Bl. 220—259). »Inscriptioner af Herlufsholms Friadelige Scholes Kircke, hvilcke Hendes Velbaarenhed Høi-ædle Frøicken Brahe til Østrupgaard og Patronesse for det høi-adelige« Jomfrue-closter i Odense underdanigst insinueres af Hendes Velbaarenheds ringeste Client og Tiener, N. S. Medelfart, Colleg. illustr. Sch. Herlufsholm, 5. Oct. 1734 (LA. Odense. Karen Brahes Bibliothek Nr. 866. Cit. som: Karen Brahe 866). Ny kgl. Saml. 4to. 714 c er en Afskrift af Karen Brahe 866.

Opmaalinger (i NM), udført 1929—30 af Charles Christensen til Brug for Vilh. Lorenzens Arbejde og for nærværende Værk.

Redigeret og revideret af P. N. og V. H. 1930, 1938; Bygningsbeskrivelsen ved C. G. Schultz 1938. Bestemmelserne af Inventarets og Gravmindernes Stenarter er (1939) foretaget af Geologen, cand. mag. E. M. Nørregaard.

Indledning. ¹ G. I. Thorkelin: Diplomatarium Arnæ-Magnæanum. Kbh. 1786. I, 5; Repertorium Nr. 5; Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 72. ² S. R. D. IV, 289, 306 (Peder Bodilsen); 291 (Eskil). ³ Greek and Latin Illuminated Manuscripts X—XIII Centuries in Danish Collections. 1921. S. 29 ff.; PL XLV. ⁴ Ældste danske Archiv-

registraturer. I, 137 (Skovkloster 1363); Ellen Jørgensen: *Annales danici medii ævi*. 1920. S. 116 (Branden 1261); S. R. D. IV, 321, 292 (Niels Wæræsund). ⁵ Erslev og Møllerup: *Danske Kancelliregistranter 1535—1550*. Kbh. 1881—82. S. 154. ⁶ Kronens Skøder. I. 1892. S. 66. ⁷ Kronens Skøder I, 68; Kancelliets Brevbøger 8. Juli 1560. ⁸ Melchior. 1822. S. 58—62; Melchior og Leth. 1865. S. 35—37. ⁹ S. R. D. IV, 347, 328. ¹⁰ Gravsten Nr. 6, S. 1165. ¹¹ S. R. D. IV, 314, 393, 333. ¹² S. R. D. IV, 384, 404, 333. ¹³ S. R. D. IV, 397, 314, 356, 333. ¹⁴ S. R. D. IV, 402, 334. ¹⁵ S. R. D. IV, 393, 333. ¹⁶ S. R. D. IV, 299, 324, 355, 333. ¹⁷ S. R. D. IV, 347, 333. ¹⁸ S. R. D. IV, 317. ¹⁹ S. R. D. IV, 378, 344, VII, 116 (S. Peders og S. Mortens Kirker); IV, 387 (Tjæreby Kirke); IV, 346, 358 (Haarslev Kirke); IV, 337 (Ladby Kirke); IV, 394, VII, 116 (Vredsløse Kirke); IV, 356 (Gunderslev Kirke), sml. Gravsten Nr. 8, S. 1166. Klosteret ejede endvidere Vallensved Kirke, S. R. D. IV, 346.

Bygning. ²⁰ Arne Nystrøm: *Den romanske Del af Skovklosters Østfløj*. Aarbøger. 1938. S. 48—64. ²¹ Indberetning af Hugo Matthiessen (NM). ²² S. R. D. IV, 319. ²³ Melchior. 1822. S. 306, 374; Melchior og Leth. 1865. S. 258, 390. ²⁴ Danmarks Kirker. Sorø Amt. S. 115—120. ²⁵ Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 72 f. ²⁶ J. B. Løffler: *Aldersbestemmelser i vor romanske Teglstensarkitektur*. Aarbøger. 1898. S. 17 f. C. M. Smidt: *Tikøb Kirke og Esromkloster*. Aarbøger. 1938. S. 38. ^{26a} Ved Istand-sættelsen 1863 nævnes blandt Murerarbejdet, at »det meste af det nederste af Hoved-døren blev muret, de glaserede Sten renset, en hel Del Formsten tildannet og hugget efter de gamle«; H. Kahler, Næstved, leverede 60 sortglaserede Mursten hertil (Rgsk.

1863—64). Det i 1931 fremdragne Fundament foran Vestdøren kan ogsaa tænkes at stamme fra »et lidet Hus udenfor den vestre Kirkedør«, som blev opført af Tømrerarbejde 1630—31, »at Sognefolkene kan staa i for Regn« (Rgsk.). ²⁷ S. R. D. IV, 321. ²⁸ Indberetning (NM). — De tre Navne, med Majuskler, kan vistnok identificeres med Personer nævnt i Klosters Mindebøger. En »Gerhardus monachus et sacerdos« omtales S. R. D. IV, 306, en anden forekommer S. R. D. IV, 315. Esbern God er sikkert den »Esbern Godæ, monachus et sacerdos«, død 1334, der er opført S. R. D. IV, 299, og »Nicolaus m .. e« kan være den »Nicolaus Ryegmærsøn«, der ifølge S. R. D. IV, 296 levede 1336. — Af de yngre Navne, med Minuskler, kan paa lignende Maade de to vistnok bestemmes. »Fr(ater) Jacobus Tuonis« er sikkert den »Jacobus Twonis, diaconus«, der er nævnt S. R. D. IV, 296, og »Arnaldus« kan være »Arnoldus monachus et sacerdos«, S. R. D. IV, 305; derimod lader »Fr(ater) Bio ...« sig ikke bestemme mellem de mange Brødre af Navnet Bjørn. ^{28a} Ved Murerarbejder i 1623—24 (Rgsk.) nævnes, at der hertil blev anvendt »en stor Hob gamle Mursten, som blev nedbrudt af det gamle for-faldne Kapel«. Det er sikkert sket i 1620, men noget nærmere kan ikke siges herom.

²⁹ Melchior og Leth. 1865. S. 380. ^{29a} Ældre nord. Architektur. I. Saml. 3. R. T. 10.

Kalkmalerier. ³⁰ Melchior og Leth. 1865. S. 382. ^{30a} Karen Brahe 866. Nr. 4. Ny kgl. Saml. 4to. 647, Bl. 237 b. Sml. Resens Atlas. Oversættelsen. S. 60. Marmora Danica I, 185 har en lidt afvigende Tekst. Melchior. 1822. S. 45 f.

Inventar. ³¹ Melchior. 1822. S. 389. ³² Skoleprogram 1880. S. 35, 58 f. Melchior. 1822. S. 65 f., 391. ³³ Beckett: *Danmarks Kunst*. II, 237; Neergaard og Beckett. 1915. S. 38, Fig. 9; S. 58 Note 22 (andre dobbeltsidige Alterbordsforsider). ³⁴ Francis Beckett, Ts. f. *Kunstindustri* 2. R. IV, 1898, S. 7—13; Ts. f. *Industri XIII*, 1912, S. 19—24; *Actes du Congrès d'Histoire de l'Art*. Paris 1924. II, 2. S. 485—89; *Illustreret Tidende* 22. Okt. 1922; *Danmarks Kunst* II, 104 f., Fig. 130 f. ³⁵ Melchior og Leth. 1865. S. 381; Sophus Michaëlis: *Billedhuggeren J. A. Jerichau*. 1906. S. 60 f. ³⁶ Henry Petersen: *Minder om H. Trolle og B. Gjøre*. 1897. S. 10 f., Tavle 5. ³⁷ C. A. Jensen: *Om Cornelis Floris' Arbejder for Danmark*. Tilskueren. 1932. S. 362 ff. ³⁸ Karen Brahe 866. Nr. 7; Ny kgl. Saml. 4to. 647 c; Melchior. 1822. S. 390. ³⁹ Tegning (NM). ⁴⁰ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 60; Marmora Danica I. 1739. S. 188, og L. Boesen: *Herluf Trolles Levnet*. 1780. S. 201 (begge sikkert efter Resen); Melchior. 1822. S. 398.

— Beskrivelsen 1734 (Karen Brahe 866) samt Ny kgl. Saml. 4to. 647 c nævner ikke denne Altertavle; den maa derfor antages at være forsvundet i Tiden o. 1670—1734.⁴¹ »Herlovia« skal maaske læses: »Herloviae«, idet Slutningsbogstavet, der nu ligner et sammenskrevet »al«, muligvis er et delvis udslidt, oprindeligt »ae«.⁴² Herlufsholm Regnskab 1623—24 (RA). Sygekalk og Disk, der var i Stykker, blev færdiget, opsydet og poleret 1640—41 af Jens Guldsmid i Næstved (Rgsk.). Skoleprogram 1880. S. 58.⁴³ Skoleprogram 1880. S. 59. Stagerne fandtes 1646 i Kirken, men 1611 (S. 24) nævnes i Fadeburet to Messing-Kirkelysestager, og 1646 (S. 62) ligeledes i Fadeburet to Par Lysestager og to Par gamle Lysestager.⁴⁴ S. R. D. IV, 302.⁴⁵ Skoleprogram 1880. S. 35. G. L. Wad formoder, at det har været et Vadske- eller Bade-Kar (at løve d. v. s. at vadske), men det er vistnok rimeligere at opfatte det som en middelalderlig Akvamanile i Løve-Skikkelse.⁴⁶ Skoleprogram 1880. S. 58.⁴⁷ S. R. D. IV, 351.⁴⁸ Skoleprogram 1880. S. 35.⁴⁹ Skoleprogram 1880. S. 58.⁵⁰ Ny kgl. Saml. 4to. 647 c. Bl. 238 b.⁵¹ S. R. D. IV, 334.⁵² Resens Atlas. Oversættelsen. S. 74, Note 3.⁵³ Ældre nordisk Architektur. 2. Saml. 1. R. Tavle 17. Neergaard og Beckett: Herlufsholm. 1915. S. 40, 59. — Paralleler til Herlufsholm-Fonten findes i Grønbæk Kirke (Lysgaard Hrd.) og i Gudmundrå i Ångermanland. Meddelt af Dr. M. Mackeprang.⁵⁴ Den i Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 1080, udtalte Formodning om, at Prædikestolen i Herlufsholm maatte skyldes Ejler Abelsen Schrøder, bekræftes af Oplysningen i Herlufsholm Regnskab 1623—24 (RA). Selve Prædikestolen var, som Indskriften viser, en Gave til Kirken, men Skolen leverede til »Eyller Billidsnider« enkelte Materialer (3 Deller, 4 Lægter, 2 Planker, 100 Loftesøm) til den.⁵⁵ Herlufsholm Regnskab 1627—28 (RA) oplyser, at Skolen gav Daniel Maler og hans Dreng, som paa velbaarne Palle Rosenkrantz' Vegne stafferede Prædikestolen, 3 Daler i Drikkepenge. Melchior. 1822. S. 388 meddeler, at Stolen før Istandsættelsen 1811 stod »med brogede Farver«. ⁵⁶ Melchior. 1822. S. 387. 1759 beskrives Lektoriet som »et Pulpitur over Koret med Billedhuggerarbejde udstafferet«. ⁵⁷ Neergaard og Beckett. 1915. S. 36. I Klosterets Dødebog, S. R. D. IV, 301, omtales »vor Orgelbygger« Laurids Hanssøn, død 1494 (»Laurentius Johannis, formator organorum nostrorum«). — 1611—12 istandsatte Hendrik Brenbors, Orgelmester af København, Skolens Orgelværk (Rgsk.; RA). 1632—33 gjorde Niels Snedker i Næstved »en Vindeltrappe op i Koret«, sikkert op til Lektoriet (Rgsk.; RA). ⁵⁸ Melchior. 1822. S. 391. ⁵⁹ 1632—33 fik Niels Snedker i Næstved Løn for »Bænkene at klæde og forhøje paa Koret« (Herlufsholm Rgsk.; RA). ⁶⁰ Herlufsholm Regnskab 1627—28 (RA). — 1613—14 blev »de gamle Kirkestole« istandsat, men 16. Oktober 1627 fik seks Bønder Kosten, medens de nedbrød de gamle Kirkestole i Kirken (Rgsk.; RA). Christian Maler (Contrafejer) omtales i Marts 1628 (Rgsk.). Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 1087. 1759 siges, at alle Stolene var »af god Skikkelse«, dels med, dels uden Billedhuggerarbejde. ⁶¹ Af Skabet Nr. 1, som er »op- og overmalet 1885«, findes en Tegning af R. Bertelsen 1885 (NM). ⁶² Melchior. 1822. S. 396; Melchior og Leth. 1865. S. 385. En nøjagtigere Afskrift findes i Indberetningen 1897 (NM). ⁶³ Ifølge Kanc. Brevbøger o. 9. Juni 1560 gav Kongen den største Klokke i Skovkloster til Fru Ide Gøje, Otto Rosenkrantz' Enke, »saafremt Skovklosters Kirke ikke er Sognekirke«, men da den ved Mageskiftet 1. Juli 1560 blev Sognekirke, er Klokken sikkert ikke blevet afleveret. I Tingbogen for Herlufsholm Birk (LA) forekommer 9. Sept. 1630 en Sag om Anbringelsen af en ny Klokke, men da det ikke kan være nogen af de fire nuværende i Kirken, har det antagelig været en Klokke til Skolen. Meddelt af Lektor H. H. Fussing. ⁶⁴ Abbed Niels III. kendes ellers ikke. ⁶⁵ De fire sidste Ord er ikke (Uldall. S. 84) »fjernede ved Vold«, men udflydt i Støbningen. ⁶⁶ Melchior. 1822. S. 24.

Grayminder. ⁶⁷⁻⁶⁸ G. L. Wad: Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøl. 1893. S. XIV, S. XXXII. ⁶⁹ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjøl. 1897. S. 1—4; 11—18; Tavle 6—9. ⁷⁰ T. A. Becker: Herluf Trolle og Birgitte Gjøl. 1865. Henry

Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. Fr. Beckett: *Renaissancen og Kunstens Historie i Danmark*. 1897. S. 168 ff. R. Hedicke: *Gornelis Floris und die Florisdekoration*. Berlin. 1913. C. A. Jensen: *Gornelis Floris' Arbejder for Danmark*. Tilskueren. 1932. I. S. 361—71. ⁷¹ C. A. Jensen: Minder om Herluf Trolle og Birgitte Gøje i Helsingør Olai kirke. Fra Arkiv og Museum. III. 1905—08. S. 163 ff. ⁷² Melchior. 1822. S. 394; Melchior og Leth. 1865. S. 382. ⁷³ Melchior. 1822. S. 392 f.; Melchior og Leth. 1865. S. 382 f. ⁷⁴ Melchior og Leth. 1865. S. 383. ^{74a} Abildgaard 1756 (NM) viser Figuren i Topkartouchen *med* Hoved. — Resens Atlas. Oversættelsen. S. 59; Marmora Danica. I. 1739. S. 185 f. ⁷⁵ Som Note 74 samt L. Boesen: Herluf Trolles Levnet. 1780. S. 150; Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 12, Note 2. ⁷⁶ Hendrik Maler i Næstved anstrøg 1642—43 »tvende Harnisker med sort Polérfarve« (Rgsk.). Skoleprogram 1880. S. 59. ⁷⁷ Melchior. 1822. S. 395. ⁷⁸ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 8 f., Tavle 3. ⁷⁹ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 5 ff. ⁸⁰ Melchior. 1822. S. 394 f. ⁸¹ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 59, Note 1; H. Boesen: Herluf Trolles Levnet. 1780. S. 142, 152. Horace Marryat: *A residence in Jutland, the Danish Isles and Copenhagen*. II. London. 1860. S. 366, hævder at have set Kuglen ved sit Besøg i 1859. Sml. Soranerbladet X, 3 (Marts 1925). Meddelt af Kontorchef H. G. Olrik. Melchior og Leth. 1865. S. 387 nævner dog intet herom. ⁸² Resens Atlas. Oversættelsen. S. 74, Note 3. ⁸³ Gunnar Knudsen: *Hjelms Sværd*. Sorø Amts Aarbog XXV. 1937. S. 102—108. L. Boesen: Herluf Trolles Levnet. 1780. S. 200 f. ⁸⁴ Melchior. 1822. S. 399. ⁸⁵ Karen Brahe 866, Nr. 1; Ny kgl. Saml. 4to. 647c. Bl. 236 a. ⁸⁶ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 22, Tavle 18. — Værkstedsbestemmelsen skyldes C. A. Jensen. ⁸⁷ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 4 f. ⁸⁸ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 7. ⁸⁹ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 8 ff., Tavle 4 (Børge Trolles Rustning); Karen Brahe 866, Nr. 5 (Indskriften). ⁹⁰ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 17 f. ⁹¹ Fr. Beckett: *Renaissancen og Kunstens Historie i Danmark*. 1897. S. 117 f. ⁹² Resens Atlas. Oversættelsen. S. 74, Note 3. ⁹³ Melchior, i Indberetningen 1808, afviser Sagnet, men mener ganske vist, at Figuren har forestillet Birgitte Gøje eller Jomfru Maria. ⁹⁴ Henry Petersen: Minder om H. Trolle og B. Gjõe. 1897. S. 17; Melchior. 1822. S. 396. ⁹⁵ Melchior. 1822. S. 98 f. Melchior og Leth. 1865. S. 383. 1759 siges Arild Hvitfeldt at hvile i en muret Begravelse oppe i Koret under Jorden, med Nedgang til og Dør for. ⁹⁶ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 60. ⁹⁷ V. Thorlacius-Ussing: *Billedhuggeren Thomas Quellinus*. Kbh. 1926. S. 73—75. G. L. Wad: *Fra Fyens Fortid*. I. 1916. S. 34 f. Melchior og Leth. 1865. S. 78, 384. Melchior. 1822. S. 127. ⁹⁸ V. Thorlacius Ussing. Anf. Arb. S. 78 f. ⁹⁹ Karen Brahe 866, Nr. 9. Epitafiet nævnes ikke i Resens Atlas. ¹⁰⁰ Melchior og Leth. 1865. S. 385. Maria Studsgaard var Datter af C. B. Studsgaard, Sognepræst ved Herlufsholm (1759—69). ¹⁰¹ Melchior og Leth. 1865. S. 65 f. Mindetavle 1: Resens Atlas. Oversættelsen. S. 62; Marmora Danica. I, 186, 189. Mindetavle 2: Resen. S. 62 f.; Marmora Danica. I, 189. Mindetavle 3: Resen. S. 63; Marmora Danica. I, 188. ¹⁰² Resens Atlas. Oversættelsen. S. 71 f. ¹⁰³ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 69 ff. ¹⁰⁴ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 61 f. ¹⁰⁵ Karen Brahe 866, Nr. 23. ¹⁰⁶ Listov Nr. 2; Henry Petersen: *Danske adelige Sigiller*. 1897. Nr. 531, 584, 860, 968, 1044; S. R. D. IV, 294, 326. ¹⁰⁷ Listov Nr. 4; Løffler: *Gravsten fra Middelalderen*. 1889. S. 32; S. R. D. IV, 304. ¹⁰⁸ Listov Nr. 5; Løffler: *Gravsten fra Middelalderen*. 1889. S. 31; S. R. D. IV, 304. ¹⁰⁹ Listov Nr. 6; S. R. D. IV, 318; Marmora Danica. I, 187. ¹¹⁰ Listov Nr. 1. Listov har ogsaa fejllæst Aarstallet som 1322. S. R. D. IV, 312, 327, 376; H. F. Rørdam: *Monum. Hist. Dan.* II, 181. — Stenens Plads vestligst i Kirkegulvet vilde passe godt med det høje Nummer (XIII), idet en Markering af Stenene sikkert er begyndt fra Øst, men ingen af de andre Sten har dog bevaret noget tilsvarende Nummer. ¹¹¹ Listov Nr. 3; Løffler:

Gravsten fra Danmarks Middelalder. 1889. S. 40; Repertorium Nr. 7826.¹¹² Indberetning og Tegning 1890 af J. B. Løffler (NM).¹¹³ Kongens Skriver Hans Tidikessøn blev adlet 29. Jan. 1456 og maatte føre i Skjoldet en Lilje, hvid og blaa, i et hvidt og blaat Felt, og paa Hjelmen en hvid og blaa Lilje i en »Tange« (Repertorium. Ser. sec. Nr. 566). 28. April 1466 nævnes han som Raadmand i København (Rep. Ser. sec. Nr. 2067). 1. Febr. 1482 kaldes han »fordum Borger i København, nu Provisor for Nonnerne paa Gavnø«, da han til Skovkloster (S. R. D. IV, 308, Note z) skænker en trykt Dekretsamling (nu paa Kgl. Bibl.). 29. Juli 1482 lejer han og hans Hustru Marine Hovedgaarden Grimstrup af Skovkloster (Rep. Ser. sec. Nr. 5059); 12. Jan. 1485 nævnes han til denne Gaard (Rep. Ser. sec. Nr. 5621 s), 16. Juni 1488 tillige som Væbner (Rep. Ser. sec. Nr. 6281). 30. Marts 1492 kaldes han Væbner i Skovkloster (Rep. Ser. sec. Nr. 7102). Han og hans Hustru findes omtalt i Klosterets Dødebog under Borgerne [i Næstved] og sammesteds findes Datteren Ingeborg af Grimstrup (S. R. D. IV, 331). En ung Datter Ingeborg (juvencula filia) døde 7. Oktober (S. R. D. IV, 312). Hans Dødsdag er indført under Magdalene Dag (S. R. D. IV, 308).¹¹⁴ Listov Nr. 7; Løffler: Gravsten fra Danmarks Middelalder. 1889. S. 32, 37; S. R. D. IV, 356, 309.¹¹⁵ Listov Nr. 9; S. R. D. IV, 327, 329; Resens Atlas. Oversættelsen. S. 73, Fig. 11—12 gengiver Vaabnene.¹¹⁶ Listov Nr. 8; Marmora Danica. 1739. I. 187; Christoffer Hansøn blev valgt til Abbed 1532 (Erslev og Møllerup: Frederik den Førstes danske Registranter. 1879. S. 338) og nævnes sidste Gang 6. Aug. 1559 (Kanc. Brevbøger), hvorefter han maa antages at være død (sml. Kanc. Brevbøger 14. Sept. 1559).¹¹⁷ Listov Nr. 10; Resens Atlas. Oversættelsen. S. 68 f., 73. Baade Resen og Abildgaard gengiver Halvegge-Vaabnet i stærkt forvansket Form, men ogsaa Billedhuggeren har misforstaaet det. Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 503.¹¹⁸ Listov Nr. 11. Resens Atlas. Oversættelsen. S. 64—68 (med et Par Fejl i Versets latinske Tekst; sml. Listov).¹¹⁹ Erik Kroman: Et Par senmiddelalderlige Haandskrifter fra Skovkloster. Studier tilegnede Verner Dahlerup. 1934. S. 118—125; S. R. D. IV, 319.¹²⁰ Resens Atlas. Oversættelsen. S. 63 f. gengiver den latinske Tekst, hvor Begyndelsen dog maa læses: »Sepulta hic ossa cippus Olai contegit, qui, patre Christierno Torslevii satus Cimbrorum, nuncium salutis sedulo egit septennium ...«. Oluf Christensen Torslev, der var Student fra Aalborg 1615, blev 1623 præsteviet som Kapellan ved Herlufsholm hos Poul Jensen Kolding. (Tolkningsforslag og Oplysninger skyldes Pastor L. Vesten).¹²¹ Den danske Del af Gravskriften findes i Resens Atlas, fra o. 1670, Oversættelsen. S. 61; den hele Indskrift er trykt hos Melchior. 1822. S. 111. Oplysning om Gravens Plads findes i Karen Brahe 866. Nr. 10.¹²² Resens Atlas. Oversættelsen. S. 69. Karen Brahe 866. Nr. 34. G. L. Wad: Meddelser om Dimitterede fra Herlufsholm. 1882—87. S. 48 f., Nr. 99.¹²³ Karen Brahe 866. Nr. 22.¹²⁴ Karen Brahe 866. Nr. 20.¹²⁵ Karen Brahe 866. Nr. 21.¹²⁶ Karen Brahe 866. Nr. 19.¹²⁷ Johan Ludvig Bernths Minde. Kbh. 1860. S. 6.¹²⁸ F. C. Sibbern: Til Minde om Herlovianeren Hans Bøchman Melchior. Kbh. 1834. Th. Oppermann: Billedhuggeren H. E. Freund. Kbh. 1916. S. 163, Nr. 71.¹²⁹ Th. Oppermann. Anf. Arb. S. 165, Nr. 102.